

İKTİSADA GİRİŞ-II

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Mikro ve makro iktisat arasındaki farkı açıklayabilecek,
- Makro iktisadın temel konularını tanımlayabilecek,
- Makro iktisadın değişkenleri arasındaki ilişkileri açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Makroekonomi
- Mikroekonomi
- Enflasyon
- Ödemeler Dengesi
- Büyüme
- İşsizlik

İçindekiler

Makro İktisadın Temelleri

MİKRO İKTİSATTAN MAKRO İKTİSADA

İnsanoğlunun yeryüzünde varoluşundan itibaren, çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için üretimde bulunmak, ticaret yapmak ve elindeki ürünleri korumak gibi iktisadi içerikte çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda insan, temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak çeşitli malları elde etme mücadelesine giriştiğinden bu yana iktisatla özdeşleşmiştir.

Mikro ve Makro İktisat Ayrımı

İktisat, kısıtlı kaynakları kullanarak hangi malların kimler için, ne kadar üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği gibi temel bir takım sorulara cevap arayan ve aynı zamanda fiyatın oluşum mekanizmasını açıklamaya çalışan bir bilim dalıdır. Bu bağlamda, kaynakların sınırlı ve ihtiyaçların sonsuz olması nedeniyle çeşitli sorulara yanıt arayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. İktisat bilimi yukarıda kısaca ifade edilen çeşitli sorunlara yönelik çözümlenmeleri, mikro ve makro iktisat olarak iki alt bilim dalı altında gerçekleştirilmektedir. Buna göre; temel ekonomik sorunları konu alan teorilerden bir kısmı mikro iktisadın bir kısmı da makro iktisadın ilgi alanına girmektedir.

İktisadın mikro birimleri olan bireyler (tüketiciler) ve firmaların (üreticiler) iktisadi faaliyetlerini inceleyen **mikro iktisat**, aynı zamanda ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramlarını analiz eder. Bunun yanında piyasa türleri ve piyasaların işleyiş mekanizmaları, farklı piyasa koşullarında firma dengesinin nasıl oluştuğunun araştırılması da mikro iktisadın konuları arasındadır.

Makro iktisat ise, az sayıda ve büyük ölçüde toplulaştırılmış değişkenlerin analizi ile ilgilidir. Bunlar; toplam gelir, toplam tüketim, toplam tasarruf, toplam yatırım ve fiyatlar genel seviyesi vs. gibi değişkenlerdir. Ülke ekonomisi ve dünya ekonomisini ilgilendiren konu başlıkları da makro iktisadın ilgi alanında bulunmaktadır. Bu anlamda yine istihdam, büyüme, enflasyon, kamu dengesi, dış ticaret, ödemeler dengesi gibi konularda makro iktisadın temel ilgi alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Makro iktisatta, ekonomi bir bütün olarak ele alınmakta ve bu bütün içindeki birimlerin ayrı ayrı dengeleri değil de ekonominin tüm dengesi araştırılmaktadır. Dolayısıyla belirli bir dönemde milli gelirin ne olacağı, tam istihdam durumunun sağlanıp sağlanamayacağı, toplam harcamaların ve toplam tasarrufların hangi faktörlerin etkisi altında belirleneceği gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

İktisat bilimi temel ekonomik sorunlara yönelik çözümlenmeleri, mikro ve makro iktisat olarak iki alt bilim dalı altında gerçekleştirilmektedir.

Mikro İktisat, iktisadın mikro birimleri olan bireyler (tüketiciler) ve firmaların (üreticiler) iktisadi faaliyetlerini inceleyen ve aynı zamanda ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramlarını analiz eden alt dalıdır.

Makro İktisat, iktisadın az sayıda ve toplulaştırılmış değişkenlerin analizi eden, ayrıca toplam gelir, toplam tüketim, toplam tasarruf, toplam yatırım ve fiyatlar genel seviyesi gibi konuları inceleyen alt dalıdır.

Bir sosyal bilim olarak iktisadın ortaya çıkışı, 18. yüzyılda İngiltere’de başlayıp, ardından diğer Avrupa ülkelerine yayılan, Sanayi Devrimi yıllarına dayanır.

Büyük Bunalım öncesi dönemde geniş ölçekli ekonomik sorunların incelenmesinde iktisatçılar, kimi zaman klasik modeller olarak da adlandırılan mikro ekonomik modelleri kullanmışlardır.

Büyük Bunalım sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünde klasik modellerin yetersiz kalması, makro iktisadın doğup gelişmesine öncülük etmiştir.

1930’lu yıllar sonrası makro iktisat, mikro iktisattan farklı kavramları, konuları ve analiz yöntemiyle gündeme gelmiş oldu.

Makro İktisadın Doğuşu ve Keynes

Bir sosyal bilim olarak iktisadın ortaya çıkışı, 18. yüzyılda İngiltere’de başlayıp, ardından diğer Avrupa ülkelerine yayılan, Sanayi Devrimi yıllarına kadar dayanır. Adam Smith’in “Ulusların Zenginliği” adlı kitabının yayım yılı olan 1776 tarihi, iktisadi analizin doğuş yılı olarak kabul edilmektedir. Adam Smith’in içinde bulunduğu iktisadi düşünce okulu olan Klasik iktisatçılar fiyat mekanizmasının görünmeyen bir el gibi işlediğini, piyasayı daima tam istihdamda dengeye getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Klasikler denge durumunun zaman zaman ufak değişiklikler geçirebileceğini ancak bozulan dengenin kendiliğinden tekrar tam istihdama geleceğine inanmışlar ve makro iktisatla ilgilenmemişlerdir. 1930 yılı ve sonrası dönem makro iktisadın ortaya çıkışı anlamında oldukça önemlidir. Büyük Bunalım dönemi olarak da adlandırılan 10 yıllık süreçte, işsizlik oldukça yüksek düzeylere çıkmıştır. Bu kadar uzun süren yüksek işsizlik dönemini açıklayabilmekte Klasik iktisadi düşüncenin yetersiz kalması, makro iktisadın doğup gelişmesine öncülük etmiştir. Aynı zamanda “Büyük Bunalım” dönemindeki diğer bazı ekonomik olaylar da iktisatçıları makro iktisatla ilgili konular üzerinde durmaya yönlendirmiştir.

Önceki dönemlerde dünya ekonomisinde çok büyük sorunların yaşanmadığını söylemek mümkündür. Bu dönemde iş arayan herkes fazla zorlanmadan iş bulabilmiş, gelirler önemli ölçüde artmış ve fiyatlar nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir. Ancak 1929’un sonlarına doğru işler ters gitmeye başlamış, büyük boyutlu işsizlik başta olmak üzere, değişik sorunlar gündeme gelmiştir. Bu bağlamda örneğin, ABD’de 1929 yılında 1.5 milyon kişi işsiz iken 1933’te işsiz sayısı on kat artarak yaklaşık 13 milyona ulaşmıştır. Öte yandan ABD ekonomisi 1929’da 103 milyar dolar değerinde yeni mal ve hizmet üretmişken bu rakam 1933’te yaklaşık yarı yarıya azalarak 55 milyar dolara düşmüştür. Yaşanan borsa çöküşleri sonucunda milyarlarca dolarlık kişisel servet kaybedilmiştir.

Büyük Bunalım öncesi dönemde geniş ölçekli ekonomik sorunların incelenmesinde iktisatçılar, kimi zaman klasik modeller olarak da adlandırılan, mikro ekonomik modelleri kullanmışlardı. Hatta “makro iktisat” II. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar pek de kullanılan bir kavram değildi. Örneğin, klasik arz ve talep analizine göre işgücündeki arz fazlasının ücretleri aşağıya çekerek, yeni bir denge noktası oluşturacağı ve bu nedenle uzun süren bir işsizliğin söz konusu olamayacağı kabul edilmiştir. Ancak, ortaya çıkan sorunların çözümünde Klasik modellerin yetersiz kalması makro iktisadın doğup gelişmesine öncülük etmiştir. Bu bağlamda “Büyük Buhan”ı açıklayan ve devletin belli politikalarla ekonomik çöküntülerin üstesinden gelebileceğini iddia eden bir iktisadi düşünür, John Maynard Keynes’in görüşleri öne çıkmıştır. 1883-1946 yılları arasında yaşayan ünlü İngiliz ekonomist John Maynard Keynes, Büyük Buhan’ı açıklayan ve devletin belli politikalarla ekonomik çöküntülerin üstesinden gelebileceğini iddia eden yeni bir teorik çerçeveye ortaya koyarak modern makroekonominin öncülüğünü yapmıştır.

İktisat tarihinin en önemli çalışmalarından birisi, John Maynard Keynes’in 1936’da yayınlanan “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli kitabıdır. Bu kitapta Keynes, piyasaların ve bunların davranışları ile ilgili bilgileri kullanarak karmaşık iktisadi olayları açıklamaya dönük bir teori geliştirmiştir. Bu nedenle makro iktisadın kökenleri büyük ölçüde Keynes’in sözü edilen eserine dayandırılır. Çünkü Keynes, Klasik modellerin öne sürdüğü şekilde istihdamın fiyatlar ve ücretler tarafından belirlendiği görüşünü reddetmiş ve ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan toplam talebin, istihdamı belirleyen temel faktör olduğu görüşünü geliştirmişti.

tirmiştir. Keynes devletin çeşitli politikalarla ekonomiye müdahale edebileceğini, böylece üretim ve istihdam hacmi üzerinde etkili olabileceğini savunmuştur. Bu görüş Klasik modellerin kabul ettiği “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler” felsefesinin tamamen zıddı olarak değerlendirilmektedir. Keynes’in yaklaşımı, özel sektör talebinin yetersiz kaldığı bir dönemde, üretimdeki ve istihdamdaki düşüşü önlemek için devletin toplam talebi destekleyerek ekonomiye müdahale etmesi gerektiği şeklinde özetlenebilir.

Keynes’in temel tezi, piyasa ekonomilerinin her zaman kendilerini düzeltecek bir mekanizmaya sahip olmadığı, yani düşük işsizlik ve yüksek üretim düzeylerini her zaman garanti edemeyeceği biçimindedir. Keynes’in görüşleri II. Dünya Savaşı’ndan sonra, özellikle 1950’li yıllarda hem iktisatçılar arasında hem de devlet yöneticileri arasında artan bir şekilde taraftar bulmaya başlamıştır. Bu dönemde, devletin ekonomide belirli bir istihdam hacmini ve üretim düzeyini gerçekleştirme, üretim ve istihdamda gözlenen dalgalanmaları hafifletme gibi hedeflere ulaşabilmek için elinde bulunan vergi ve harcama miktarı gibi araçları kullanabileceği inancı yaygınlaşmıştır. Böylece makro iktisat, mikro iktisattan farklı kavramları, konuları ve analiz yöntemiyle gündeme gelmiş oldu. Keynes, Uluslararası Para Fonu (IMF)nun kurulmasında ve II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası para sisteminin oluşumunda, kitabındaki düşüncelerinin dışında önemli katkılar yapmıştır.

Keynes’in Makro İktisadın Doğuşundaki Rolü Nedir?

MAKRO İKTİSADIN BİLEŞENLERİ

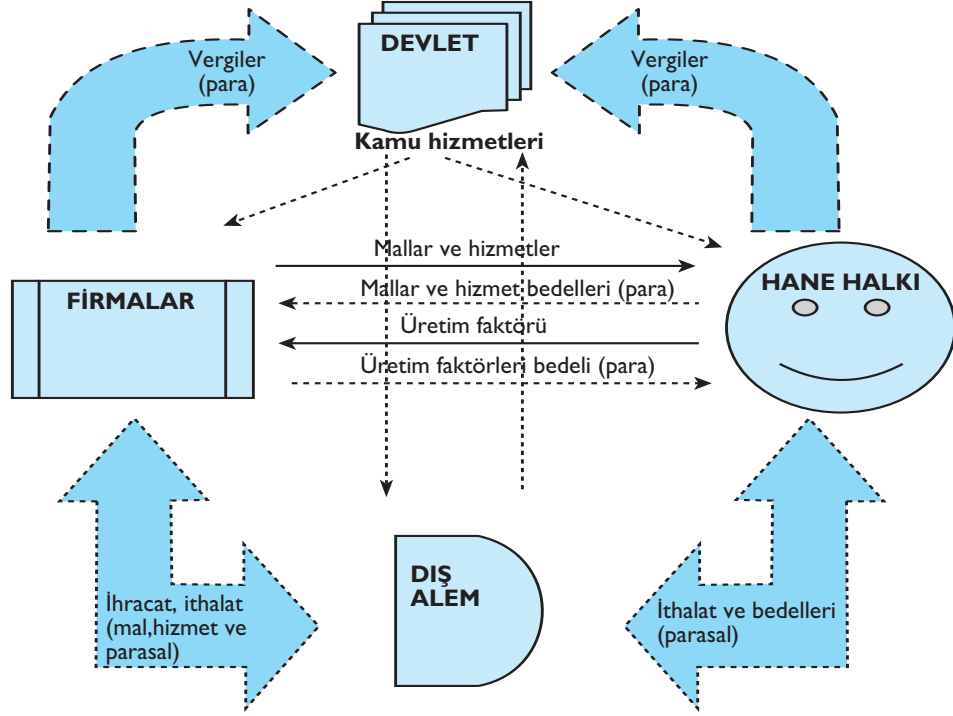
Mal ve hizmetlerin üretim, tüketim, alım ve satımı, ihracat ve ithalatı, bunlar karşılığında yapılan ödemeler, borç alma- verme ve yatırım gibi ekonomik faaliyetler makroekonomik yapı içinde gerçekleşmektedir. Makroekonomik işleyiş ise ekonomideki çeşitli kesimlerin karşılıklı etkileşimiyle gerçekleşmektedir. Aynı zamanda Makroekonomik işleyiş farklı sektörleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda üretim, tüketim, değişim, reel yatırımlar gibi olanları reel sektörü ilgilendirirken, finansal nitelikte olan varlıkların üretim ve değişimi ise finansal sektörün konusunu oluşturmaktadır.

Makro ekonomik yapının işleyişi mal, hizmet ve parasal akımların birlikte gerçekleşmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda makro iktisadın ekonomide dört temel gurubun (hane halkı, firmalar, devlet ve dış alem) davranışları üzerinde durduğunu söyleyebiliriz. Bunu Şekil 1.1’de gösterilen “Ekonomideki Faaliyetlerin Döngüsel Akımı” yardımıyla üç aşamalı olarak açıklamaya çalışalım. Birinci aşama “mal ve hizmet akımı”dır. Bu akımın başlangıç noktasını hanehalkı ve firmalar oluşturur. İkinci aşama devletin yer aldığı vergiler ile mal hizmetlerin oluşturduğu bir süreçtir. Üçüncü aşamada ise dış alem ilişkileri yer almaktadır.

Ekonomide mal ve hizmetlerin üretim, tüketim, alım ve satımı, ihracat ve ithalatı, bunlar karşılığında yapılan ödemeler, borç alma- verme ve yatırım gibi faaliyetler makroekonomik yapı içinde gerçekleşmektedir.

Şekil 1.1

*Ekonomideki
Faaliyetlerin
Döngüsel Akımı*

Ekonomide mal ve hizmet akımları ve ters yönde oluşan parasal akımlar sürekli bir devinim göstermektedir.

Hane halkı üretim için gerekli üretim faktörlerini (doğa, sermaye, emek) firmalara sağlamaktadır. Firmalar ise hane halkı için tüketim malları sağlamakta, hane halkı bu malları satın almaktadır. Mal ve hizmet akımı devam ederken ters yönde bir akım daha (para ve harcama akımı) aynı şekilde devam etmektedir. Burada hane halkının üretim kaynağı olarak verdiği sermaye emek ve doğa karşılığında ters yönlü rant, ücret ve faiz hane halkına gelmektedir. Bu aynı zamanda hane halkının gelirlerini oluşturmaktadır. Buna gelir akımı da denilebilir. Diğer taraftan firmalar ürettikleri malları hane halkına sattıkları için, hane halkı bu malların karşılığını ödeyeceklerdir. Bu sayede mal akımına ters yönlü bir para akımı daha oluşacaktır. Buna da harcama akımı denilebilir. İşte mal ve hizmet akımı ile ters yöndeki parasal akım sürekli bir şekilde devam etmektedir.

Diğer bir ekonomik birim ise devlettir ve ekonomide devletin de çeşitli ekonomik işlevleri bulunmaktadır. Klasik anlamda devletin temel görevlerinden birisi ülkenin bağımsızlığını dışarıya karşı korumak, diğeri ise içeride güvenliği sağlayarak adalet dağıtmaktır. Bunun dışında günümüzde devlet daha çok sosyal bir varlık olarak karşımıza çıkmakta ve vatandaşlara yönelik birtakım hizmetler sunmaktadır. Bunlara kamu hizmeti denilmektedir. Devlet kamu hizmetini yerine getirebilmek için vergi toplayarak gelir elde etmektedir. Bu vergiler dolaylı ve dolaysız vergi olarak ikiye ayrılır. Dolaysız vergiler; gelir vergisi, kurumlar vergisi, emlak vergisi, taşıt vergisi gibi doğrudan vergi dairelerine yatırılan vergilerdir. Dolaysız vergiler ise ürün fiyatlarına karışmış durumda olan vergilerdir.

Devlet, vergileri firmalar ve hanehalkından toplayarak devletin gelirini oluşturmakta, aynı zamanda topladığı vergi karşılığında firma ve hane halkına kamu hizmeti sağlamaktadır. Ayrıca devlet, kamuda çalışacak emek ve sermayeyi de hane halkından hizmet akımı ile sağlarken ters yönde hane halkına gelir akımı oluşmak-

Günümüz ekonomileri dışa açık ekonomilerdir ve yabancı ekonomiler ile değişik düzeylerde ve türlerde ilişki içindedir.

tadır. Devlet firmalardan da kamu hizmetini sağlamak için mal ve hizmet alımı yapmaktadır. Bunların karşılığı olarak da harcama akışı oluşmaktadır.

Günümüz ekonomileri artık dışa açık ekonomilerdir. Bunun anlamı, yabancı ekonomiler ile değişik düzeylerde ve türlerde ilişki içindedir. Ekonomideki yabancı ülkelerle ilişkiler firmalar, devlet ve hane halkları kanalıyla sağlanmaktadır. Bu anlamda ekonomik birimler bir taraftan dış satım (ihracat) yapmakta, diğer taraftan da dışarıdan alım (ithalat) yapmaktadır. Buna göre ithalat karşılığı diğer ülkeler doğru bir gelir akımı (parasal akım) olurken, bizim ülkemize doğru mal ve hizmet akımı olmaktadır. Diğer taraftan ihracat karşılığında ise bizim ülkemize doğru bir gelir akımı (parasal akım) olurken, diğer ülkelere doğru mal ve hizmet akımı olmaktadır.

Bir ekonomide makroekonomik dengenin gerçekleşmesi gelir, harcama eşitliğinin sağlanabilmesine bağlıdır. Bunun için ekonominin geneli için elde edilen gelirin tamamının harcanması gerektiği açıktır. Yani harcanmayan, arta kalan hiçbir gelir kalmamalıdır. Bunun anlamı ekonomik birimlerin tasarruf yapmamasıdır. Oysa gerçek yaşamda bu mümkün değildir. Bilindiği gibi ekonomik birimler çeşitli nedenlere bağlı olarak gelirlerinin bir kısmını tüketmez ve bir şekilde tüketimlerinin bir kısmını öteleler. Bu durumda ekonomik birimlerin bireysel anlamda tasarruf yaptıklarını söyleyebiliriz. Böyle bir durumda ekonomide yapılan tasarruf düzeyi kadar bir harcama eksiği ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla da makroekonomik anlamda gelir, harcamalardan fazla olacak ve makro denge sağlanamayacaktır. Bu durum ilerleyen aşamalarda ekonomik daralma ile sonuçlanacaktır. Ekonideki daralmanın, gerilemenin ortadan kaldırılmasının yolu ise tasarrufların bir şekilde harcamalara kanalize edilmesidir. Buradaki harcamalar, ekonominin daha da büyümesini sağlayacak yatırım harcamalarıdır. Bu süreçte finansal sektör, finansal ilişkilere önemli bir rol düşmektedir.

Günümüz ekonomilerinin işleyişinde finansal sistemin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Finansal sektör, finansal piyasalar sayesinde birikimleri reel yatırımlara dönüştürür. Bununla birlikte ekonominin etkin bir şekilde işlemesi ve büyümesi için finansal sistemin etkin çalışması da oldukça önemlidir. Finansal sektör reel sektörün rakibi değil, onun tamamlayıcısıdır. Bu bağlamda, ekonominin daha da büyümesine hizmet eden bir sektör olarak ekonomik yapının önemli bir alt sektörüdür.

MAKRO İKTİSADIN TEMEL KONULARI

Ekonominin iki alt dalından birisi olan makro iktisat, günümüzün en çok tartışılan belli başlı sorunları ve konularıyla ilgilenir. Ancak makro iktisadi sorunlar zaman içinde değişmekte ve genellikle günün ekonomik sorunlarını anlamak ve analiz etmek için ortaya atılmaktadır. Bu bağlamda toplam mal ve hizmet üretimi, üretim artışı (ekonomik büyüme), ekonomik dalgalanmalar (genişleme ve daralmalar), kaynakların kullanım sorunu (işsizlik), fiyat istikrarı (enflasyon, deflasyon), dış ekonomik ilişkiler (ödemeler dengesi), faiz oranlarının belirlenmesi, döviz kurlarının oluşumu gibi farklı konular makro iktisadın ilgi alanı içindedir. Bununla birlikte hemen her dönemde ve ekonomide geçerli olan bir takım sorunlar vardır ki bunlar makro iktisadın temel konuları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Makro iktisadın temel konuları aynı zamanda ülke ekonomisinin mevcut performansının da belirleyicileridir. Bir ülke ekonomisinin performansını belirlemeye, yani sağlıklı işleyip işlemediğini anlamaya yönelik birçok değişken söz konusudur.

Bir ekonomide makroekonomik dengenin gerçekleşmesi, gelir harcama eşitliğinin sağlanabilmesine bağlıdır.

Toplam mal ve hizmet üretimi, üretim artışı (ekonomik büyüme), ekonomik dalgalanmalar (genişleme ve daralmalar), kaynakların kullanım sorunu (işsizlik), fiyat istikrarı (enflasyon, deflasyon) dış ekonomik ilişkiler (ödemeler dengesi), faiz oranlarının belirlenmesi, döviz kurlarının oluşumu gibi konular makro iktisadın ilgi alanı içindedir.

Her hükümet bu göstergeleri büyük bir dikkatle izlemek durumundadır. Öte yandan sözü edilen bu göstergeler günlük yaşantımızı çok yakından etkilediği için toplumun büyük bir bölümü de bu göstergelerle ve bu göstergeleri etkileyebilmek amacıyla izlenen politikalarla yakından ilgilenmekte, özellikle işsizlik ve enflasyon oranını makul sayılabilecek düzeylerde tutmaya ve üretim hacmini arttırmaya dönük politikalara büyük ilgi göstermektedir. Makro iktisadın ilgi alanına giren temel değişkenler şöyle sıralanabilir;

- Üretim düzeyi ve ekonomik büyüme
- İşsizlik ve istihdam
- Enflasyon ve fiyatlar genel düzeyi,
- Dış ekonomik ilişkiler (Ödemeler Bilançosu)

Üretim Düzeyi ve Ekonomik Büyüme

GSYH; bir ekonomide belli bir dönemde (1 yıl) üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin parasal değerleri toplamıdır.

Bir ekonominin bütün olarak büyüklüğünün ölçüsü o ekonominin üretim gücü tarafından belirlenir. Bir ekonomide mevcut kaynakların ne ölçüde değerlendirildiği, üretim faktörlerinin kullanım biçimi, o ekonomideki üretim düzeyi yani gelir düzeyine bağlıdır. Bu anlamda en sık kullanılan kavramlardan birisi Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) dir. GSYH'nın tanımını ise bir ekonomide belli bir dönemde (1 yıl) üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin parasal değerleri toplamı, olarak yapabiliriz. GSYH aynı zamanda bir ulusal ekonominin yıllara göre performans değerlendirmesinde kullanılan önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Tablo 1.1, Türkiye'deki üretim gücünün yıllara göre durumunu vermesi açısından oldukça açıklayıcıdır.

Tablo 1.1
Türkiye'de GSYH'nın Gelişimi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Sonuçları						
Yıllar	Cari fiyatlarla GSYH (Milyon ₺)	Gelişme Hızı %	Cari fiyatlarla GSYH (Milyon \$)	Gelişme Hızı %	Cari fiyatlarla GSYH (Milyon ₺)	Gelişme Hızı %
1998	70.203	-	270.947	-	70.203	-
1999	104.596	49,0	247.544	-8,6	67.841	-3,4
2000	166.658	59,3	265.384	7,2	72.436	6,8
2001	240.224	44,1	196.736	-25,9	68.309	-5,7
2002	350.476	45,9	230.494	17,2	72.520	6,2
2003	454.781	29,8	304.901	32,3	76.338	5,3
2004	559.033	22,9	390.387	28,0	83.486	9,4
2005	648.932	16,1	481.497	23,3	90.500	8,4
2006	758.391	16,9	526.429	9,3	96.738	6,9
2007	843.178	11,2	648.625	23,2	101.255	4,7
2008	950.534	12,7	742.094	14,4	101.922	0,7
2009	952.559	0,2	616.703	-16,9	97.003	-4,8
2010	1.098.799	15,4	731.608	18,6	105.886	9,2
2011	1.294.893	17,8	772.298	5,6	114.874	8,5

Genel olarak daha fazla GSYH mal ve hizmet üretimi yoluyla yaşam standartlarının yükseltildiği düşünülür. GSYH belli bir dönemde (genellikle bir yıl olarak alınır) üretilen nihai mal ve hizmetlerin parasal değeri olarak hesaplanır ve ekonomilerin karşılaştırılmasında veya bir ekonominin yıllar itibarıyla gelişiminin izlenmesinde veya ekonomilerin yaşam standartlarının (seviyelerinin) ölçülmesinde gösterge olarak kullanılır. Bu nedenle bir performans ölçütü olan GSYH rakamlarının düzeyi ve değişimi oldukça önemlidir. Bu ve benzeri, nedenlere bağlı olarak, bir ülkenin üretim gücü ve aynı anlamda değerlendirilen GSYH düzeyi makro iktisadın temel konularından birisi olmaktadır.

Bir ülkenin üretim gücünü bilmek tek başına belli düzeyde açıklayıcı olmaktadır. Bunun yanında bir ulusal ekonominin üretim gücünün yıllar itibarıyla değişimi, bu anlamda ekonomik büyümesi de makro iktisat açısından oldukça önemlidir. Makro İktisadın en güncel konularından birisi olan ekonomik büyüme, toplumların refah ve yaşam standartlarında gelişmenin sağlanması için çok önemlidir. Bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde artırmanın tek yoludur. Bireylerin refah düzeylerinin artması, daha fazla kişi başına gelir elde etmeleri ve böylece ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri talep ettikleri ölçüde temin edebilmeleriyle mümkün olmaktadır. Bu yüzden tüm ülkelerin ulaşmak istedikleri başlıca makroekonomik amaçlardan bir tanesi de hızlı ve istikrarlı bir ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme basit olarak ülke vatandaşlarının istediği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü arttırmak olarak tanımlanabilir. Büyüme hızı ise belirli bir dönemde, genellikle bir yılda, milli gelirin yüzde kaç arttığını gösterir.

Ekonomik büyümenin iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, üretimde kullanılan üretim faktörlerinin miktarının artmasıdır. Büyümenin ikinci kaynağı ise üretim faktörlerinin verimliliğinin artmasıdır. Böylece aynı miktardaki üretim faktörleri ile daha fazla üretim yapılması mümkündür. Bir ülkenin sahip olduğu üretim kaynakları işgücü, sermaye, doğal kaynaklar, teknoloji ve bilgi birikimi yıldan yıla değişmektedir. Büyüme bu kaynakların nicelik ve niteliğindeki artışlarla ortaya çıkmaktadır. Büyümeyi rakamlarla ifade edebildiğimizden, sonuçta ekonomisi büyüyen bir ülkenin temel göstergeleri üretim hacmindeki artış ile milli gelirdeki artışlardır.

Mal ve hizmet üretimi için gerekli kaynaklara sahip olmak, kaynakları nicelik ve nitelik olarak geliştirmek, üretim kapasitesini arttırmak ve buna yönelik gerekli politika bileşenlerini saptamak ve uygulamak refah olgusunun diğer boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede iktisadi büyümenin kaynakları iktisatçılar için araştırma konusu haline gelmiştir. Bilindiği gibi XX. yüzyılın ortalarından itibaren, temel üretim faktörlerine 'bilgi'nin eklenmesine yol açan bilgi devrimi gerçekleşmiştir. Bu bağlamda büyüme literatürüne ekonomik büyüme üzerindeki etkileri açısından, yeni kavramlar girmiştir. Bunlar bilgi toplumu, bilgi ekonomisi, beşeri sermaye, Araştırma Geliştirme (Ar-Ge), yaparak öğrenme (learning-by-doing) ve teknoloji yayılımı (spillover) gibi kavramlardır.

İstikrarlı ve sürekli büyüme sadece az gelişmiş ülkeler açısından değil, aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de önemli bir konudur. Fakat ülkelerin gelişmişlik farkları, iktisadi büyüme için farklı çözüm yolları ve politikalar gerektirmektedir. Makro iktisat teorisinde geliştirilen büyüme modelleri bu soruna yaklaşım biçimlerini bakımından yol gösterici olmaktadır.

Ekonomik büyüme bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde artırmanın tek yoludur.

Ekonomik büyümenin, üretim faktörlerinin miktarının artması ve üretim faktörlerinin verimliliğinin artması olmak üzere iki temel kaynağı bulunmaktadır.

Ekonomik büyüme sorunu hala çözüm arayan problem olarak durmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bugünkü büyüme ve gelişme sorunlarına daha kısa sürede sonuç alabilmesi için yeni çözümler üretmesi gerekmektedir.

İşsizlik ve İstihdam

İşsizlik, her ülkede sosyal ve ekonomik boyutları farklı olmakla birlikte, insanlık tarihi boyunca tüm toplumların en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Ülkeler özellikle teknolojik olarak gelişirken, üretim sistemleri değişmekte ve iş gücünün bu gelişmelere ayak uydurması zorlaşmaktadır. Ayrıca nüfus artışına bağlı olarak artan işgücüne istihdam imkânları yaratmak sorun haline gelmektedir. Bu durum aslında üretim faktörlerinin istihdamı sorunudur. Sorunun nedenlerini bulmak ve çözüm yolları geliştirmek ise makro iktisadın konusudur.

Ekonomik performansın ortaya konulmasının bir boyutu da o ekonominin üretken kaynaklarını ne ölçüde kullanabildiği ya da istihdam edebildiğidir. **İstihdam**, emek, sermaye, toprak vb. gibi çeşitli üretim faktörlerinin fiili olarak üretim sürecinde kullanılması demektir. Mevcut üretim faktörlerinin bir kısmının üretime katılmaması (katılamaması) durumuna **eksik istihdam** ya da işsizlik denir. Üretim faktörlerinin tamamının kullanımı durumu ise **tam istihdam** olarak ifade edilir. Yani bir ekonomide üretim faktörlerinin tümü çalışıyor ve üretime katılıyorsa biz bu ekonominin tam istidam durumunda olduğunu ya da tam istihdama ulaştığını söyleriz. Bu geniş anlamda istihdam tanımı olarak bilinir. İstihdamın dar tanımı ise üretim faktörlerinden sadece emek faktörü üzerinden yapılmaktadır. Bunun nedeni ise iktisatta genel kabul gören bir varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayıma göre, emeğin istihdam edilmesi halinde diğer üretim faktörleri de istihdam edilecektir. Dolayısıyla istihdam konusunu emek bazlı olarak ele almakta bir sakınca yoktur. Aslında makro iktisat yazınında istihdamın dar tanımı daha çok kullanılmakta, çeşitli analizler istihdamın bu boyutu üzerinden yapılmaktadır.

Tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm emek sahipleri iş bulabildiği gibi, ülkenin mevcut sermaye malları stoku ve tabiat (doğa) faktörü de tamamen üretime katılmış durumdadır. Ekonomik anlamda emek ya da işgücü ülke nüfusuna bağlı olan bir faktördür. İşgücü bir ekonomide çalışma istek ve kabiliyetine sahip nüfus olarak tanımlanmaktadır. Bu aynı zamanda o ekonomideki aktif nüfusu ifade etmektedir. İş gücü ya da aktif nüfus ise çalışanlar (istihdam edilenler) ve çalışmayanlar (işsizler) olarak sınıflandırılmaktadır.

Bir ülkede bazı kişilerin çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarının nedenleri ve çözüm önerileri makro iktisadın ilgi alanına girmektedir. Bazı dönemlerde işsizlik düzeyini neden çok artırmaktadır? Ekonomide alınacak hangi önlemler işsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır? Yüksek oranlı bir işsizlik nasıl yıllar boyunca devam edebilmektedir? Bu sorunun çözümünde alınabilecek önlemler nelerdir? gibi sorular makro iktisadın çözüm üretmek istediği temel sorulardır. İşsizlik, sosyal problemlerin ilk sıralarında yer almaktadır ve işsiz insanların çok olduğu ve arttığı toplumlar sağlıksızdır. Üretim faktörlerinden emeğin tam olarak istihdam edilememesi demek olan işsizlik, sadece işsiz kişilerin maddi ve manevi sıkıntılarına neden olmaz, aynı zamanda mevcut kaynaklarının tam olarak kullanılamamasına, dolayısıyla ekonomik refahın olması gerekenden daha düşük gerçekleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca işsizliğin olması, işgücünün bir kısmının kullanılmayarak daha az üretim yapılması anlamına gelmektedir. İktisatta genel kabul görmüş bir yasa olan "Okun yasasına" göre işsizlik oranındaki her %1'lik artış GSYH'nin %2,5

İstihdam: emek, sermaye, toprak vb çeşitli üretim faktörlerinin fiili olarak üretim sürecinde kullanılmasıdır.

Eksik istihdam: üretim faktörlerinin bir kısmının üretime katılmaması (katılamaması) durumuna denir.

Tam istihdam: cari ücret düzeyinde çalışmak istediğinde olanların tamamının çalıştırıldığı durumdur.

Tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide, mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm emek sahipleri iş bulabildiği gibi, ülkenin mevcut sermaye stoku ve tabiat (doğa) faktörü de tamamen üretime katılmış durumdadır.

oranından daha düşük olmasına neden olmaktadır. Bu da göstermektedir ki işsizliğin artış bir ülke ekonomisinin büyümesi önündeki en önemli engellerden biridir. Ayrıca kaybedilen iş yaşamı, ekonomik anlamda geçim kaynağına bağlı olarak hayat standartlarının düşmesinin yanında, ruh sağlığının bozulmasına, ayrıca fiziksel rahatsızlıklara da neden olmaktadır. Dolayısıyla işsizliğin kişi ve toplum açısından ekonomik sonuçlar olduğu gibi, işsiz kalan kişiler ve onların aileleri üzerinde psikolojik ve sosyal bir takım etkileri olmaktadır.

Yıllar	İşsizlik Oranı	Yıllar	İşsizlik Oranı	Yıllar	İşsizlik Oranı	Yıllar	İşsizlik Oranı
1923	9,1	1945	3,1	1967	4,8	1989	8,7
1924	6,9	1946	2,7	1968	5,2	1990	7,4
1925	5,3	1947	2,5	1969	5,9	1991	8,5
1926	5,1	1948	2,3	1970	6,4	1992	8,4
1927	4,2	1949	1,8	1971	6,8	1993	9,2
1928	3,8	1950	1,5	1972	6,3	1994	8,3
1929	3,2	1951	1,7	1973	6,8	1995	7,3
1930	3,2	1952	1,9	1974	7,3	1996	6,3
1931	4,5	1953	2,8	1975	7,6	1997	7,2
1932	4,5	1954	3,2	1976	9,0	1998	6,7
1933	3,9	1955	3,1	1977	10,0	1999	7,4
1934	3,2	1956	3,2	1978	10,1	2000	6,5
1935	3,3	1957	2,8	1979	8,9	2001	8,4
1936	2,9	1958	2,9	1980	8,3	2002	10,3
1937	2,7	1959	2,9	1981	7,3	2003	10,5
1938	2,1	1960	3,1	1982	7,2	2004	10,3
1939	2,1	1961	3,4	1983	7,9	2005	10,3
1940	2,4	1962	3,4	1984	7,8	2006	9,9
1941	3,0	1963	3,4	1985	7,3	2007	10,3
1942	3,4	1964	3,5	1986	8,1	2008	11,0
1943	2,9	1965	3,7	1987	8,5	2009	14,0
1944	3,1	1966	3,6	1988	8,4	2010	11,9
						2011	9,8

Tablo 1.2
Türkiye'de İşsizlik Oranlarının Gelişimi (1923-2011)

Kaynak: 1923-1987 arası, M. Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi, İstanbul, BETA Yayınevi, 2007, s. 467*; 1988-2011 arası TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları. www.tuik.gov.tr/veri/Bilgi

Dünya da işsizlik sorunu her geçen gün büyümektedir. Gelişen teknoloji ve küreselleşme ülkelerde işsizliği artırmaktadır, Afrika, Asya, Latin Amerika ülkelerinde işsizlik sorunu yoksullukla birlikte toplumsal sefalet dönüşmektedir. İstihdam yaratmak amacıyla bu ülkelerde farklı politikalar geliştirilmekte ve uygulanmaya çalışılmaktadır. Tablodan 1.2'den görüleceği üzere, Türkiye'de de işsizlik tüm dünyada olduğu temel sorunlardan biridir. Öyle ki Türkiye'deki makroekonomik so-

İşsizlik: Çalışma gücü ve arzusu olduğu halde cari ücret düzeyinde iş arayıp da bulamayanların toplamıdır.

İşsiz: Çalışma istek ve gücünde olup, piyasadaki cari ücret haddinde çalışmak isteyen, fakat makul ve uygun bir iş bulamayan kimse olarak tanımlanır.

runların başında geldiği de söylenebilir. Ülkemizde işsizliğin azaltılmasıyla ilgili olarak çeşitli kararlar alınmakta ve politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır. Özellikle yaşanan dünya ekonomik krizinin de (2008-2009) Türkiye'deki işsizlik sorununa olumsuz etkiler yarattığı, yine ilgili tablodan görülmektedir.

İşsizliği; çalışma gücü ve arzusu olduğu halde cari ücret düzeyinde iş arayıp da bulamayanların toplamı olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda işsiz ise; çalışma istek ve gücünde olup piyasadaki cari ücret haddinde çalışmak isteyen, fakat makul ve uygun bir iş bulamayan kimse olarak tanımlamamız mümkündür. Burada önemli konu, tanımdan da anlaşılacağı gibi kişinin çalışma isteği ve gücüdür. Eğer kişi sakat, yaşlı veya çalışmasına engel herhangi bir hali varsa bundan dolayı çalışmıyorsa veya çalışmaya engel bir durumu olmamasına rağmen, özgür iradesiyle çalışmak istemiyorsa işsiz olduğunu söyleyemeyiz. Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün tanımına göre, kişinin çalışmak isteği ve gücünün yanında fiilen iş arıyor olması da gerekir. Bu bağlamda çalışma istek ve gücünde olduğu halde fiilen iş aramayan kimseler işsiz değildir.

Bir ülkede işsizler ile çalışanların toplamı işgücünü meydana getirir. İşsizler sayısının işgücüne bölümü ise işsizlik oranını verir. Buna göre işsizlik oranını aşağıdaki gibi formüle edebiliriz:

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsizlerin Sayısı}}{\text{İşgücü}}$$

İşsizlik oranını yüzde ile belirtmek için yukarıdaki sonucu 100 ile çarpmamız gerekir.

Nedenlerine göre işsizlik türlerinin incelenmesi özellikle ekonomide gelir, istihdam, fiyat düzeyi ve faiz oranlarının belirlenmesi ile ilgili makro ekonomik modellerin iyi anlaşılabilmesi yönünden çok önemlidir. Ortaya çıkış şekillerine göre, çeşitli işsizlik çeşitlerinden söz edilebilir: Önce bir insan niçin işsiz kalır? Çalışma gücüne sahip olduğu halde insanların bazıları neden çalışmaz? Bu soruları cevaplamak için öncelikle bu işsizliğin isteyerek mi yoksa istemeyerek mi oluştuğuna bakmak gerekir. Bu bağlamda işsizlerin bir kısmını iradi işsiz bir kısmını da gayriiradi işsiz olarak iki gruba ayırabiliriz.

İradi İşsizlik: Kendi istediği şekilde bir iş olursa çalışacaklarını söyleyen kişilerin oluşturdukları işsizliktir. Bu kişiler genellikle tembel oldukları için, iş beğenmedikleri ya da iş koşullarında küçük bir değişikliğe bile razı olmamaları nedeniyle hemen işi bıraktıkları için işsizdirler. Bunun yanında bazıları dinlenmeyi ve hiç çalışmamayı, maddi refaha tercih ederler ve çalışmak istemezler. Sonuç olarak iradi işsizlik piyasada geçerli olan ücreti kabul ettiği taktirde çalışabilecek, iş olduğu halde çalışmayan, kişilerin meydana getirdiği işsizliktir.

Gayri İradi İşsizlik: İş bölümü, uzmanlaşma ve otomasyonun önemli olduğu ülkelerde sık sık ortaya çıkan ve ekonomi açısından asıl önemli olan işsizlik türüdür. Bu işsizlik diğer işsizlik türünün tam tersi olarak, şartlar ne olursa olsun çalışmak isteyen insanların, kendi iradesi dışında iş bulamamalarıdır. Bunun en önemli sebebi iş gücüne olan talebin yetersizliğidir.

Bunun dışında makro iktisat yazınında çok kullanılan farklı işsizlik tanımlamaları yapılmaktadır. Bu işsizlik türlerini aşağıdaki gibi başlıklar altında açıklayabiliriz:

Mevsimlik İşsizlik: Bazı ekonomik faaliyetlerin belirli mevsimlerde yapılabilmesi sebebiyle ortaya çıkan işsizliktir.

Mevsimlik İşsizlik: Bazı ekonomik faaliyetlerin sadece belli mevsimlerde yapılması sebebiyle ortaya çıkan işsizliktir.

re dağılmıştır. Hasat sonrası birçok kişi tarla işleri bittiği için işsiz kalırlar. Aynı şekilde turizm firmalarında çalışan kişiler de mevsim bitince işsiz kalırlar. Yazlık tesislerde çalışanlar kışın, kış sporları yapılan yerlerde çalışanlar ise yazın işsiz kalırlar. Bunun yanında toplumun örf ve adetlerine göre bazı günlerde, milli ve dini bayramlarda da işsizlik meydana gelebilir. Tarım sektöründe elde edilen sanayi ürünlerin işlenmesi dönemlerinde büyük işgücü hareketi bu alanlara kayar (tütünün işlenmesi, pancarın işlenmesi gibi). Bu alanlarda üretim faaliyeti bitince yeniden işsizlik dönemi başlar. Bu tür dalgalanmalar insan iradesi dışında meydana geldiği ve sık sık tekrarlandığı için mevsimlik işsizlik büyük bir sorun teşkil eder.

Konjonktürel İşsizlik: Devrevi işsizlik adı da verilen bu gayriiradi işsizlik türü ekonomik hayatın hep aynı faaliyet seviyesini devam ettiremeyip dalgalanmalar oluşturulmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Ekonomik yaşamda zaman zaman ortaya çıkan daralmaların yarattığı işsizliktir. Özellikle talepte meydana gelen daralma sonucu üretimde bir daralma ya da durgunluk olduğunda birçok işçi işini kaybeder ve ekonomi tekrar canlanma dönemine girene kadar işsiz kalır. Bu işsizliğin sebebi efektif talep olup talep yetersizliğinin ortaya çıktığı devrelerde işsizlik artmakta, talep seviyesinin yükseldiği dönemlerde ise işsizlik azalmaktadır.

Yapısal İşsizlik: Bir ülkenin ekonomik yapısında meydana gelen değişmelerin sebep olduğu işsizliğe “yapısal (structural) işsizlik” denir. Bu tür işsizliğe ekonomide meydana gelen birtakım değişiklikler sebep olmaktadır. Çeşitli mal ve hizmetlere olan talepteki değişmeler sonucu, emek talebinin yapısı da değişir. İşgücünün bu yeni duruma uyum sağlamasına kadar ortaya çıkan işsizlik yapısal işsizliktir. Emek talebinin yapısındaki değişimin hızı arttıkça ve işgücünün bu değişimlere uyum gösterme hızı düştükçe yapısal işsizlik artar. Yapısal işsizliğin bir türü de teknolojik değişimlerden kaynaklanır. Uzun bir süre emek yoğun üretim tekniği kullanılmış bir alanda sermaye yoğun tekniklere geçilmesi, kullanılan emeğin bir kısmını atıl hale getirir ve işsizlik doğar. İlkel metotlarla tarım yapılan bir yerde fabrikasyona veya makineleşmeye geçildiğinde insan gücüne olan ihtiyaç azalır. Bu sebeple işsizlik doğar. Bunun yanında sanayi üretimin çeşitli kollarında da bu işsizlik görülür.

Gizli İşsizlik: Genellikle az gelişmiş ülkelerde çok rastlanan gizli işsizliği, marjinal verimliliği sıfır ya da sıfırın altında olan işçilerin durumu olarak tanımlayabiliriz. Bu kişiler fiilen çalışıyor görünmelerine rağmen, iş alanından çekildiklerinde üretimde hiçbir azalma olmaz. Bu tür işsizliğin tespit edilmesi açısından sağlıklı istatistik yapılması genellikle zordur. Çünkü işçiler fiilen çalışıyor görünmektedirler. Bu tür işsizliğin sebebi üretim araçlarının yani sermayenin ve organizasyonun yetersizliğidir. Kasabaya veya şehre gidip iyi ücretle iş bulabilecek bir insanın ailesine veya köyüne bağlılığından dolayı, kendisine ihtiyaç olmadığı halde köyünde çalışması gizli işsizliktir. Ülkemizde tarımda çalışanların çoğu gizli işsizlik durumundadır.

Friksiyonel işsizlik: Geçici işsizlik olup, iş gücüne yeni katılanları ve işinden çıkartılanları ya da yeni iş arayanları kapsamaktadır. Bu tür işsizliğe geçici işsizlik de denmektedir. Ekonomik açıdan gelişmiş veya gelişmemiş bütün ülkelerde emek piyasasının iyi işlememesinden kaynaklanan bir işsizliktir. Ekonomide bazen bazıları boş gezerken, bazı yerlerin işçi araması gibi durumlar sözkonusu olabilir. Her iki tarafın da piyasa şartları hakkında tam bilgiye sahip olmamaları ve “işgücü (emek) piyasası”nın işleyişindeki aksaklıklar nedeniyle meydana gelmektedir.

Konjonktürel İşsizlik: Ekonomik yaşamda zaman zaman ortaya çıkan daralmaların yarattığı işsizliktir.

Gizli İşsizlik: fiilen çalışıyor görünmelerine rağmen, iş alanından çekildiklerinde üretimde hiçbir azalmanın olmadığı durumdur.

Friksiyonel İşsizlik: geçici nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan işsizliktir.

Fiyat İstikrarı ve Enflasyon

Fiyat istikrarı, bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin aşağı ya da yukarı yönde hareket etme eğiliminin olmaması durumudur. Fiyat istikrarı ve bununla ilgili olarak karşımıza çıkan enflasyon, makro iktisadın temel konuları arasındadır. Çünkü fiyat istikrarı, ekonomik ve sosyal istikrar sağlanabilmesinin olmazsa olmaz koşullarından birisidir. Fiyat istikrarsızlığının bir ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısına verdiği olumsuzluklar, birçok ülkenin tecrübelerinden anlaşılabilir.

Fiyat istikrarının önemini, aslında fiyat istikrarının sağlanamaması durumunda karşılaşılan olumsuzlukları yazarak ortaya koyabiliriz:

- Fiyat istikrarı sağlanamadığı ortamlarda, firma ve tüketiciler ya da kısaca ekonomide karar alan tüm birimler, yatırım ve tüketim kararlarını alırken görelî fiyat değişmelerini kolaylıkla ayırt edememekte ve sağlıklı karar verebilmek için gerekli ve yeterli bilgiye sahip olamamaktadır.
- Fiyatların istikrarsız olması, piyasadaki oyuncuların geleceği öngörememeleri nedeniyle finansal piyasaların verimli finansal aracılık yapma yeteneklerini azaltmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığı (örneğin enflasyon) durumunda yatırımcılar, özellikle uzun vadeli yatırımlarının getiri oranlarında, ek olarak enflasyon ortamının yarattığı belirsizlik nedeniyle risk primi talep etmektedirler. Bunun sonucu olarak yüksek risk primi içeren reel faiz oranları yüksek seyretmektedir.
- Fiyat istikrarının sağlanamadığı bir ortam, uygulanan politikalara güvensizlik yaratmakta ve hükümetlerin kapsamlı ve uzun soluklu ekonomik programlar uygulaması mümkün olmamaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığı uluslararası piyasalarda ekonominin rekabet gücünü azaltmakta ve sermaye piyasalarına erişimini kısıtlamaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığı, işgücü piyasalarının etkin çalışmasını engellediği gibi gelir dağılımını da bozmaktadır.
- Fiyat istikrarsızlığı, bireylerin karar alma süreçlerinde geleceğe bakmaktan çok, geçmişe endeksleme alışkanlıklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, makroekonomik anlamda fiyat istikrarına ulaşmanın neden bu denli önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

Ekonomide fiyat istikrarsızlığı denilince iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ve daha fazla bilineni enflasyon, ikincisi ise deflasyondur. **Enflasyon**, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artıştır. Fiyatlar genel düzeyindeki hızlı yükselişler ise hiper enflasyon olarak adlandırılır.

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli azalmalara ise **deflasyon** denir. Deflasyon da enflasyon gibi ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Deflasyonist bir ekonomide, fiyatların sürekli düşmesi nedeniyle daha da düşeceğini bekleyen bireyler harcamalarını ileriki dönemlere erteler ya da harcama yapmak istemezler. Bu durum talep yetersizliğine, üretimin azalmasına ve ekonomide durgunluğa neden olur.

Ekonomilerde mal ve hizmetlerin fiyatları sürekli değişiklik gösterir. Deflasyon her ne kadar teorik olarak bilinse de uygulamada pek karşılaşılan bir istikrarsızlık türü değildir. Bununla birlikte fiyatların genelde artış eğilimi göstermesi, enflasyonu önemli bir olgu haline getirmektedir.

Enflasyon, XX. yy. boyunca iktisat politikacılarının üstesinden gelmeleri gereken sorunların başında gelmiştir. Özellikle memur, işçi gibi sabit geliri olanların fa-
kirleşmelerine neden olan enflasyon, gelir dağılımı adaletsizliğine yol açmada

Enflasyon: Bir ekonomideki fiyatlar genel seviyesinin sürekli artmasıdır.

önemli bir rol oynamaktadır. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış yanında, paranın değerindeki sürekli bir düşmeyi de içermektedir. Fiyatlar genel düzeyi, piyasada alım-satıma konu olan mal ve hizmetlerin belli bir dönemdeki (belirli bir ay veya yıldaki) ortalama fiyatlarıdır. Piyasadaki fiyat değişimini izleyebilmek için seçilen mal ve hizmetlerin fiyatları, aynı mal ve hizmete ait önceki dönemin ortalama fiyatları ile karşılaştırılmaktadır.

Enflasyon konusunda, günlük hayatta çok genel bir yanlış karşımıza çıkmaktadır. O da enflasyonun mal ve hizmetlerin fiyatlarının artması olarak tanımlanmasıdır. Oysa burada sorulması gereken hangi malların fiyatları ve ne kadar bir artıştır. Bir ekonomide tek bir malın fiyatında bir artış varsa bunu enflasyon olarak değerlendirmek doğru değildir. Bir ekonomide mal ve hizmetlerin büyük bir bölümünün fiyatları, yani ortalama fiyat düzeyi artarsa enflasyon ortaya çıkar. Yani enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir. Örneğin yıllık enflasyon oranının % 10 olması, ilgili yıl içinde fiyatlar genel seviyesinin bir önceki yıla göre ortalama %10 oranında artması demektir. Buradan ekonomideki bütün malların fiyatlarının aynı oranda artışı anlaşılmalıdır. Bazı malların fiyatları %15 artarken, bazı malların fiyatları %5 azalmış olabilir. Ekonominin geneli için ortalama fiyat artışı %10 olarak hesaplanmıştır. Uygulamada bir başka yanlış da “enflasyonun düşmesi” ile ilgili algılamada ortaya çıkmaktadır. Enflasyonun düşmesi; fiyatların düşmesi, insanların alım gücünün artması, gelirlerinin yükselmesi demek değildir. Enflasyonun düşmesi, fiyatların daha az artması, insanların alım güçlerindeki azalma oranının düşmesidir.

Enflasyon Oranı ve Endeksler

Enflasyon oranı, fiyatlar genel düzeyinde belirli bir zaman diliminde meydana gelen değişme oranıdır. Bu oran, ülke genelindeki fiyat artışlarının ölçüsü olarak kullanılan fiyat endekslerinden yararlanarak hesaplanmaktadır. Bir ekonomide enflasyondan söz edebilmek için genel fiyat genel düzeyinin yani bütün mal ve hizmetlerin fiyatının ağırlıklı ortalamasının sürekli değişiyor olması gerekir. Fiyatlar genel düzeyi, ekonomideki bütün mal ve hizmet fiyatlarının belli bir dönemdeki tartılı ortalamasını göstermektedir. Fiyatlar genel düzeyi bir indeksle belirlenir. Bunun için önce herhangi bir yılın fiyat düzeyi temel kabul edilip 100 ile gösterilir. Sonra diğer yıllara ait düzeyler basit bir orantı hesabı ile bu 100 değerine göre değerlendirilir. Böylece değişik yıllardaki fiyat düzeylerinin, temel yıl seviyesine göre yüzde kaç düştüğü ya da yükseldiği açıklanmış olur.

Enflasyon oranı veya fiyatlar genel düzeyindeki artış oranının (Enflasyon büyüklüğü) ne olduğu hakkında fiyat endekslerine bakarak karar verilir. Bu endekslerin değerindeki artış veya azalışa göre enflasyon oranları hesaplanır. Fiyat endeksleri; Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) ve GSYH Deflâtörü olarak sıralanmaktadır. Bu endeks ise özel imalat sanayinde oluşan üretim maliyetlerinin fiyat olarak değişimini ölçmektedir. Yani, imalat sanayi özel kesiminin o ay içinde yaptığı fiyat hareketini gösterir.

Fiyatlar Genel Düzeyi:
Ekonomideki bütün mal ve hizmetlerin belli bir dönemdeki tartılı ortalamasını gösterir

Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)

Enflasyonu ölçmek için en çok kullanılan endeks, tüketicilerin satın aldıkları mal ve hizmetlerin perakende fiyatlarındaki değişimleri ölçen TÜFE'dir. Son aşama olan tüketiciye ulaşan mal ve hizmetlerle, temel gereksinimlerindeki (Gıda gibi) değişimleri gösterir Tüketici açısından önemli olan perakende fiyatlardır. TÜFE,

perakende fiyatlara göre hesaplanan bir endekstir. Tüketicinin satın alıp tükettiği mal ve hizmetlerin her birine tüketicinin bütçesinden ayırdığı pay oranında ağırlık verilir ve mal ve hizmetlerin ortalama fiyatı bu mal ve hizmetlere verilen ağırlıklara göre hesaplanır. TÜFE'nin hesaplanması için öncelikle tüketicilerin satın aldıkları mal ve hizmetlerden oluşan bir tüketici sepeti oluşturulması gerekir. Ülkemizde TÜİK, tüketici sepetini belirler. Bu sepete hangi mal ve hizmetlerin dahil edileceği belirlendikten sonra TÜFE aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{TÜFE} = \frac{\text{Tüketici Sepetinin Cari Yıldaki Değeri}}{\text{Tüketici Sepetininin Taban Yılındaki Değeri}} \times 100$$

TÜFE hesaplandıktan sonra, iki dönem arasında fiyat genel düzeyinin nasıl değiştiği yani enflasyon oranı aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\text{Enflasyon Oranı} = \frac{\text{İkinci Yıldaki TÜFE} - \text{Birinci Yıldaki TÜFE}}{\text{Birinci Yıldaki TÜFE}} \times 100$$

Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)

ÜFE, toptan fiyatlardaki değişimleri ölçer. Tarım, madencilik, imalat sanayi ve enerji sektöründeki belli sayıdaki ürünün (Türkiye'de yaklaşık 650) fiyatlarındaki değişimleri inceler. ÜFE'de en çok izlenen rakam "çekirdek enflasyon" dur. Çekirdek enflasyon, özel imalat sanayi fiyat endeksidir ve özel imalat sanayinde oluşan üretim maliyetlerinin fiyat olarak değişimini ölçmektedir. Yani, imalat sanayi özel kesiminin o ay içinde yaptığı fiyat hareketini gösterir. ÜFE'nin artış eğiliminde olması, firmaların üretim maliyetlerinin arttığını ve bu artışın ilerleyen dönemlerde tüketici fiyatlarına da yansıtacağını göstermesi bakımından önemlidir.

GSYH Deflatörü

En iyi enflasyon ölçüsü olarak kabul edilen GSYH deflatörü, milli gelir hesabında yer alan tüm mal ve hizmetlerin fiyat artışını içerir. Bu deflatörü bulmak için, GSYH'deki cari artış, sabit fiyatlarla hesaplanan reel artışla karşılaştırılır. GSYH deflatörü nominal GSYH'nın reel GSYH'ya oranıdır ve aradaki fark, fiyat gelişmelerini ifade eder.

$$\text{GSYH Deflatörü} = \frac{\text{Cari Fiyatlarla GSYH}}{\text{Birinci Yıldaki TÜFE}} \times 100$$

Fiyat genel düzeyinin değerini iki dönem için bu şekilde hesapladıktan sonra, fiyat genel düzeyindeki değişikliği hesaplayarak enflasyon oranını aşağıdaki gibi bulabiliriz:

$$\text{Enflasyon Oranı} = \frac{\text{İkinci Yıldaki GSYH Deflatörü} - \text{Birinci Yıldaki GSYH Deflatörü}}{\text{Birinci Yıldaki GSYH Deflatörü}} \times 100$$

Enflasyonun Etkileri

En önemli ekonomik istikrarsızlık türlerinden birisi olan enflasyon, ekonomik birimler üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Bu etkileri genel olarak çeşitli başlıklar altında aşağıdaki gibi ortaya koyabiliriz:

- Gelir Dağılımını Bozucu Etkisi

Ekonomide satın alma gücünü enflasyona karşı koruyamayan sabit gelirli kesimlerin yanında, sendikali işçi, serbest meslek erbabı ve işverenler gibi, satın alma gücünü enflasyona karşı koruyabilen kesimler bulunmaktadır. Sabit gelirli kesim enflasyondan en fazla zarar gören kesimdir. Çünkü fiyat artışları karşısında gelirini arttırma imkânına sahip değildir. Bu nedenle enflasyon sabit gelirli kesimleri daha da fakirleştirir. Enflasyon sabit gelirli kesimin gelirini, kendilerini enflasyona karşı koruyabilen kesime doğru aktardığı için toplumda gelir dağılımı adaletini bozar.

- Tasarruf Oranlarını Azaltma Etkisi

Enflasyon dönemlerinde düşük ve orta gelir grupları, faiz oranının enflasyon oranı altında kalacağı endişesiyle birikimlerini tasarruf etmektense harcama yoluna giderler. Böylece tüketim harcamaları artar. Bu durum bir yandan tüketim malları fiyatlarını yükseltirken, diğer yandan toplam tasarruf oranını ve dolayısıyla tasarruf hacmini düşürür. Gelirlerini enflasyona uyarlayabilen gruplar, enflasyon döneminde daha da zenginleşeceği için tasarruflarını çoğaltır. Ancak bu tasarruflar üretken yatırımlar yerine ev, arsa, altın, döviz gibi spekülasyon alanlarına yönelir.

- Ödemeler Dengesini Bozucu Etkisi

Enflasyon dönemlerinde iç fiyatlar yükselirken ithal mallar ucuzlar. Bu durumda ithalat artar, ihracat azalır ve dış ticaret dengesi açık vermeye ve dış ödemeler dengesi bozulmaya başlar.

- Ulusal Paradan Kaçış Etkisi

Enflasyon nedeniyle ulusal paranın değeri sürekli olarak düştüğü için, ulusal para cinsinden borç verenler vade sonunda önemli satın alma kayıplarıyla karşılaşır. Buna karşılık ulusal para cinsinden borç alanlar, vade sonunda enflasyon oranında kazançlı çıkarlar. Bu nedenle enflasyon döneminde hiç kimse ulusal para cinsinden borç vermek istemez. Borçların ve ödemelerin yabancı para cinsinden yapılması yaygınlaşır. Bu durum ulusal paranın değişim ve değer saklama fonksiyonlarının çalışmamasına, ulusal paradan kaçışa ve yabancı para ikamesine neden olur.

Dış Ekonomik İlişkiler (Ödemeler Bilançosu)

Dış ekonomik ilişkiler ele alınan ülke ile dış dünya arasındaki mal, hizmet ve faktör akımlarını içerir. Faktör akımları “sermaye”, “emek” ve “teknolojiden” oluşur. Uluslararası ekonomik işlemler sonucunda genellikle parasal bir ödeme vardır. Yani dış ekonomik ilişkiler ana ülke ile diğerleri arasında parasal bir sonuç doğuran tüm ilişkileri kapsamaktadır. Bir ülkenin bir yıl içerisinde tüm yabancı ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini göstermek için belirli bir sisteme göre tutulan kayıtlara ödemeler dengesi veya ödemeler bilançosu adı verilir. Ödemeler bilançosu bir ülkenin dış ekonomik durumunun göstergesi olarak makro iktisat açısından çok büyük önem taşır. Çünkü bu bilançonun açık yada fazla vermesi milli gelir ve istihdam düzeyi, kalkınma hızı, fiyat istikrarı ve dolayısıyla ekonomik refah üzerinde önemli etkiler doğurur. Ödemeler bilançosu, bir ülkede izlenecek para, maliye ve dış ticaret politikalarında belirleyici olduğu gibi, aynı zamanda bu politikaların değerlendirilmesinde ve dolayısıyla yeniden biçimlendirilmesinde de yardımcı olmaktadır.

Ödemeler bilançosunda, ana ülkede yerleşik gerçek kişi, firma veya kurumların, yabancı ülkelerle yürüttükleri ekonomik işlemlerin sistematik olarak tutulan kayıtları yer alır. Bu bağlamda ödemeler bilançosu; belirli bir süre içinde ülke vatandaşları ile yabancı ülkeler arasında yapılan ekonomik akımların ve bu akım-

lara bağlı değerlerin, transfer ödemelerinin ve rezervlerden meydana gelen değişikliklerin sistematik ve muhasebe kayıtlarına uygun olarak tespit edildiği istatistiksel bir tablodur. Dış ödemeler bilançosunun açık olması, söz konusu ülkenin dış ekonomik ilişkilerindeki bozulmayı gösterir. Dış açık veren ülkelerin parası yabancı paralar karşısında değer kaybeder.

Ödemeler bilançosu, muhasebe sistemine göre tutulan bir bilanço olmasına rağmen, kalemler aktif ve pasif diye yan yana yazılmaz. Aktif kalemlerin pasif kalemlerden ayrılabilmesi için döviz çıkışına neden olan işlemler (-), döviz girişine neden olan işlemler ise (+) olarak kaydedilmektedirler.

Bir ülkenin ödemeler bilançosuna kaydedilen işlemler, ülkeye döviz giriş ya da çıkışına yol açması dikkate alınarak, borçlu ya da alacaklı işlemler olarak kaydedilir. Genelde, ülkeye döviz girişi sağlayan dış ekonomik işlemler alacaklı işlem olarak ödemeler bilançosuna kaydedilirken, ülkeden döviz çıkışına neden olan işlemler ise borçlu işlemler olarak kaydedilir. Yabancılar mal ve hizmet ihracı, yabancı piyasalarda tahvil ve hisse senedi satışı, yabancıların ülkede yaptıkları dolaysız yatırımlar alacaklı işlemlere örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında, mal ve hizmet ithali, uluslararası menkul değerlerin satın alımı ve yerli sakinlerin yabancı ülkelerdeki dolaysız yatırımları gibi işlemler ödemeler bilançosuna borç olarak kaydedilecek işlemlere örnektir.

Bir ülkenin dış alemle yaptığı çok sayıda ekonomik işlemin ödemeler bilançosuna belirli bir sistem izlenerek kaydedildiğini yukarıda ifade etmiştik. Bu işlemler birbirleriyle benzerliklerine ve ekonomi üzerinde doğurdıkları etkilere göre gruplandırılarak çeşitli hesaplar içinde toplanır. Ödemeler bilançosu yapısal olarak; cari işlemler hesabı, sermaye hesabı, finans hesabı, net hata ve noksan diye 4 gruba ayrılır. Hesap gruplarının ihtiva ettiği başlıca kalemleri de gösterecek şekilde aşağıda genel bir ödemeler bilançosu tablosu verilmiştir.

Tablo 1.3
Ödemeler Bilançosu

ÖDEMELER BİLANÇOSU
A. CARI İŞLEMLER HESABI
a-Mal Ticareti (görünmez ticaret)
- İthalat
- İhracat
<i>ticaret dengesi</i>
b- Uluslararası Hizmetler (görünmez ticaret)
- Dış Turizm
- İşçi Gelirleri
- Sermaye Gelir ve Giderleri
- Taşımacılık Hizmetleri
- Özel Hizmetler
- Hükümet Hizmetleri
<i>Görünmez İşlemler Dengesi</i>
<i>CARI İŞLEMLER DENGESİ</i>
B. SERMAYE HESABI
- Uzun Süreli Sermaye Hareketleri
- Kısa Süreli Sermaye Hareketleri
C. FİNANS HESABI
E. NET HATA VE NOKSAN

MAKRO İKTİSATTA DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİLER

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda makro iktisadın temel konularının neler olduğunu inceledik. Bu açıklamalardan yanlış bir yorum çıkabilir. Yanlış anlaşılabilir olan şudur: Temel değişkenler de denilen makro iktisadın temel konuları birbirlerinden tamamen bağımsızdır. Yani bunlar arasında herhangi bir ilişki yoktur. İşte bu başlıktaki amacımız oluşabilecek bu yanlış anlamayı önlemektir. Önceki bölümlerde açıklanan makroekonomik değişkenler (enflasyon, işsizlik, büyüme) arasında bazı ilişkiler söz konusudur. Şimdi bundan sonraki sayfalarda bu ilişkilerin neler olduğu ve nasıl oluştuğu açıklanacaktır.

Büyüme - İşsizlik Oranı ve Okun Yasası

Önceki açıklamalardan hatırlayacağınız gibi, reel gayri safi hâsılanın büyümesini ortaya koyan etkenlerden birisi, üretim faktörlerinin istihdamındaki değişimlerdir. Bu bağlamda üretim faktörlerinden birisi olan iş gücü ile ekonomik büyüme arasında da bir ilişkinin olması doğaldır. Amerikan ekonomisine ilişkin büyüme ile işsizlik rakamlarını inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının arttığını saptamıştır. Bu bağlamda GSYH'da yüksek oranda büyüme ile işsizlik oranının azalması birlikte gözlenebilir. Büyüme ve işsizlik arasında, normal şartlarda rastlanan ilişki bu yöndedir. Ancak bunun tersi de mümkündür. Yani bir taraftan ekonomik büyüme yavaşlar veya gerilerken, diğer taraftan işsizliğin arttığı durumlara da rastlanır. Durgunluk ve işsizliğin birlikte yaşandığı bu duruma ekonomide stagflasyon denir

Okun'un 1962'de ABD ekonomisi için işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişkiyi test eden ampirik çalışması iktisat literatürüne "Okun Kanunu" olarak girmiştir. Okun, ABD ekonomisini esas aldığı çalışmasında; işgücüne katılım, çalışma süresi ve verimlilikteki değişime bağlı olarak işsizlik oranı ile potansiyel hasıla arasındaki ters yönlü ilişkiyi ampirik olarak kanıtlamıştır. Okun yasası fiili hasılanın potansiyel hasıladan sapması durumunda işsizlik oranının bundan nasıl etkileneceği (yani fiili işsizlik oranının tam istihdam işsizlik oranından ne ölçüde sapacağı) konusundaki ilişkinin aşağıdaki gibi olacağını belirtmektedir.

$$u = u^* - \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right)$$

ya da

$$u - u^* = \beta \left(\frac{y - y^*}{y^*} \right)$$

Burada u fiili işsizlik oranını, u^* doğal işsizlik oranını, y fiili reel hasılayı, y^* potansiyel reel hasılayı belirtmektedir. Okun 1947-1960 dönemi itibarıyla ABD ekonomisi için β katsayısını yaklaşık olarak 0,3 olarak tahmin etmiştir. Buna göre, fiili hasıla potansiyel hasıladan %1 büyük olduğunda fiili işsizlik oranı doğal işsizlik oranının %0,3 altında olacaktır. Bu orijinal formülasyonun dışında Okun ilişkisi, fiili ve potansiyel (trend) hasıla büyüme hızlarıyla işsizlik oranının değişmesi arasındaki bir ilişki olarak aşağıdaki gibi ele alınabilmektedir:

$$\Delta u = -\beta (y - y^*)$$

Kuşkusuz β katsayısı değişik ekonomiler için veya aynı ekonomide değişik zamanlar itibarıyla farklı olabilecektir. Ayrıca u^* ve y^* değerlerinin hesaplanmasında birtakım güçlükler bulunmaktadır.

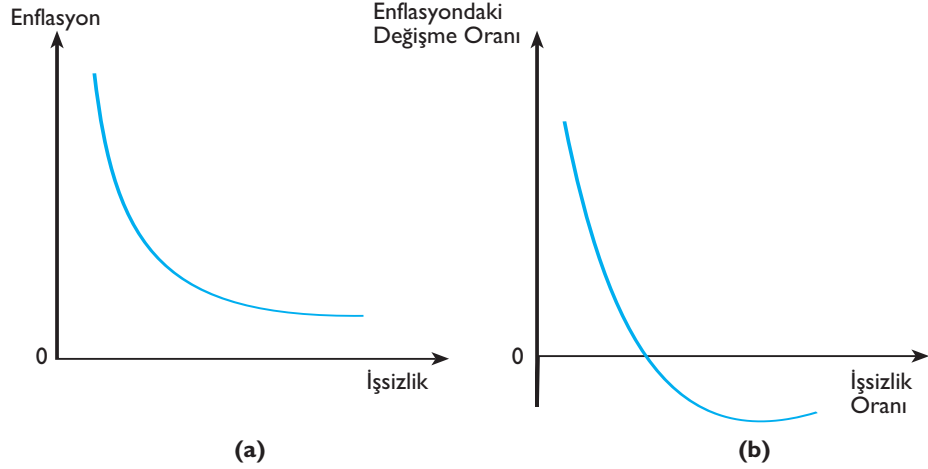
Diğer taraftan son yıllarda ekonomi literatüründe Okun yasasını konu olan çalışmalar işsizlik oranı ile büyüme arasındaki asimetri ilişkisinin varlığına odaklanmıştır. Okun yasasında asimetri ilişkisinin varlığına neden olarak da faktör ikamesi, işgücüne katılım ve sektörel büyüme oranlarındaki farklılık, büyüyen ve küçülen firmalar arasındaki asimetri ve zaman uyumsuzluğu olarak gösterilmektedir. Okun yasasındaki asimetrik ilişki iki açıdan göz önünde bulundurulabilir. İlk olarak, hasıladaki mutlak artış ve azalış birbirine eşit olsa dahi işsizlik oranında farklı tepkilere yol açmaktadır. İkinci olarak, işsizlik oranının hasılaya tepkisi ekonominin genişleme ya da daralma döneminde olup olmadığına bağlı olarak farklılaşmaktadır.

Enflasyon - İşsizlik

Enflasyon da işsizlik gibi başlıca ekonomik sorunlardan biridir. Ancak enflasyonun maliyeti işsizlik kadar açık değildir. İşsizlik, direkt olarak potansiyel üretimin azalmasına yol açarken, enflasyonda açık bir üretim kaybından söz edilemez. Enflasyonun olumsuzlukları; tüketicilerin reel gelirlerini azaltması, piyasalarda fiyat ilişkilerini bozması, fiyat sisteminin etkinliğini azaltması ve gelir dağılımındaki dengeyi bozmasıdır. Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki teorik olarak Phillips eğrisi ile açıklanmaktadır. Eğri, onu geliştiren İngiliz ekonomist Phillips'in (1861-1957) adını taşımaktadır. Phillips eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki ters orantıyı işaret etmektedir. Dikey ekseninde enflasyon, yatay ekseninde işsizlik oranı gösterdiğimizde Phillips eğrisi Şekil 1.2.a'daki gibidir. Enflasyon yerine enflasyondaki oranındaki değişim (veya ücretlerdeki değişim oranı) dikkate alındığında ise, Phillips eğrisi Şekil 1.2.b gibi yatay eksenini kesecek şekilde uzayabilir. Hangi şekli baz alırsak alalım, yüksek seviyede bir işsizlik göz önüne alınarak enflasyonun düşürülebileceğini anlarız.

Şekil 1.2

Phillips Eğrileri

Ekonomik faaliyet sürecinde işsizliğin azaltılması yönündeki çabalar, enflasyonu artırma eğilimi gösterebilir. Ekonomide talep düzeyinin yükselmesi işsizlik oranını düşürecek, ancak enflasyon oranını yükseltecektir. Bunun nedeni ise emek piyasasında ortaya çıkacak bir talep fazlalığının işsizlik oranını düşürmesidir. Diğer

yandan emek talebinin artması parasal ücretleri arttıracak, ücretler bir üretim maliyeti olduğu için, bu artış fiyatların da artmasına, yani enflasyona neden olacaktır. Ancak Phillips eğrisi ile açıklanan enflasyon- işsizlik ilişkisi sadece kısa dönem için geçerlidir, uzun dönemde böyle bir ilişki söz konusu değildir.

Enflasyon - Ekonomik Büyüme

Enflasyonun büyüme üzerinde etkili olup olmadığı, ekonomi literatüründe uzun yıllardan beri tartışılmaktadır. Bu tartışmalar, dünya ekonomisinde meydana gelen değişimlere bağlı bir seyir izlemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Keynesyen politikalara bağlı olarak toplam talep ve toplam üretim artmış, aynı zamanda enflasyonda da artışlar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte enflasyon bir sorun olarak görülmemiş ve ekonomik büyümeyi desteklediğine yönelik tezler savunulmuştur. 1970' li yıllara geldiğimizde ise birçok ülkede yüksek enflasyon oranlarına ulaşılrken, büyüme oranları düşmüştür. Bunun sonucunda ise, enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklindeki tezler sorgulanmaya başlanmıştır. İlerleyen dönemde (1980'li yıllar) ise özellikle Latin Amerika ülkelerinde yaşanan yüksek oranlı enflasyonlar bu ülkelerdeki istikrarsızlığı artırmıştır. Bunun sonucunda ise enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini savunan tezlerin ortaya çıktığını görmekteyiz.

Enflasyon-büyüme ilişkisinin pozitif yönlü olduğunun kabulü, gerek II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerde gözlenen yüksek enflasyon ve yüksek büyüme hızı deneyimleri, gerekse döneme damgasını vuran Phillips Eğrisi yaklaşımı ile olmuştur. Özellikle Keynesyen ve Parasalcı iktisatçıların savunduğu, “enflasyon ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler” görüşünün dayanakları şunlardır:

- Enflasyondaki artış bireylerin servetlerinde azalışa neden olmaktadır. Bu nedenle bireyler enflasyon öncesi servet dengesine ulaşabilmek için tasarruf eğilimlerini arttırırlar ve sonuçta artan tasarruflar faiz oranlarını düşürmek ve yatırımları arttırmak suretiyle ekonomik büyümeyi arttırır.
- Enflasyon, yatırım portföyünü finansal sektörden reel sektöre doğru kaydırmakta, sermayenin yoğunluğu artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır.
- Enflasyon döneminde bireylerin reel tasarruf düzeylerini koruyabilmek için ellerinde daha fazla para tutmak zorunda olmaları, senyoraj geliri ya da enflasyon vergisinin artmasına neden olmaktadır. Hane halkından devlete doğru yapılan bu gelir transferi sonucunda hükümet, elde ettiği geliri yatırımların finansmanında kullanacak ve enflasyonist süreç ekonomik büyümeyi arttıracaktır.
- Enflasyon dönemlerinde nominal ücretlerin enflasyona ayak uyduramaması, toplu pazarlıkların zaman alması veya hükümetlerin istikrar politikaları çerçevesinde reel ücretleri düşürme isteği söz konusu olmaktadır. Bu durum tasarruf eğilimi düşük olan kesimlerin reel gelirlerini azaltırken, tasarruf eğilimi yüksek olan kesimlerin reel gelirlerini arttırmak suretiyle ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Ancak yukarıda ifade edildiği gibi, “enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini” savunan görüşler de bulunmaktadır. Buna göre, “enflasyon ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkiler” görüşünü savunanların gerekçeleri ise şunlardır:

- Enflasyon gelecekle ilgili olumsuz beklentilerin ortaya çıkmasına neden olmakta, bu da yatırımları ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

- Yüksek enflasyon oranı, yüksek enflasyon değişkenliğine neden olmakta ve ortaya çıkan belirsizlik ekonomik birimlerin piyasadaki sinyalleri tam olarak algılayamamasına ve piyasada oluşan yanlış sinyaller yatırımları ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.
- Farklı sektörlerde ait fiyatlar farklı oranlarda arttığından enflasyon, ileriye dönük yatırım kararlarının etkinliğini bozmaktadır. Bu da kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Enflasyon ulusal paranın değer kazanmasına neden olmakta ve bu ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir.
- Enflasyon finansal varlıkların değerini düşürdüğü için, bireyler tasarruflarını genellikle altın ve gayrimenkul olarak tutmayı tercih etmektedirler. Altın ve gayrimenkule yönelen tasarruflar ise, reel yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir.
- Ayrıca nominal vergi sistemi ile etkileşimli olarak enflasyon oranındaki artış sermayenin maliyetini arttırmakta bu durum yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini test eden ampirik çalışmalarda da benzer şekilde tam bir mutabakatın sağlanamadığı görülmektedir. Ancak temel tartışma genel olarak iki değişken arasındaki ilişkinin varlığından çok, ilişkinin yönü üzerinde odaklanmaktadır.

Özet

Mikro ve makro iktisat arasındaki farkı açıklayabilmek

İktisat kısıtlı kaynakları kullanarak hangi malların, kimler için, ne kadar üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği gibi temel birtakım sorulara cevap arayan bilim dalıdır. İktisat bilimi çeşitli sorunlara yönelik çözümlenmeleri, mikro ve makro iktisat olarak iki alt bilim dalı altında gerçekleştirilmektedir. İktisadın mikro birimleri olan bireyler (tüketiciler) ve firmaların (üreticiler) iktisadi faaliyetlerini inceleyen mikro iktisat, aynı zamanda ihtiyaç, fayda, değer ve fiyat kavramlarını analiz eder. Bunun yanında piyasa türleri ve piyasaların işleyiş mekanizmaları, farklı piyasa koşullarında firma dengesinin nasıl oluştuğunun araştırılması da mikro iktisadın konuları arasındadır. Makro iktisat ise az sayıda ve büyük ölçüde toplulaştırılmış değişkenlerin analizi ile ilgilidir. Bunlar; toplam gelir, toplam tüketim, toplam tasarruf, toplam yatırım ve fiyatlar genel seviyesi, gibi değişkenlerdir. Ülke ekonomisi ve dünya ekonomisini ilgilendiren konu başlıkları da makro iktisadın ilgi alanında bulunmaktadır. Makro iktisatta, ekonomi bir bütün olarak ele alınmakta ve bu bütün içindeki birimlerin ayrı ayrı dengeleri değil de ekonominin tüm dengesi araştırılmaktadır. Dolayısıyla belirli bir dönemde milli gelirin ne olacağı, tam istihdam durumunun sağlanıp sağlanamayacağı, toplam harcamaların ve toplam tasarrufların hangi faktörlerin etkisi altında belirleneceği gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Bir sosyal bilim olarak iktisadın ortaya çıkışı, 18. yüzyıl Sanayi Devrimi yıllarına kadar dayanır. Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı kitabının yayım yılı olan 1776 tarihi, iktisadi analizin doğuş yılı olarak kabul edilmektedir. Adam Smith'in içinde bulunduğu iktisadi düşünce okulu (klasik iktisadi okul) fiyat mekanizmasının görünmeyen bir el gibi işlediğini, piyasayı daima tam istihdamda dengeye getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Klasikler denge durumunun zaman zaman ufak değişiklikler geçirebileceğini ancak bozulan dengenin kendiliğinden tekrar tam istihdama geleceğine inanmışlar ve makro iktisatla ilgilenmemişlerdir. 1930 yılı ve sonrası dönem makro iktisadın ortaya çıkışı anlamında oldukça önemlidir.

Makro iktisatın temel konularını açıklayabilmek

Makro iktisadın ilgi alanına giren temel konular; üretim düzeyi ve ekonomik büyüme, işsizlik ve istihdam, enflasyon ve fiyatlar genel düzeyi, dış ekonomik ilişkiler (Ödemeler Bilançosu) gibi başlıklar altında sıralanmaktadır. Bir ekonomide mevcut kaynakların ne ölçüde değerlendirildiği, üretim faktörlerinin kullanım biçimi, o ekonomideki üretim düzeyi yani gelir düzeyine bağlıdır. Bu anlamda en sık kullanılan kavramlardan birisi Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) dir. GSYH aynı zamanda bir ulusal ekonominin yıllara göre performans değerlendirmesinde kullanılan önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Bir ülkenin üretim gücünü bilmek tek başına belli konularda açıklayıcı olmaktadır. Bunun yanında bir ulusal ekonominin üretim gücünün yıllar itibarıyla değişimi, bu anlamda ekonomik büyümesi makro iktisat açısından oldukça önemlidir. Makro İktisadın en güncel konularından birisi olan iktisadi büyüme, toplumların refah ve yaşam standartlarında gelişmenin sağlanması için çok önemlidir. Ekonomik büyüme basit olarak ve doğrudan doğruya, ülke vatandaşlarının istediği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü arttırmak olarak tanımlanabilir. Büyüme hızı ise belirli bir dönemde, genellikle bir yılda, milli gelirin yüzde kaç arttığını gösterir. Ekonomik büyümenin iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, üretimde kullanılan üretim faktörlerinin miktarının artması, ikincisi ise üretim faktörlerinin verimliliğinin artmasıdır. Makro iktisadın temel konularından birisi de istihdam ve işsizlik. İşsizlik, her ülkede sosyal ve ekonomik boyutları farklı olmakla birlikte, insanlık tarihi boyunca tüm toplumların en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Ekonomik performansın ortaya konulmasının bir boyutu da o ekonominin üretken kaynaklarını ne ölçüde kullanabildiği ya da istih-

dam edebildiğidir. İstihdam, emek, sermaye, toprak vb. çeşitli üretim faktörlerinin fiili olarak üretim sürecinde kullanılması demektir. Mevcut üretim faktörlerinin bir kısmının üretime katılmaması (katılamaması) durumuna eksik istihdam ya da işsizlik denir. Üretim faktörlerinin tamamının kullanılımı durumu ise tam istihdam olarak ifade edilir. Bir ülkede bazı kişilerin çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarının nedenleri ve çözümleri makro iktisadın ilgilendiği temel konular arasındadır. Fiyat istikrarı ve enflasyon da makro iktisadın ilgi alanı içindedir. Fiyat istikrarı, bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin aşağı ya da yukarı yönde hareket etme eğiliminin olmaması durumudur. Fiyat istikrarı, ekonomik ve sosyal istikrar sağlanabilmesinin olmazsa olmaz koşullarından birisidir. Ekonomide fiyat istikrarsızlığı denilince iki kavram kaşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ve daha fazla bilineni enflasyon, ikincisi ise deflasyondur. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artıştır. Fiyat genel düzeyindeki sürekli azalmalara ise deflasyon denir. Makro iktisadın temel konularından biri de dış ekonomik ilişkiler ve bununla ilgili olarak ödemeler dengesi sorunudur. Dış ekonomik ilişkiler ana ülke ile diğerleri arasında parasal bir sonuç doğuran tüm ilişkileri kapsamaktadır. Bir ülkenin bir yıl içerisinde tüm yabancı ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini göstermek için belirli bir sisteme göre tutulan kayıtlara ödemeler dengesi ve ya ödemeler bilançosu adı verilir. Ödemeler bilançosu bir ülkenin dış ekonomik durumunun göstergesi olarak makro iktisat açısından çok büyük önem taşır. Çünkü bu bilançonun açık yada fazla vermesi milli gelir ve istihdam düzeyi, kalkınma hızı, fiyat istikrarı ve dolayısıyla ekonomik refah üzerinde önemli etkiler doğurur. Ödemeler bilançosu, bir ülkede izlenecek para, maliye ve dış ticaret politikalarında belirleyici olduğu gibi, aynı zamanda bu politikaların değerlendirilmesinde ve biçimlendirilmesinde de yardımcı olmaktadır.

Makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri açıklayabilmek

Temel değişkenler de denilen makro iktisadın temel konuları birbirlerinden bağımsız değildir. Yani bunlar arasında bazı ilişkiler söz konusudur. Bu bağlamda üretim faktörlerinden birisi olan işgücü ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olması doğaldır. Amerikan ekonomisine ilişkin büyüme ile işsizlik rakamlarını inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının arttığını saptamıştır. Makro iktisadın diğer iki değişkeni olan enflasyon ile işsizlik arasında da ilişki bulunmaktadır. Enflasyon da işsizlik gibi başlıca ekonomik sorunlardan biridir. Ancak enflasyonun maliyeti işsizlik kadar açık değildir. İşsizlik, direkt olarak potansiyel üretimin azalmasına yol açarken, enflasyonda açık bir üretim kaybından söz edilemez. Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki teorik olarak Phillips eğrisi ile açıklanmaktadır. Eğri, onu geliştiren İngiliz ekonomist Phillips'in adını taşımaktadır. Phillips eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki ters orantıyı işaret etmektedir. Bir diğer ilişki de enflasyon- ekonomik büyüme ilişkisidir. Enflasyonun büyüme üzerinde etkili olup olmadığı, ekonomi literatüründe uzun yıllardan beri tartışılmaktadır. Enflasyon-büyüme ilişkisinin pozitif yönlü olduğunun kabulü, gerek II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkelerde gözlenen yüksek enflasyon ve yüksek büyüme hızı deneyimleri, gerekse döneme damgasını vuran Phillips Eğrisi yaklaşımı ile olmuştur. Bunun yanında, "enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini" savunan görüşler de bulunmaktadır.

Kendimizi Sıyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi mikro iktisatın ilgi alanı için **değildir**?
 - a. Mikro ekonomik birimler
 - b. İhtiyaç
 - c. Fayda
 - d. Değer
 - e. Ekonomik büyüme
2. Aşağıdakilerden hangisi makro iktisatın ilgi alanı içinde **değildir**?
 - a. Toplam tüketim
 - b. Toplam yatırım
 - c. Toplam tasarruf
 - d. Fayda
 - e. Enflasyon
3. Makro iktisat hangi dönemde ortaya çıkmıştır?
 - a. Sanayi devrimi öncesi
 - b. Petrol krizi sonrası
 - c. Büyük buhran sonrası
 - d. 1876 yılı
 - e. 1960'lı yıllar
4. Ekonomik işleyiş sırasında, firmalara üretim için gerekli üretim faktörlerini sağlayan ekonomik birim aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Devlet
 - b. Hane halkı
 - c. Dış alem
 - d. Tasarruf sahipleri
 - e. Girişimciler
5. "Bir ekonomide belli bir dönemde (1yıl) üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin parasal değerleri toplamı" şeklindeki ifadenin karşılığı olan kavram aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Tasarruf
 - b. Tüketim eğilimi
 - c. Kişisel milli gelir
 - d. Harcanabilir gelir
 - e. GSYH
6. Aşağıdakilerden hangisi "makro İktisatın en güncel konularından birisi olan iktisadi büyüme" için doğru **değildir**?
 - a. Toplumların refah düzeylerinin artışı çok önemlidir.
 - b. Ulaşmak istenilen başlıca makroekonomik amaçlardan biridir.
 - c. Bir ekonomideki üretebilme gücünü arttırmak olarak tanımlanabilir.
 - d. Artış hızı büyüme oranı olarak bilinir
 - e. Temel nedeni tüketim alışkanlıklarının değişmesidir.
7. "Cari ücret düzeyinde çalışmak isteğinde olanların tamamının çalıştırıldığı durum" aşağıdaki kavramlardan hangisine denk gelmektedir?
 - a. Emek talebi
 - b. İşsizlik
 - c. İşgücü
 - d. Tam istihdam
 - e. Cari iş gücü
8. "Çalışma gücü ve arzusu olduğu halde cari ücret düzeyinde iş arayıp da bulamayanlar" olarak ifade edilen durum aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İşsiz
 - b. İşgücü
 - c. Emek arzı
 - d. Tasarruf sahibi
 - e. İstihdam
9. "Fiilen çalışıyor görünmelerine rağmen, iş alanından çekildiklerinde üretimde hiçbir azalmanın olmadığı" kişilerin oluşturduğu işsizlik türü hangisidir?
 - a. Friksiyonel
 - b. Yapısal
 - c. Gizli
 - d. Mevsimsel
 - e. Konjonktürel
10. "Belirli bir süre içinde ülkenin yerlileri ile yabancı ülkeler arasında yapılan ekonomik akımların ve bu akımlara bağlı değerlerin, transfer ödemelerinin ve rezervlerden meydana gelen değişikliklerin sistematik ve muhasebe kayıtlarına uygun olarak tespit edildiği istatistikî tablo"nun adı nedir?
 - a. Bütçe
 - b. Dış ticaret tablosu
 - c. Yabancı sermaye akın tablosu
 - d. Ödemeler bilançosu
 - e. Kamu harcamaları bilançosu

Yaşamın İçinden

“

Büyüme, istihdam ve işsizlik

Seyfettin Gürsel

Büyümenin istihdam yarattığına kuşku yok. Önemli olan büyüme oranlarına kıyasla ne kadar istihdam yaratıldığı. Büyüme-istihdam ilişkilerine uzun vadeli perspektiften bakmak doğru olur. Yıldan yıla gerek iş gücü arzında, gerek talebinde büyük oynamalar olabiliyor.

Bu oynaklıkta, **ekonomik** konjonktür kadar yatırımların gecikmeli olarak istihdama yansımalarının da etkisi var; 2004'ten 2005'e olduğu gibi. Büyüme-istihdam ilişkisini 2002-2005 dönemi ile sınırlı tutarak araştırmak durumundayız. 2001 krizi istihdamı geriletmişti. Bu nedenle bu yılı analize dahil etmek hatalı olur. Ayrıca 2001 krizinin istihdam politikalarında değişikliğe neden olduğunu da dikkate almalıyız. Kriz firmalara iş gücünü daha etkin kullanmayı öğretti. Bu nedenlerle 2002'yi temel almak uygun düşüyor.

Son bir saptama: Büyüme-istihdam ilişkisi açısından tarımın anlamı yok. Bu sektörün büyümeye çok az katkısı var. Buna karşılık, son kırk yılda büyük desteklerle tarımda yaratılan iş gücü fazlası hızla çözülüyor, istihdam düşüyor. Ancak düşüş biraz fazla hızlı, tarımın ortalama istihdam kaybı yılda 322 bin olmuş.

2002-05 **döneminde** tarım dışı iş gücünün yıllık artışı yüzde 3,2. Bu artışı 2002'de yüzde 3,3 olarak tahmin etmiştik ("Türkiye'de İş gücü Piyasası ve İşsizlik", TÜSİAD, 2002).

İşsizlikle mücadelede asgari başarının her yıl tarım dışı sektörlerde 550 bin net iş yaratmaktan geçtiğini sık sık vurgulamanın ardında bu tahmin vardı. 2002-05 döneminde tarım dışı iş gücü ortalamada tamı tamına 550 bin artmış! Tabii bu bir raslantı, ama eğilimlerin oldukça isabetli saptandığını söyleyebiliriz.

İstihdamın ortalama artışı yüzde 3,8. Yılda 552 bin net istihdam ediyor. Dönemitibariyle iş gücü ile istihdam artışları eşitlendiğinden, işsiz sayısı 2,5 milyonda çakılı kalmış durumda. Buna karşılık tarım dışı işsizlik oranı yüzde 15'ten yüzde 13,6'ya gerilemiş bulunuyor. Yukarıda da belirttiğim gibi bu performans işsizlikle başarılı bir mücadelenin asgari sinidir. Daha kötü olabilirdi.

Şimdi işin püf noktasına geliyoruz. Bu nispeten **tatmin** edici istihdam artışının çok yüksek büyüme ile sağlan-

dığını bilmemiz gerekiyor. GSYH 2003'te yüzde 5,8, 2004'te yüzde 8,9 oranlarında arttı. 2005'te büyümenin yüzde 6'ya yakın çıkması bekleniyor. 2002-05 için tarım dışı sektörlerin ortalama büyüme oranını yüzde 7 olarak tahmin edebiliriz. Bu hesaplama istihdamın büyüme esnekliği yaklaşık 0,5 ediyor. Sözü ettiğim TÜSİAD araştırmasında buna çok yakın bir esneklik katsayısı tahmin etmiştik. Bu şu demektir: Türkiye ekonomisinde kabaca büyüme oranının yarısı kadar istihdam artışı sağlanıyor.

Her fırsatta yüzde 5 büyümenin bizi kesmeyeceğini ısrarla savunuyorum. Nedeni gayet açık. Bu büyüme oranı ile tarım dışı istihdamı en iyi ihtimalle yüzde 2,5 oranında artırabiliriz. Bu da yılda ortalama 400 bin ek iş eder ve işsizler artmaya başlar. Ya bir de rekabet gücü kayıpları nedeniyle büyüme yüzde 5'in de altına düşerse? Gerisini siz getirin.

Kaynak: Seyfettin Gürsel tarafından yazılan bu makale, 01 Mart 2006 Çarşamba günü yayınlanan Vatan Gazetesindeki köşe yazısıdır.

”

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise "Mikro İktisatdan Makro İktisata" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Mikro İktisatdan Makro İktisata" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise "Mikro İktisatdan Makro İktisata" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Bileşenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise "Makro İktisatın Temel Konuları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Keynes öncesi iktisadi düşünürler (klasik iktisadi düşünce okulu mensupları) fiyat mekanizmasının görünmeyen bir el gibi işlediğini, piyasayı daima tam istihdamda dengeye getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Kalsikler denge durumunun zaman zaman ufak değişiklikler geçirebileceğini ancak bozulan dengenin kendiliğinden tekrar tam istihdama geleceğine inanmışlar ve makro iktisatla ilgilenmemişlerdir. Ancak 1929'un sonlarına doğru işler ters gitmeye başlamış, büyük boyutlu işsizlik başta olmak üzere, değişik sorunlar gündeme gelmiştir. Bu bağlamda örneğin, ABD'de 1929 yılında 1.5 milyon kişi işsiz iken 1933'te işsiz sayısı on kat artarak yaklaşık 13 milyona ulaşmıştır. Öte yandan ABD ekonomisi 1929'da 103 milyar dolar değerinde yeni mal ve hizmet üretmişken bu rakam 1933'te yaklaşık 55 milyar dolara düşmüştür. Yaşanan borsa çöküşleri sonucunda milyarlarca dolarlık kişisel servet kaybedilmiştir. Ortaya çıkan sorunların çözümünde klasik modellerin yetersiz kalması makro iktisadın doğup gelişmesine öncülük etmiştir. Bu bağlamda "Büyük Buhran"ı açıklayan ve devletin belli politikalarla ekonomik çöküntülerin üstesinden gelebileceğini iddia eden bir iktisadi düşünür John Maynard Keynes'in görüşleri öne çıkmış ve yeni bir teorik çerçeve ortaya koyarak makro iktisadın öncülüğünü yapmıştır. John Maynard Keynes "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teori-si" adıyla yayımlanan kitabında; piyasalar ve davranışları ile ilgili bilgileri kullanarak karmaşık iktisadi olayları açıklamaya dönük bir teori geliştirmiştir. Keynes, klasik modellerin öne sürdüğü şekilde istihdamın fiyatlar ve ücretler tarafından belirlendiği görüşünü reddetmiş ve ekonomide toplam talebin, istihdamı belirleyen temel faktör olduğunu ortaya koymuştur. Keynes ayrıca devletin çeşitli politikalarla ekonomiye müdahale edebileceğini, böylece üretim ve istihdam hacmi üzerinde etkili olabileceğini savunmuştur.

Sıra Sizde 2

Bir ekonominin performans düzeyi belirlemek için o ülkenin üretim gücünü bilmek önemlidir. Bunun yanında bir ulusal ekonominin üretim gücünün yıllar itibarıyla değişimi olan ekonomik büyüme de ülke ekonomisinin performansı açısından oldukça önemlidir. Makro İktisadın en güncel konularından birisi olan iktisadi büyüme, toplumların refah ve yaşam standartlarında gelişmenin sağlanması için gereklidir. Bireylerin re-

fah düzeylerinin artması, daha fazla kişi başına gelir elde etmeleri ve böylece ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri talep ettikleri ölçüde temin edebilmeleriyle mümkün olmaktadır. Bu yüzden tüm ülkelerin ulaşmak istedikleri başlıca makroekonomik amaçlardan bir tanesi de hızlı ve istikrarlı bir ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme kısaca ülke vatandaşlarının istediği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü arttırmak olarak tanımlanabilir. Büyüme hızı ise belirli bir dönemde, genellikle bir yılda, milli gelirin yüzde kaç arttığını gösterir.

Sıra Sizde 3

Makroekonomik anlamda performansın ortaya konulmasının bir yolu olarak, o ekonominin üretken kaynaklarını ne ölçüde kullanabildiği ya da istihdam edebildiği önemlidir. Önemli bir üretim faktörü olan işgücünün (emek) istihdam edilememesi durumu karşımıza işsizlik olgusunu çıkarmaktadır. İşsizlik; çalışma gücü ve arzusu olduğu halde, cari ücret düzeyinde iş arayıp da bulunamaması durumudur. Toplumda işsizliğin değişik türleri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi, mevsimsel işsizlik ve yapısal işsizlik türleridir. Çeşitli açılardan birbirlerinden oldukça farklı özelliklere sahiptirler. Mevsimsel işsizlik bazı ekonomik faaliyetlerin belirli mevsimlerde yapılamaması sebebiyle ortaya çıkan işsizliktir. Örneğin tarım sektöründe işler mevsimlere dağılmıştır. Aynı şekilde turizm firmalarında çalışanlar bazı mevsimlerde işsiz kalırlar. Bunun yanında toplumun örf ve adetlerine göre bazı günlerde, milli ve dini bayramlarda da işsizlik meydana gelebilir. Bu özellikleri itibarıyla mevsimsel işsizlik, geçici karakterli bir işsizlik türü olarak bilinmektedir. Oysa yapısal işsizlik; bir ekonominin yapısal özelliklerinden kaynaklanan ve bu yönü itibarıyla nisbeten kalıcı olan bir işsizlik türüdür. Bu tür işsizliğe ekonomide meydana gelen birtakım değişiklikler sebep olmaktadır. Örneğin mal ve hizmetlere olan talepteki değişimler sonucu bazen emek talebinin yapısı değişir. İşgücünün bu yeni duruma uyum sağlamasına kadar ortaya çıkan işsizlik yapısal işsizliktir. Yapısal işsizlik bazen teknolojik değişimlerden kaynaklanır. Bu bağlamda yine uzun bir süre emek yoğun üretim tekniği kullanılmış bir alanda sermaye yoğun tekniklere geçilmesi, kullanılan emeğin bir kısmını atıl hale getirir ve işsizlik doğar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Barışık, S. ve diğerleri. (2010). **Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı**, Maliye Dergisi Sayı 159, Temmuz-Aralık.
- Ertürk, E. (1999). **Makro İktisat, Küresel Ekonomide Makro Ekonomik Analize Giriş**, Alfa Yayınevi, Bursa.
- Güney, A. (2009). **İşsizliğin Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri**, Kamu-İs; C:10, S:4.
- Lipsey, G. R., Steiner, O. P., Purvis, D. D., Cournt, N. P. (1990). **İktisat 2**. Çev. Ahmet Çakmak, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Mishkin, F. S. (2004). **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**. Addison-Wesley, New York.
- Parasız, M. İlker. (1996). Makro Ekonomi, Teori ve Politika, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Samuelson, P. A., ve Nordhaus, W. D. (1992). **Economics**, McGaw-Hill Int. Editions, Newyork.
- Unay, C. (2001). **Makro Ekonomi**. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını Yay: No. 137, Bursa.
- Yardımcı, P. (2006). **İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri**. Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, S:10. Yıl:9, Haziran.
- Yıldırım, K., Karaman, D., Taşdemir M. (2010). **Makro Ekonomi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Bir ekonominin toplam hasılasını tanımlayabilecek ve farklı metotlarla nasıl ölçüldüğünü açıklayabilecek,
- Farklı ulusal gelir ölçütlerini tanımlayabilecek,
- Ulusal gelir ölçümünde fiyatların etkisini açıklayabilecek,
- Ülkeler arası refah karşılaştırmalarının nasıl yapılabileceğini açıklayabilecek, bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- GSYH
- GSMH
- Katma Değer
- Net İhracat
- Net Faktör Gelirleri
- SYH
- SMH
- Milli Gelir
- Deflatör
- Reel - Nominal
- Satın Alma Gücü Paritesi
- İnsani Gelişme Endeksi

İçindekiler

Ulusal Gelir ve Refahın Ölçümü

ULUSAL GELİR VE HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

*“Ulusal gelir hesabına bakarak,
bir ulusun refahı hakkında sonuç neredeyse çıkarılmaz”
Simon Smith Kuznets*

Ekonomide işlerin nasıl gittiği herkesi ilgilendirir. İşçiyi, memuru, iş adamını, yatırımcıyı, ev hanımını, politikacıyı, bürokratu vb. toplumun her kesimini yakından ilgilendirir. Peki neden? Çünkü bir ekonomide işler iyi gittiği sürece bireylerin refahı da artıyor olacaktır. İşler iyi gidiyorsa daha kolay iş buluruz, daha çok kazanırız, daha iyi evlerde oturup, daha güzel otomobillere bineriz. Kısacası bir sonraki gün bir önceki günden daha iyi yaşıyor oluruz.

Peki, işlerin iyi gidip gitmediğini nasıl anlarız? Tabii ki ölçerek. Ölçmek önemlidir. Günlük yaşamda neredeyse ölçmediğimiz bir şeyden bahsedemeyiz. Şirketler karlarını, hükümetler vergi gelirlerini, hanhalkları gelirlerini ölçmek zorundadırlar. Yeni şeyler icat edebilmek, teorileri test edebilmek, gelecekteki olayları tahmin edebilmek, politikalar oluşturabilmek için ölçmek gerekmektedir. Nasıl ki bir çoğunun gelişimini onun boyunu, kilosunu, kafa çapını ölçerek takip ediyoruz ve gerektiği durumlarda müdahale ediyoruz, ekonomik aktiviteleri de ölçmemiz gerekmektedir. İşte tüm bu nedenlerden dolayı bir ekonominin büyüklüğünü, ne kadar üretip ne kadar tükettiğini ölçmek gerekmektedir.

GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYH)

Bir ekonomide işlerin nasıl gittiğinin ilk göstergesi, o ekonominin üretim miktarı ve onun nasıl geliştiğidir. Bir ekonominin ne kadar ürettiğinin en önemli göstergesi ise **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)**'dir. Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) bir ülkenin sınırları içerisinde belirli bir dönemde üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin piyasa değerine denir. Her ne kadar tanımı basit gibi gözükse de aslında GSYH'nın ölçülmesi o kadar da kolay değildir. Zira bir ekonomideki tüm iktisadi aktivitelerin ölçülmesi gerekmektedir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH): Bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen tamamlanmış mal ve hizmetlerin piyasa değerine Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) denir.

GSYH bir akım değişkendir. O yüzden belirli bir dönem için, genellikle bir yıl ya da üç ay için ölçülür.

DİKKAT

GSYH'nın Unsurları

Yukarıda yapılan GSYH tanımında dikkat edilmesi gereken birkaç unsur vardır. Birincisi GSYH'nın ekonomideki tüm aktiviteleri içermesi gerekmektedir. Bir ekonomide üretilen domates, petrol, otomobil, film, kitap, ev, yol, köprü aklınıza gelebilecek tüm mal ve hizmetler GSYH'ya dahil edilir. Tabii ekonomik aktiviteler farklıdır. Üretilen otomobillerle bir polisiye dizinin birlikte hesaba katılabilmesi için ortak bir ölçü birimi gerekmektedir. Böyle bir ölçü birimi olsa olsa fiyat olabilir. Çünkü fiyatlar o mal yada hizmetin **piyasa değerini** yansıtırlar. O yüzden GSYH, bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değeri ile ifade edilir.

İkincisi GSYH hesaplanırken üretilen **tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin** hesaba katılması gerekmektedir. GSYH hesaplamasında **ara mallar** hesaba katılmaz. Eğer katılırsa “*mükerrer (çifte) sayma*” hatası yapılmış olur. Eğer bir ekonomide üretilen toplam domates ve salça GSYH hesabına dahil edilirse, çifte sayma hatası yapılmış olur. Doğru bir hesaplamada, eğer üretilen salçalar GSYH'ya dahil edilmişse, salça üretiminde kullanılan domatesin dahil edilmemesi gerekmektedir.

Üçüncüsü GSYH hesaplanmasında hesap döneminde üretilen mal ve hizmetler dahil edilir. Daha önceden üretilmiş mal ve hizmetler hesap döneminde işlem görse de GSYH'ya dahil edilmezler. Örneğin, 2012 yılında üretilmiş bir bilgisayar 2012 yılı GSYH'na dahil edilir. Fakat bu bilgisayar ikinci el piyasada başka birine satılırsa bu işlem GSYH'ya dahil edilmez.

Dördüncüsü, GSYH bir ülkenin sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetleri kapsar. Söz konusu ülkenin vatandaşları tarafından başka bir ülkede üretilen mal ve hizmetleri kapsamaz. Örneğin, bir Amerikan otomobil firması olan Ford'un Türkiye'de ürettiği otomobiller Türkiye'nin GSYH'na kayıt edilirken Zorlu Grubunun Rusya'daki fabrikasında ürettiği televizyonlar Rusya GSYH'na dahil edilmektedir.

Tamamlanmış (nihai) mal: Doğrudan tüketiciler tarafından kullanılan, başka bir üretim sürecinde kullanılmayan mal ve hizmetlere tamamlanmış (nihai) mal denir.

Ara malı: Bir başka mal yada hizmetin üretimde kullanılan mallara ara malı denir.

DİKKAT

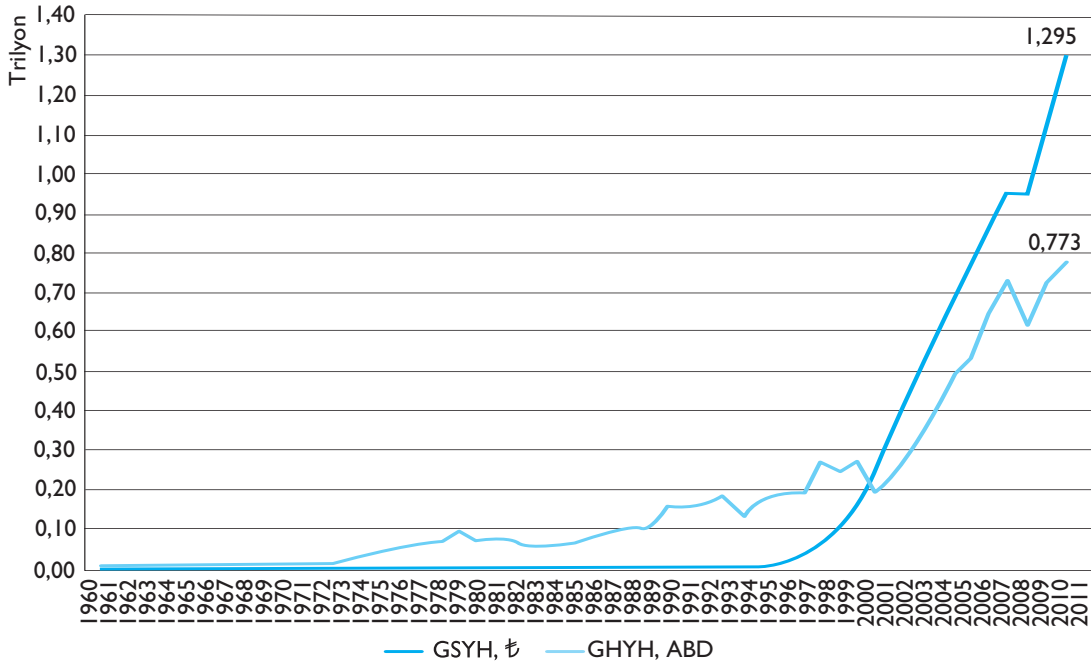
GSYH bir ülkenin sınırları içerisinde yerli ve yabancı tüm kişi ve kurumlarca üretilen mal ve hizmetleri kapsar.

Son olarak GSYH belirli bir zaman periyodu için ölçülür. Zaman periyodu genelde üç ay ve/veya bir yıldır. Türkiye GSYH'sı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 1987'den beri üç aylık dönemler için ölçülmekte ve açıklanmaktadır.

Türkiye'nin 1960'tan 2011 yılına GSYH'nın gelişimi şekil 2.1'de gösterilmektedir. Şekle göre 1960 yılında cari fiyatlarla ₺680.100 olan Türkiye GSYH'si 2011 yılına gelindiğinde yaklaşık 1,295 trilyon ₺'ye yükselmiştir. Türkiye'nin 2011 yılı GSYH'si 773 milyar Amerikan Doları (ABD)'na tekabül etmektedir.

Şekil 2.1

1960'tan 2011'e Türkiye GSYH'sı, ₺ ve ABD

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

Türkiye ya da diğer ülkelerle ilgili iktisadi verilere Dünya Bankası'nın "Dünya Gelişme Göstergeleri (World Development Indicators)" veri tabanından ulaşılabilir: <http://data.worldbank.org/>

İNTERNET

Ulusal gelir hesaplamalarını ilk kez geliştiren Simon Smith Kuznets "Ulusal gelir hesabına bakarak bir ulusun refahı hakkında sonuç neredeyse çıkarılamaz" demiştir. Sizce Kuznets neden böyle bir şey söylemiş olabilir?

SIRA SİZDE

1

(NOT: Bu sorunun muhtemel cevabı hakkında halihazırda bir fikriniz yoksa ünite sonundaki sıra sizde yanıtına hemen bakmayınız. Ünitenin tamamını çalıştıktan sonra sorunun cevabını tekrar düşünüp, en son yanıtına bakınız lütfen.)

GSYH'NİN HESAPLANMASI

Türkiye'nin 2011 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) cari fiyatlarla ₺1.294.893.000.000'dir (TUİK, 2012). Bu tutar Türkiye'nin sınırları içerisinde 2011 yılı süresince üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değeridir. Peki, bu rakam nasıl hesaplanmıştır ve neden önemlidir?

Bir ekonominin GSYH'ı üç farklı metotla hesaplanabilir. Bunlar:

1. Üretim yöntemi,
2. Gelir yöntemi,
3. Harcama yöntemi'dir.

Eğer ölçme hataları yoksa normal şartlar altında bu üç farklı yöntemle hesaplanan GSYH'ların birbirine eşit olması gerekir. Bu son derece doğaldır. Çünkü geliri yaratan şey üretim, harcamayı olanaklı kılan ise gelirdir. Hepimiz ürettiğimiz kadar gelir elde edip gelirimiz kadar da harcamaz mıyız? Bir ülke içinde durum aynıdır. Üretimi gelirine, geliri de harcamasına eşit olmak zorundadır. Türkiye İstatistik Kurumu Türkiye'nin GSYH'sını bu üç farklı metotla ölçüp kamuoyuna açıklamaktadır. Şimdi bu üç farklı GSYH hesaplama metodunu kısaca açıklayalım.

GSYH'nın Üretim Yöntemi ile Hesaplanması

GSYH'nın üretim yöntemi ile hesaplanmasında ekonomik birimler tarafından yaratılan katma değerler toplanır.

Katma değer: Bir malın piyasa değeri ile bu malın üretim sürecinde kullanılan girdilerin değeri arasındaki farka katma değer denir.

GSYH'nın üretim yöntemi ile hesaplanması ekonomide üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplanması suretiyle yapılır. Bu hesaplama yapılırken özellikle üretim sürecinde ara mal olarak kullanılan mal ve hizmetler hesaplama dahil edilmez. Bunu yapmanın yolu ise ekonomik birimler tarafından yaratılan katma değerlerin toplanmasıdır. **Katma değer** bir malın piyasa değeri ile bu malın üretim sürecinde kullanılan girdilerin değeri arasındaki farktır.

Katma değeri domates salça örneğini kullanarak açıklayalım: Söz gelimi salça firması domatesin kilosunu 50kr'tan satın alsın. Eğer bir kilo salçayı 5 kg. domatesten üretiyorsa ve ürettiği salçanın kilosunu ₺5'den satıyorsa, o zaman salça firması kg. başına ₺2,5 katma değer yaratmış olur. İşte GSYH'nın üretim yöntemi ile hesaplanmasında domatesi üreten çiftçinin yarattığı katma değer ile salça firmasının ürettiği katma değer toplanarak GSYH hesaplanır.

İşimizi kolaylaştırmak için sadece bir domates üreticisi ve bir salça firmasının olduğu bir ekonomi düşünelim. Eğer domates üreticisi 2012 yılında 5 ton domates üretmiş ve bunun tamamını salça fabrikasına kilosu 50 kr'tan satmışsa, salça fabrikası da bu domatesle bir ton salça üretip, kilosunu ₺5'den satmışsa bu ekonominin GSYH'sı ne olur?

Bu durumda domates üreticisinin yarattığı katma değer sattığı domatesin toplam piyasa değeri olur ki bu ₺2.500'dir. Diğer taraftan salça firmasının ürettiği salçanın toplam piyasa değeri ₺5.000'dir. Fakat girdi olarak kullandığı domatese ₺2.500 ödediğini biliyoruz. O zaman her ne kadar salça fabrikasının toplam hasılatı ₺5.000 olsa da, yarattığı katma değer ₺2.500'dir. O zaman bu ekonominin GSYH'sı domates üreticisinin yarattığı katma değer olan ₺2.500 ile salça firmasının yarattığı katma değer olan ₺2.500'nin toplamı olan ₺5.000'ye eşit olur.

DİKKAT

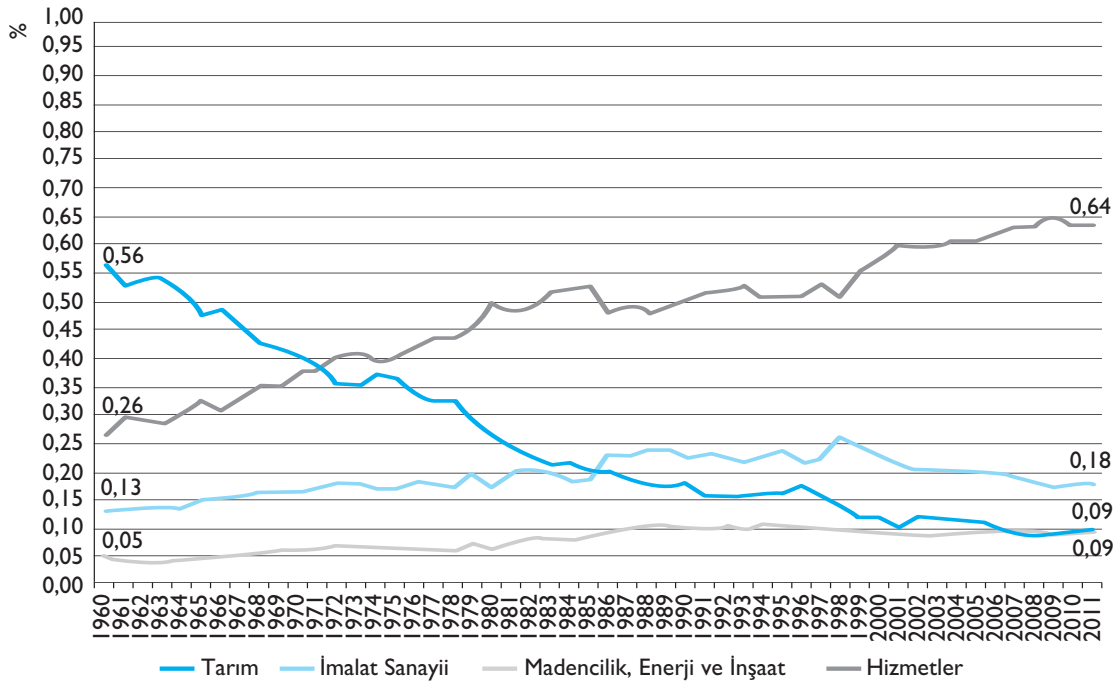
Yukarıdaki örnekte domates üreticisinin başka bir işletmeden herhangi bir girdi satın almadığını varsayıyoruz.

Şekil 2.2'de 1960 ile 2011 yılları arasında Türkiye ekonomisinde belli başlı sektörlerde yaratılan katma değer toplam yaratılan katma değerlerin yani GSYH'nın, yüzdesi olarak gösterilmektedir. Şekilde dikkati çeken ilk gözlem son 50 yılda iki sektörde gözlenen hızlı değişimdir. Bunlar tarım ve hizmet sektörleridir. 1960 yılında toplam Türkiye GSYH'nın yarısından fazlası tarım sektörü tarafından yaratılırken, bu sektörün payının 2011 yılında %9'a düştüğü görülmektedir. Değişimin hızlı olduğu diğer sektör olan hizmet sektörünün ise son 40 yılda GSYH'ya en büyük katkıyı yapan sektör olduğu anlaşılmaktadır. Bu sektör 2011 yılında toplam katma değerinin %64'ünü yaratmıştır. Halbuki bu sektörün 1960 yılında GSYH içerisindeki payı %26 idi. Yaratılan toplam katma değer içerisinde imalat sanayiinin payında biraz artış olsa da bu değişim tarım ve hizmetler sektöründeki değişimler kadar radikal olmamıştır. Bu sektörün GSYH içerisindeki payı 1960'ta %13 iken 2011 yılına

gelindiğinde %18'e çıkmıştır. Benzer şekilde madencilik, enerji ve inşaat sektöründe de GSYH'ya yaptığı katkı bakımından ciddi bir değişim olmamıştır. Bu sektör 1960 yılında GSYH'nın %5'ini yaratırken, bu oran 2011 yılında %9'a çıkmıştır. Şekil 2.2'den çıkarılacak genel sonuç Türkiye'de iktisadi gelişme ile birlikte GSYH içerisinde tarım sektörünün payı azalırken hizmetlerin payının artıyor olmasıdır. Aslında bu eğilim gelişmekte olan birçok ekonomi için geçerlidir.

Şekil 2.2

Türkiye'de sektörlerin yaratılan katma değer içerisindeki payları, 1960-2011, %

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

GSYH'nın Gelir Yöntemi ile Hesaplanması

GSYH'nın gelir yaklaşımı ile hesaplanması bir ekonomide ekonomik faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerin toplanması suretiyle olur. Çünkü geliri yaratan şey üretilmektedir. Dolayısıyla GSYH'nın üretimi sonucu oluşan gelirin GSYH'ya eşit olması gerekir.

Üretime katılan her üretim faktörü bir gelir elde etmektedir. Üretim faktörlerinden emek üretime katılımı sonucu gelir olarak ücret elde ederken, bir diğer üretim faktörü olan sermaye kâr, faiz yada rant elde edecektir. GSYH'nın bir parçası olan yatırımların bir kısmı bina, makina, teçhizat gibi fiziksel sermayenin eskime payı olarak ayrılmaktadır. O yüzden gelir yöntemi ile hesaplanan GSYH'ya **amortismanlar** eklenir. Son olarak üretim sonucu elde edilen hasılatın bir kısmı ise dolaylı vergi olarak devlete ödenirken, devlette bazı kesimlere sübvansiyon adı altında bazı ödemeler yapacaktır. Devlete ödenen dolaylı vergileri devletin geliri olarak, devletin yaptığı sübvansiyon ödemelerini de gideri olarak düşünürsek, gelir yaklaşımı ile GSYH hesaplanması şöyle olacaktır:

Amortisman: Mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan bina, makina, teçhizat gibi fiziksel sermayenin yıpranma ve eskimesi nedeni ile değerinde meydana gelen azalmanın parasal büyüklüğüne amortisman denir.

$$GSYH = \text{Ücret} + \text{Kâr} + \text{Faiz} + \text{Rant} + \text{Amortismanlar} + \text{Dolaylı vergiler} - \text{Sübvansiyonlar}$$

DİKKAT

TÜİK gelir yöntemi ile GSYH hesaplamasında dolaylı vergileri “üretim ve ithalat vergileri” olarak sınıflandırmaktadır.

DİKKAT

Bazı kaynaklarda GSYH hesaplanırken sübvansiyonlar dahil edilmemektedir. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi, dolaylı vergilerden sübvansiyonlar çıkarılarak “net dolaylı vergiler” olarak ifade edilmektedir. İkincisi ise bazı ekonomilerde sübvansiyonların neredeyse sıfır olmasıdır. TÜİK yukarıdaki formülasyonu kullanmaktadır.

Tüketim Harcamaları:

Bireylerin nihai mal ve hizmetleri edinmek için yaptıkları harcamalara tüketim harcamaları denir.

Yatırım Harcamaları:

Firmaların ve devletin başka bir mal ya da hizmet üretmek üzere satın aldıkları nihai mal ve hizmetler için yapılan harcamalara yatırım harcamaları denir.

Kamu Harcamaları:

Devletin eğitim, sağlık, güvenlik, yargı gibi temel fonksiyonlarını yerine getirirken ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlere yaptığı harcamalara kamu harcamaları denir.

İhracat:

Yurtdışında üretilip başka bir ülkeye satılan mal ve hizmetlere ihracat (dışsatım) denir.

İthalat:

Yurtdışında üretilip yurtdışında satılan mal ve hizmetlere ithalat (dışalım) denir.

GSYH'nın Harcama Yaklaşımı ile Hesaplanması

GSYH'nın harcama yöntemi ile ölçülmesi bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin kullanıcıları tarafından yapılan ödemelerin yani harcamaların toplanmasıdır. Bir ekonomideki harcamalar dört farklı gruba ayrılırlar. Bunlar;

- Tüketim harcamaları,
- Yatırım harcamaları,
- Kamu harcamaları ve
- Net ihracattır.

Tüketim harcamaları bireylerin nihai mal ve hizmetleri edinmek için yaptıkları harcamalardır. Yani otomobil, ev, beyaz peynir, berber, seyahat vb. mal ve hizmetler için tüketicilerin yaptıkları harcamalar bu kategoriye girmektedir.

Yatırım harcamaları ise firmaların ve devletin başka bir mal ya da hizmet üretmek üzere satın aldıkları nihai mal ve hizmetler için yaptıkları harcamalardır. Yeni bir makina, teçhizat, ya da bir fabrika binası için yapılan harcamalar bu kategoriye girmektedir. Bu durumda bir üniversite öğrencisinin satın aldığı bilgisayara yaptığı harcama tüketim harcaması iken aynı bilgisayarı müşterilerinin rezervasyonlarını yapmak üzere bir seyahat acentesi alırsa yatırım harcaması olur. Bu kategoriye yeni bina ve ev için yapılan harcamalar ile firmaların stok değişimleri de dahil edilir. GSYH'nın harcama yöntemi ile hesaplanmasında kullanılan yatırım harcamaları brüt yatırımlardır. Söz konusu dönemdeki eskime payını temsil eden amortismanlar göz ardı edilmektedir.

GSYH'nın harcamalar yöntemi ile hesaplanmasında kullanılan üçüncü harcama türü devlet tarafından yapılan **kamu harcamaları**dır. Devletin eğitim, sağlık, güvenlik, yargı gibi temel fonksiyonlarını yerine getirirken ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlere yaptığı harcamalar bu kategoriye içerisindedir.

GSYH'nın hesaplamasında kullanılan son harcama kalemi başka ülkelerin ürettiği mal ve hizmetlere yapılan harcamalar (**dış alım - ithalat**) ile bizim ürettiğimiz mal ve hizmetlere diğer ülkelerin yaptıkları harcamalar (**dış satım - ihracat**) arasındaki fark olan net ihracattır.

DİKKAT

Bir ülkenin ithalatı başka bir ülke ya da ülkelerin ihracatıdır.

DİKKAT

Bir ekonominin ihracatı ithalatından büyükse net ihracatı pozitif, ithalatı ihracatından büyükse negatif olur. Türkiye'nin net ihracatı yıllardır negatiftir.

Bu açıklamalardan sonra GSYH'nın harcamalar yöntemi ile hesaplaması şöyle yazılabilir. Eğer tüketim harcamalarını C, yatırım harcamalarını I, kamu harcamalarını G, ihracatı X ve ithalatı M ile gösterirsek;

$$GSYH = C + I + G + (X-M)$$

olur.

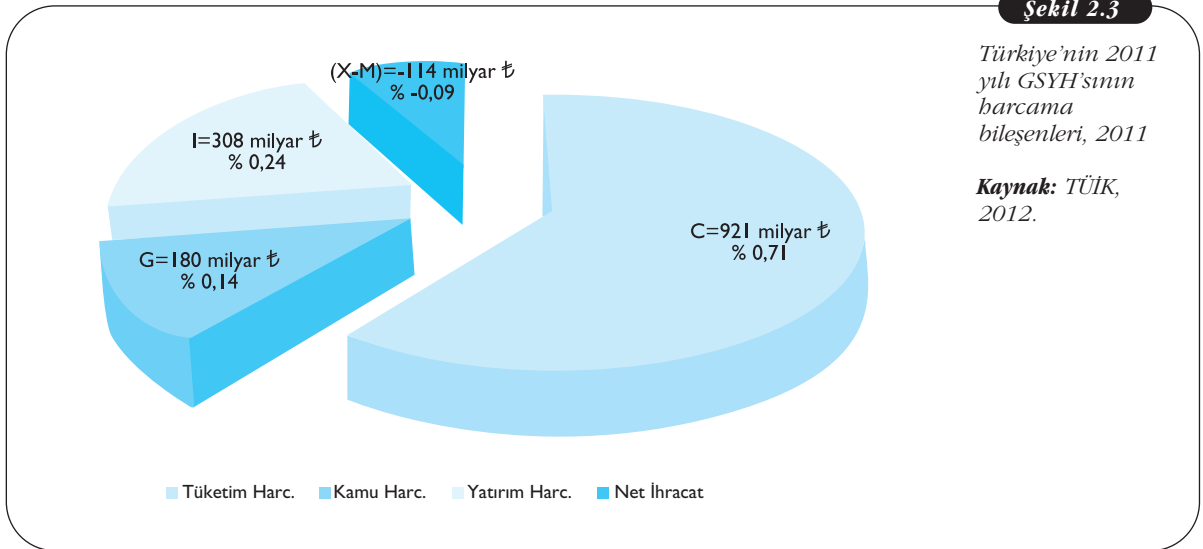
Şekil 2.3'de Türkiye'nin 2011 yılı GSYH'sının harcama bileşenleri gösterilmektedir. Şekle göre 2011 yılında 1,295 trilyon ₺ olan Türkiye GSYH'sının en önemli kalemini özel tüketim harcamaları oluşturmaktadır. 2011 yılında 921 milyar ₺ olan özel tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı %71'dir. İkinci önemli kalem yatırım harcamalarıdır. 308 milyar ₺ olan yatırım harcamalarının (stok değişimlerini içermektedir) payı %24'tür. Devlet 2011 yılında 180 milyar ₺ harcamıştır. Bu GSYH'nın %18'ine tekabül etmektedir. Son olarak Türkiye'nin net ihracatı, diğer bir deyişle dış ticaret açığı, 2011 yılında 114 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. Bu açık GSYH'nın %9'u büyüklüğündedir.

Net ihracat: Bir ülkenin mal ve hizmet ihracatı ile ithalatı arasındaki farka net ihracat denir. .

Şekil 2.3

Türkiye'nin 2011 yılı GSYH'sının harcama bileşenleri, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012.

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı ile ilgili birçok veriye Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) internet sitesinden ulaşılabilir: <http://www.tuik.gov.tr/>

INTERNET

GSYH VE GSMH

1990'lara kadar hemen hemen dünyanın birçok ekonomisinde ulusal gelir ölçütü olarak **Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)** kullanılmakta idi. GSYH ile GSMH arasındaki fark bir ekonominin yarattığı gelir ile elde ettiği gelir arasındaki farka eşittir dersek yanlış olmayız. GSMH nerede olursa olsun bir ekonominin üretim faktörleri ile üretilen mal ve hizmetlerin parasal değeridir. Diğer bir ifade ile bir ülkenin üretim faktörleri ile o ülke sınırları içerisinde ve dışarısında belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir. GSMH hesaplamasında söz konusu olan üretimin mutlaka o ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Ülke dışında yaratılan gelirden GSMH hesaplamasına dahil edilmemektedir. Dolayısıyla GSMH'yı elde edebilmek için o ülkenin GSYH'na net faktör gelirlerini (NFG) ilave etmek gerekmektedir.

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH): GSMH ile bir ülkenin üretim faktörleri o ülke sınırları içerisinde ve dışarısında belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir.

$$GSMH = GSYH + NFG$$

Net faktör gelirlerini (NFG) yerli üretim faktörlerine yurtdışından yapılan ödemeler ile yerli ekonomi tarafından yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemeler arasındaki fark olarak tanımlayabiliriz. Örneğin Kocaeli'ndeki Hyundai Otomobil Fabrikasının elde ettiği kar Türkiye GSYH'na dahil edilirken, GSMH'ya dahil edilmez. Sermaye faktörünün geliri olan bu kar Güney Kore GSMH'sında yer alır. Fakat bu fabrikada çalışan işçilerin aldığı ücret Türkiye'nin hem GSYH'na hem de GSMH'sına dahil edilir. Diğer taraftan Rusya'daki Ram Store'un (Koç Grubunun yurtdışındaki süpermarket markasıdır) elde ettiği kar Türkiye GSMH'sında yer alırken, Türkiye GSYH'sında yer almaz.

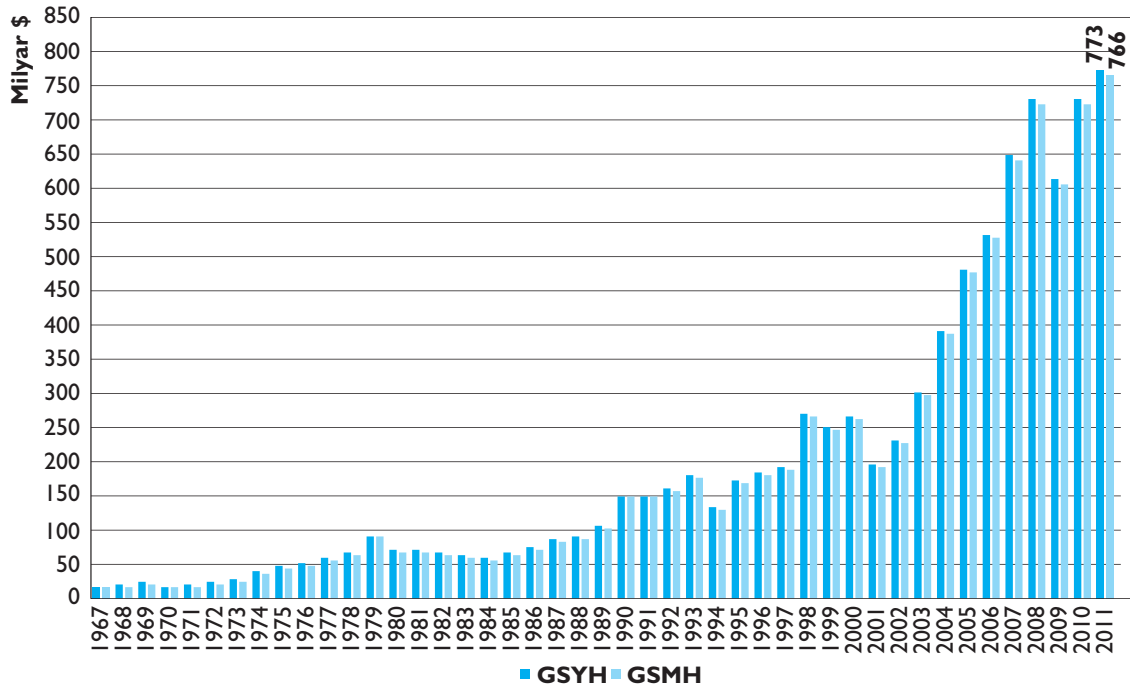
Net faktör gelirleri (NFG):
NFG yerli üretim faktörlerine yurtdışından yapılan ödemeler ile yerli ekonomi tarafından yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemeler arasındaki farktır.

Her ne kadar ölçümleri farklı olsa da birçok ekonomi için GSMH ile GSYH arasında çok ciddi bir fark olduğunu söyleyemeyiz. GSYH yerli ekonominin durumu hakkında bilgi vermesi bakımından GSMH'ya göre daha iyi bir ölçüttür. Çünkü o ülkenin sınırları içerisinde gerçekleştirilen üretim hakkında bilgi vermektedir. Fakat bir ülkenin vatandaşlarının ekonomik refahı hakkındaki doğru bilgiyi ise GSMH verecektir. Çünkü GSMH bir ülkenin vatandaşlarının yurtiçi ve yurtdışında elde ettikleri gelirin ölçütüdür.

Türkiye'nin 1967-2011 yılları arası GSYH ve GSMH değerleri Şekil 2.4'te birlikte gösterilmektedir. Şekilden de anlaşıldığı üzere Türkiye'nin GSYH'sı ile GSMH'sı arasında çok ciddi bir fark yoktur. Şekilde dikkat çeken bir unsur Türkiye GSYH'sının genelde GSMH'dan azda olsa daha yüksek olduğudur. Örneğin 2011 yılında GSYH değeri GSMH'dan 7 milyar dolar daha fazladır. Bu Türkiye'nin 2011 yılında yabancı üretim faktörlerine yaptığı ödemelerin, yabancıların Türkiye'ye yaptığı ödemelerden 7 milyar dolar daha fazla olduğunu gösterir.

Şekil 2.4

Türkiye GSYH ve GSMH, 1967-2011.

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

DİĞER ULUSAL GELİR ÖLÇÜTLERİ

Ulusal gelirin ölçülmesinde GSYH ve GSMH'nin yanında çok yaygın olmasa da başka ölçütlerde kullanılmaktadır. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

Safi Yurtiçi Hasıla (SYH) ve Safi Milli Hasıla (SMH)

GSYH brüt bir büyüklüktür. Diğer bir deyişle nihai mal ve hizmetlerin üretimi gerçekleştirilirken yıpranma ve eskime nedeni ile fiziksel sermayede meydana gelen değer kaybı yani amortismanlar hesaplamaaya dahil edilmiştir. O yüzden safi (net) yurtiçi hasılaya ulaşmak için GSYH'dan amortismanların çıkarılması gerekmektedir. Aynı durum GSMH içinde geçerlidir. O zaman **safi yurtiçi hasıla (SHY)** ve **safi milli hasıla (SMH)** şöyle yazılabilir:

$$SYH = GSYH - \text{Amortismanlar}$$

$$SMH = GSMH - \text{Amortismanlar}$$

Safi Yurtiçi Hasıla (SYH): GSYH'dan amortismanların çıkarılması ile elde edilebilir.

Safi Milli Hasıla (SMH): GSMH'dan amortismanların çıkarılması ile elde edilebilir.

Milli Gelir (MG)

GSYH'yı tanımlarken nihai mal ve hizmetleri piyasa fiyatı ile ifade ettik. Oysa mal ve hizmetlerin değeri faktör maliyeti cinsinden de ifade edilebilir. Bir mal ya da hizmetin faktör maliyeti o mal ya da hizmeti üretmek için kullanılan faktörlere yapılan ödemelerin toplanması suretiyle bulunabilir. Eğer devlet olmasa idi ne devlete vergi ödenecekti ne de devlet kişi ve kurumlara sübvansiyon ödemesi yapacaktı. O zaman bir mal ve hizmetin faktör maliyeti ile piyasa fiyatı aynı olurdu. O yüzden **Milli (Ulusal) Gelir'i (MG)** hesaplayabilmek için SMH'dan dolaylı vergileri çıkarıp, sübvansiyonları eklemek gerekir:

$$MG = SMH - \text{Dolaylı Vergiler} + \text{Sübvansiyonlar}$$

Aslında MG üretim faktörlerine yapılan ödemelerin toplamından başka bir şey değildir:

$$MG = \text{Ücret} + \text{Kar} + \text{Faiz} + \text{Rant}$$

O yüzden MG'e aynı zamanda "faktör fiyatları ile safi milli hasıla" da denir.

Milli Gelir (MG) Safi Milli Hasıla (SMH)'dan dolaylı vergilerin çıkarılıp sübvansiyonların eklenmesi ile bulunabilir.

Milli Gelir (MG), bir ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerine yapılan ödemelerin toplamına eşittir.

MG'ye "faktör fiyatları ile safi milli hasıla" da denir.

DİKKAT

Milli Gelir çoğu zaman diğer ulusal gelir ya da üretim hesaplamaları için kullanılan genel bir ifadedir. O yüzden milli gelir denildiğinde GSYH veya GSMH'nın kastediliyor olabileceğine dikkat ediniz.

DİKKAT

NOMİNAL VE REEL GSYH

2010 yılında cari fiyatlarla yaklaşık olarak 1,099 trilyon ₺ olan Türkiye GSYH'sı 2011 yılında 1,295 trilyon ₺'ye ulaşmıştır. Bu GSYH'nın 2010'dan 2011 yılına yaklaşık olarak %18 büyüdüğü anlamına gelir. Bu aynı zamanda gelirin yada harcamaının 2011 yılında 2010 yılına göre arttığını da gösterir. Bu değişimin farklı nedenleri olabilir: Ya gerçekten 2010'dan 2011 yılına Türkiye'nin üretim kapasitesi artmıştır ya piyasada alınıp satılan malların fiyatları artmıştır ya da hem üretim hem de fiyatlar birlikte artmış olabilir. Hatta üretim artarken fiyatlar azalmış ya da fiyatlar artarken üretim gerçekte azalmış bile olabilir.

Cari fiyat: Hesap döneminde piyasada geçerli olan fiyattır.

Nominal GSYH: GSYH'nin hesaplanın yapıldığı dönemdeki piyasa fiyatları cinsinden değeridir.

Yukarıda verilen 2010 ve 2011 yılları GSYH'ları o an piyasada geçerli fiyatlar, yani **cari fiyatlarla** hesaplanmış GSYH'lardır. GSYH'nin hesaplandığı dönemde piyasada geçerli olan fiyatlarla hesaplanmış GSYH'ya **nominal GSYH** diyoruz. Nominal GSYH'ya **cari fiyatlarla GSYH**'da denir.

DİKKAT

Nominal GSYH ile ünitenin girişinde verilen GSYH tanımının aynı olduğuna dikkat ediniz.

DİKKAT

Nominal GSYH'ya cari fiyatlarla GSYH da denir.

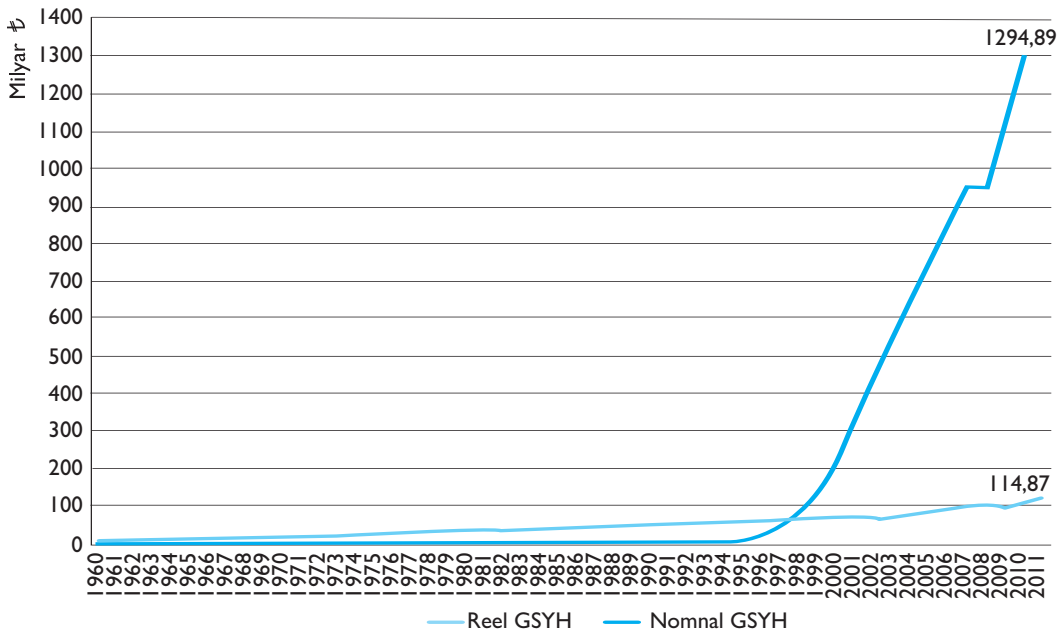
Reel GSYH: Belirli bir yıldaki GSYH'nın baz yılı fiyatları cinsinden değeridir.

Nominal GSYH içinde fiyat değişmelerini de barındırdığı için özellikle bir ekonominin performansını değerlendirmede kullanılamaz. O yüzden fiyat değişmelerinin etkilerini içermeyen, dolayısıyla ekonominin gerçek üretim kapasitesini yansıtan bir ölçüte ihtiyaç vardır. Bu **reel yada sabit fiyatlarla GSYH**'dır. Reel GSYH fiyat değişmelerini içermeyen için ekonominin gerçek üretim kapasitesindeki değişimi yansıtır. Reel GSYH hesaplanırken genellikle bir baz yıl seçilip GSYH o yılın fiyatları ile hesaplanır.

Nominal GSYH ile reel GSYH arasındaki temel fark kullanılan fiyatlardır. Örneğin 2012 yılı nominal GSYH hesaplanırken mal ve hizmetlerin 2012 yılı piyasa fiyatları kullanılırken, 2012 yılı reel GSYH'ı hesaplanırken 2012 yılında üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarları seçilen bir baz yılın fiyatları ile çarpılmaktadır. TÜİK sabit fiyatlarla GSYH hesaplamalarında 1998 yılı fiyatlarını kullanmaktadır. Örneğin 2012 yılının birinci üç aylık döneminde Türkiye'nin sabit fiyatlarla (1998 yılı fiyatları ile) GSYH'si 27,089 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. Oysa aynı dönemde nominal (yani cari fiyatlarla) GSYH 329,020 milyar ₺'dir. GSYH 2012 yılı birinci üç aylık dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre cari fiyatlarla %14,2'lik bir artış gösterirken sabit fiyatlarla GSYH artışı %3,2'dir (TÜİK, 2012, Haber Bülteni, Sayı: 10850).

Şekil 2.5

Türkiye'nin reel ve nominal GSYH'sı, ₺, 1960-2011.

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

Türkiye'nin 1960-2011 yılları arası reel ve nominal GSYH'ları Şekil 2.5'te görülmektedir. Reel GSYH 1998 yılı fiyatları kullanılarak hesaplanmıştır. Reel ve nominal GSYH'lerin 1998 yılında eşit olmasının nedeni bu yılın baz yıl olmasıdır. Nominal GSYH ile reel GSYH arasındaki farkın fiyat değişimleri olduğuna dikkat ediniz. Şekil 2.5'te Türkiye'nin gerçek üretim gücündeki değişimi görmek için reel GSYH eğrisine bakılmalıdır.

Bir ekonominin performansının değerlendirilmesinde neden nominalden ziyade reel GSYH kullanılmalıdır?

Ekonomik Büyüme

Reel GSYH belki de en çok kullanılan ulusal gelir ölçütüdür. Çünkü bir ekonominin bir yıldan diğer yıla büyüme oranı reel GSYH kullanılarak ölçülebilir. **Ekonomik büyüme** bir ekonominin üretim kapasitesinin zaman içerisinde reel olarak artmasıdır. Ekonominin üretim kapasitesindeki reel değişimi ölçmenin en güvenilir yolu ise reel GSYH'daki değişimi ölçmektir. Dolayısıyla bir ekonominin t dönemindeki büyüme oranı aşağıdaki gibi ölçülebilir:

$$BÜYÜME_{GSYH_t} = \frac{GSYH_t - GSYH_{t-1}}{GSYH_{t-1}} * 100$$

Yukardaki büyüme formülünden elde edilecek büyüme oranı büyümenin yüzde (%) ifadesidir.

Konunun anlaşılması için Türkiye ekonomisinin 2011 yılı büyüme oranını hesaplayalım. Türkiye reel GSYH'sı (1998 yılı fiyatları ile) 2010 yılında ₺105.885.643.938 ve 2011 yılında ₺114.873.979.334 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda Türkiye'nin 2011 yılı büyüme oranı yukarıdaki büyüme formülü kullanılarak kolayca hesaplanabilir:

Ekonomik büyüme bir ekonominin üretim kapasitesinin zaman içerisinde reel olarak artmasıdır.

$$BÜYÜME_{GSYH_{2011}} = \frac{GSYH_{2011} - GSYH_{2010}}{GSYH_{2010}} * 100$$

$$BÜYÜME_{GSYH_{2011}} = \frac{114.873.979.334 - 105.885.643.938}{105.885.643.938} * 100$$

$$BÜYÜME_{GSYH_{2011}} = \%8,49$$

Bu sonuca göre Türkiye ekonomisi reel olarak 2010'dan 2011 yılına % 8,49 oranında büyümüştür.

Aşağıdaki Tablo 2.1'de Türkiye'nin 2000-2011 yılları arası reel ve nominal GSYH'ları ve- rilmektedir. Bu verilerle Türkiye'nin 2000 sonrası yıllık büyüme oranlarını hesaplayınız.

Tablo 2.1

Türkiye Reel ve Nominal GSYH'ları ve büyüme oranları, 2000-2011.

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

YIL	Reel GSYH (₺)	Nominal GSYH (₺)	Büyüme Reel_GSYH (%)	Büyüme Nominal_GSYH (%)
2000	72.436.399.000	166.658.021.000	-----	-----
2001	68.309.352.000	240.224.082.000	-----	-----
2002	72.519.831.000	350.476.090.000	-----	-----
2003	76.338.192.000	454.780.659.000	-----	-----
2004	83.485.591.000	559.033.025.000	-----	-----
2005	90.499.731.000	648.931.712.000	-----	-----
2006	96.738.320.000	758.390.785.000	-----	-----
2007	101.254.625.000	843.178.421.000	-----	-----
2008	101.921.730.000	950.534.250.000	-----	-----
2009	97.003.114.411	952.558.578.826	-----	-----
2010	105.885.643.938	1.098.799.348.446	-----	-----
2011	114.873.979.334	1.294.892.893.091	-----	-----

GSYH Deflatörü

Fiyat endeksi: Bir grup mal ve hizmetin cari fiyatlarla değerinin aynı mal grubunun belirli bir yıldaki (baz yıl) fiyatlarla değerine oranına fiyat endeksi denir.

GSYH Deflatörü: Nominal GSYH'daki fiyat değişim etkisini yok ederek reel GSYH'yı hesaplamak için kullanılan özel bir fiyat endeksidir.

Nominal olarak ifade edilen iktisadi değişkenleri reel olarak ifade edebilmek için fiyatların ne kadar değiştiği bilgisine ihtiyaç vardır. Mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi genel olarak fiyat endeksi olarak adlandırdığımız endeksleri kullanarak takip ederiz. **Fiyat endeksi** bir grup mal ve hizmetin cari fiyatlarla değerinin aynı mal grubunun belirli bir yıldaki (baz yıl) fiyatlarla değerine oranıdır. Fiyat endeksindeki bir dönemden bir başka döneme değişim (aylık ya da yıllık olabilir) fiyatlar genel düzeyindeki değişim oranını verecektir. Mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişim farklı fiyat endeksleri kullanılarak ölçülür. Bunlar arasında en çok kullanılan ve bir ekonomideki tüm kesimleri ilgilendiren fiyat endeksleri **Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)** ve **Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)**'dir. Bu fiyat endeksleri bu kitabın ilk ünitesinde incelendiğinden burada ayrıca incelenmeyecektir. Her iki fiyat endeksinde de belirli bir grup mal ve hizmet seçilmekte ve bu mal grubunun fiyatları genel düzeyindeki değişim incelenmektedir.

Ekonomideki tüm mal ve hizmetleri içeren fiyat endeksi ise **GSYH Deflatörü**'dür. GSYH deflatörü bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin genel fiyat ortalamasının değişimini yansıtır. GSYH deflatörü şöyle hesaplanır:

Reel GSYH'nın Hesaplanması ve GSYH Deflatörü

Reel GSYH'nın nasıl hesaplandığını bir örnekle açıklayalım. İşimizi kolaylaştırmak için sadece TV ve fındık gibi iki mal üreten bir ekonomi düşünelim. Bu malların üretim miktarları ve piyasa fiyatları Tablo 2.2'de verilmektedir.

Tablo 2.2

Reel ve nominal GSYH hesaplaması için hipotetik bir veri.

YIL	TV Üretimi (adet) Q_{TV}	TV Fiyatı (₺/adet) P_{TV}	Fındık Üretimi (kg) Q_F	Fındık Fiyatı (₺/kg) P_F
2009	1000	1000	6000	7,0
2010	1100	1020	6500	7,5
2011	1150	1050	5500	9,5
2012	1220	1100	6200	10,0

Tablo 2.2'de verilen veriler ışığında bu ekonominin nominal ve reel GSYH'ları ve GSYH deflatörü şöyle hesaplanabilir.

Nominal GSYH'nın Hesaplanması

Nominal GSYH'yı hesaplayabilmek için her bir mal için verilen o yılın üretim miktarını malın o yıldaki piyasa fiyatı ile çarpmak, sonrasında üretilen her bir malın toplam piyasa değerini toplamak gerekmektedir. Aşağıda her bir yılı için nominal GSYH'nin hesaplanması açıkça gösterilmektedir.

2009 Yılı Nominal GSYH:

$$GSYH^{2009} = (Q_{TV}^{2009} * P_{TV}^{2009}) + (Q_F^{2009} * P_F^{2009}) = (1000 * 1000) + (6000 * 7,0)$$

$$GSYH^{2009} = \text{₺} 1.042.000$$

2010 Yılı Nominal GSYH:

$$GSYH^{2010} = (Q_{TV}^{2010} * P_{TV}^{2010}) + (Q_F^{2010} * P_F^{2010}) = (1100 * 1020) + (6500 * 7,5)$$

$$GSYH^{2010} = \text{₺} 1.170.750$$

2011 Yılı Nominal GSYH:

$$GSYH^{2011} = (Q_{TV}^{2011} * P_{TV}^{2011}) + (Q_F^{2011} * P_F^{2011}) = (1150 * 1050) + (5500 * 9,5)$$

$$GSYH^{2011} = \text{₺} 1.259.750$$

2012 Yılı Nominal GSYH:

$$GSYH^{2012} = (Q_{TV}^{2012} * P_{TV}^{2012}) + (Q_F^{2012} * P_F^{2012}) = (1220 * 1100) + (6200 * 10,0)$$

$$GSYH^{2012} = \text{₺} 1.404.000$$

Reel GSYH'nın Hesaplanması

Reel GSYH'nin hesaplanabilmesi için öncelikle bir baz yıl seçilip GSYH'nın o baz yılın fiyatları kullanılarak hesaplanması gerekmektedir. Yukarıdaki örnekte baz yılımız 2010 yılı olsun. O zaman hesaplayacağımız reel GSYH 2010 yılı fiyatları ile hesaplanmış GSYH olacaktır. 2010 fiyatlarını kullanarak reel GSYH şöyle hesaplanabilir:

2009 Yılı Reel GSYH:

$$GSYH^{2009} = (Q_{TV}^{2009} * P_{TV}^{2010}) + (Q_F^{2009} * P_F^{2010}) = (1000 * 1020) + (6000 * 7,5)$$

$$GSYH^{2009} = \text{₺} 1.065.000$$

2010 Yılı Reel GSYH:

$$GSYH^{2010} = (Q_{TV}^{2010} * P_{TV}^{2010}) + (Q_F^{2010} * P_F^{2010}) = (1100 * 1020) + (6500 * 7,5)$$

$$GSYH^{2010} = \text{₺}1.170.750$$

2011 Yılı Reel GSYH:

$$GSYH^{2010} = (Q_{TV}^{2010} * P_{TV}^{2010}) + (Q_F^{2010} * P_F^{2010}) = (1150 * 1020) + (5500 * 7,5)$$

$$GSYH^{2010} = \text{₺}1.214.250$$

2012 Yılı Reel GSYH:

$$GSYH^{2012} = (Q_{TV}^{2012} * P_{TV}^{2010}) + (Q_F^{2012} * P_F^{2010}) = (1220 * 1020) + (6200 * 7,5)$$

$$GSYH^{2010} = \text{₺}1.290.900$$

2010 yılı hesaplamalarına dikkat edildiğinde reel ve nominal GSYH değerlerinin aynı olduğu görülür. Bunun nedeni baz yılın 2010 yılı olmasıdır. Baz yılda reel ve nominal değerler birbirine eşit olur.

GSYH Deflatörünün Hesaplanması

Daha öncede belirtildiği gibi GSYH deflatörü ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetlerin ortalama fiyat değişimini yansıtır ve kabaca nominal GSYH'nin reel GSYH'ya oranıdır. Bu durumda yukarıdaki örnek için GSYH deflatörü şöyle hesaplanabilir:

2009 Yılı GSYH Deflatörü:

$$GSYH \text{ Deflatör}^{2009} = \frac{\text{Nominal GSYH}^{2009}}{\text{Reel GSYH}^{2009}} * 100 = \frac{1.042.000}{1.065.000} * 100 = 97,84$$

2010 Yılı GSYH Deflatörü:

$$GSYH \text{ Deflatör}^{2010} = \frac{\text{Nominal GSYH}^{2010}}{\text{Reel GSYH}^{2010}} * 100 = \frac{1.170.750}{1.170.750} * 100 = 100,00$$

2011 Yılı GSYH Deflatörü:

$$GSYH \text{ Deflatör}^{2011} = \frac{\text{Nominal GSYH}^{2011}}{\text{Reel GSYH}^{2011}} * 100 = \frac{1.259.750}{1.214.750} * 100 = 103,75$$

2012 Yılı GSYH Deflatörü:

$$GSYH \text{ Deflatör}^{2012} = \frac{\text{Nominal GSYH}^{2012}}{\text{Reel GSYH}^{2012}} * 100 = \frac{1.404.000}{1.290.900} * 100 = 108,76$$

Yukarıda Tablo 2.2'de hipotetik veriler kullanılarak hesaplanan nominal ve reel GSYH ile GSYH deflatörü Tablo 2.3'te topluca gösterilmektedir.

YIL	Nominal GSYH (₺)	Reel GSYH (₺)	GSYH Deflatörü
2009	1.042.000	1.065.000	97,84
2010	1.170.750	1.170.750	100,00
2011	1.259.750	1.214.250	103,75
2012	1.404.000	1.290.900	108,76

Tablo 2.3
Nominal, Reel GSYH
ve GSYH Deflatörü

Tabloda dikkat edilmesi gereken iki husus vardır. Birincisi baz yıl olan 2010 yılında nominal ve reel GSYH'nin değeri aynıdır. İkincisi baz yılın GSYH deflatörü 100'dür.

Neden nominal GSYH ile reel GSYH'nin değeri baz yılda aynıdır?

GSYH Her Şeyi Ölçer mi?

GSYH aslında tüm iktisadi aktiviteleri ölçmesi gerekse de gerçekte herşeyi ölçmez. GSYH bir ekonomideki belirli bir zaman periyodundaki iktisadi aktiviteleri ölçen çok önemli bir değişkendir. Fakat ulusal gelir ölçütleri iktisadi hayattaki tüm aktiviteleri içermeyebilir. Ulusal gelir hesapları sadece piyasada gerçekleşen iktisadi alışverişleri ölçer. Piyasa dışında gerçekleşen iktisadi aktiviteler ulusal gelir ölçümlerinde dikkate alınamazlar. Nedir bu aktiviteler?

Öncelikle GSYH **kanun dışı ekonomik aktiviteleri** içermez. Her ne kadar bu tür aktivitelerle çeşitli mal ve hizmetler üretilip, piyasada alınıp satılıp ve faktör sahiplerine bir gelir yaratsa da bu tür iktisadi faaliyetler GSYH içerisinde yer almaz. Örneğin kaçak içki-uyuşturucu üretim ve ticareti, kumar vb. mal ve hizmetler her ne kadar ciddi bir ekonomik büyüklüğe sahip olsalar da GSYH içerisinde dahil edilmezler.

İkincisi **kayıt dışı ya da yeraltı ekonomisi** dediğimiz, bildirilmeyen dolayısıyla kayıtdışı yapılan iktisadi işlemlerde GSYH hesaplamalarına dahil edilmezler. Örneğin, hafta sonu evinizi aslında asıl mesleği boyacı olmayan bir boyacıya boyatıp ve ücretini nakit öderseniz bu işlem GSYH içerisinde yer almayacaktır. Daha çok vergi kaçırmak, sigorta primi ödememek vb. amaçlarla kişi ve kurumların yaptıkları işlemleri yetkili mercilere bildirmemesi bu tür işlemlerin GSYH hesaplamasına dahil edilmesini zorlaştırmaktadır. Her ne kadar bu tür faaliyetler bir uyuşturucu ticareti kadar suç olmasa da, bu tür işlemlerin bildirilmiyor olması kanuna aykırıdır.

Üçüncüsü **piyasa dışı iktisadi aktiviteler** GSYH'ya dahil edilmezler. Eğer markete gidip bir kilo salatalık alır ve tüketirseniz bu GSYH içerisinde yer alır. Fakat evimizin bahçesinde yetiştirip tükettiğiniz salatalık GSYH'ya dahil edilmeyecektir. Özellikle hanehalklarının temizlik, yemek yapma, çocuk bakma vb. ev içi mal ve hizmet üretimleri gibi piyasa dışı aktiviteler özellikle gelişmekte olan ülkelerde toplam ekonomi içerisinde yadsınamayacak büyüklüklere sahiptir.

Hepimiz biliyoruz ki tükettiğimiz **mal ve hizmetlerin kalitesi** artan teknoloji ile birlikte her geçen gün iyileşmektedir. 30 yıl önce hiçbir otomobilde hava yastığı yok iken, şimdi neredeyse hava yastığı olmayan otomobil yok. Şu an kullandığımız otomobillerin 10 yıl öncesinden bile çok daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Oysa fiyatlarının o kadar değiştiğini söyleyemeyiz. Ya da gümümüzde kullandığımız bilgisayarlar 20 yıl öncesinin bilgisayarlarından binlerce kat daha hızlı ol-

masına rağmen fiyatlarının daha ucuz olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İşte GSYH'nın sabit ya da nominal fiyatlarla hesaplanıyor olması mal ve hizmetlerin kalitelerinde ortaya çıkan iyileşmelerin hesaba katılmasını imkansız kılmaktadır.

Son olarak bir ekonomide üretilen mal ve hizmetler GSYH'ya dahil edilirken, bu mal ve hizmetleri üretim ve tüketimi esnasında çevreye verilen zarar GSYH'ya dahil edilemez. Bir hidroelektrik santral kurularak elde edilen enerjinin değeri GSYH içerisinde yer alırken o hidroelektrik santral kurulurken ve işlerken çevreye ve insanlara verdiği zarar GSYH hesaplamasında yer almaz.

Peki milli gelir hesaplarının ekonomideki tüm aktiviteleri içermiyor olması bazı işlemleri göz ardı etmesi ne kadar önemli? Aslında çokta önemli değil. Bizim için önemli olan ülkede iktisadi hayatın nasıl verildiğidir. Bu sorunun cevabı ise ekonominin bir yıldan diğer yılda nasıl değiştiği ölçülerek verilmektedir. Dolayısıyla GSYH bir ekonomideki iktisadi aktiviteleri olduğundan daha düşük ölçse de bu tür aktivitelere çok büyük değişimler olmadığı sürece çok önemi olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü önemli olan GSYH'nın mutlak büyüklüğünden ziyade, GSYH'daki zaman içerisindeki değişimdir.

BİR REFAH ÖLÇÜTÜ OLARAK GSYH VE ULUSLARARASI REFAH KARŞILAŞTIRMALARI

Bir ekonominin GSYH'sını bilmek ne işe yarar? İktisatçılar ve politikacılar GSYH'yı daha çok bir ülkenin vatandaşlarının refah düzeylerinin zaman içerisinde nasıl değiştiğini gözlemlemek ve ülkelerin refah düzeylerini karşılaştırmak için kullanırlar. GSYH'nın mutlak anlamda bir refah ölçütü olduğu söylemek zor. Örneğin Türkiye 2011 yılı itibarıyla dünyanın en büyük 16. ekonomisidir (CIA, the World Factbook 2012). Aynı karşılaştırma kişi başına düşen GSYH göre yapıldığında ise Türkiye'nin 86. olduğu görülmektedir (CIA, the World Factbook 2012). Bu iki istatistikten şu sonucu rahatlıkla çıkarabiliriz: Önemli olan pastanın ne kadar büyük olduğu değildir. Önemli olan pastanın büyüklüğü kadar o pastayı kaç kişinin paylaştığıdır. O zaman bir refah ölçütü olarak kişi başına düşen gelire, **yani kişi başına GSYH'ya (KBGSYH)** bakmak gerekir. Bir ekonominin kişi başına düşen GSYH'sı o ekonominin GSYH'nın nüfusuna bölünerek elde edilir. Böylelikle ortalama olarak bir kişi başına düşen gelir bulunmuş olur.

$$KBGSYH = \frac{GSYH}{Nüfus}$$

Kişi başına düşen GSYH için en makro düzeydeki üretkenlik (verimlilik) ölçütü de denebilir. Zira KBGSYH bir ekonomideki ortalama adam başına üretimi vermektedir. Tabii ki bir ekonominin refah düzeyindeki değişimi izleyebilmek için kişi başına düşen nominal GSYH'den ziyade kişi başına düşen reel GSYH'deki değişime bakmak gerekir. Zira kişi başına düşen reel GSYH fiyat değişim etkisinden arındırılmış bir refah ölçütüdür.

Ülkelerin refahları karşılaştırılırken kullanılan en temel iktisadi değişken bir ekonominin üretim gücünü temsil eden GSYH ya da GSMH'dır. Fakat her ülkenin kendi para birimi ile hesaplanmış GSYH'lerini karşılaştırmak çokta anlamlı değildir. Ülkelerarası karşılaştırmalar yapabilmek için öncelikle ortak bir para birimine ihtiyaç vardır. Bu sorun günümüzde ülkelerin GSYH'ları Amerikan doları (ABD) cinsinden ifade edilerek çözülmektedir. Bunun için o ülkenin GSYH'sı **nominal döviz kuru** kullanılarak ABD dolarına çevrilmektedir.

Kişi Başına GSYH: Bir ekonomide fert başına düşen ortalama GSYH.

Nominal Döviz Kuru

Nominal döviz kuru bir ulusal paranın bir biriminin başka bir ulusal para cinsinden değeri yani fiyatıdır. Diğer bir ifade ile bir ülkenin parasının başka bir ülkenin parasına dönüşüm oranıdır. Yabancı para (döviz) satın almak ya da satmak için gittiğiniz döviz bürosunda ya da bankada bir ışıklı tabelada gördüğünüz farklı para birimlerinin dönüşüm oranları nominal döviz kurlarıdır. Eğer döviz bürosuna ₺100 verip, karşılığında 55 ABD aldığınız bu nominal döviz kurunun yaklaşık 1,8 olduğunu, yani 1 doların ₺1,8 olduğunu gösterir.

Döviz kuru iki yönlü bir ilişkinin ifadesidir. Yabancı para ulusal para cinsinden ifade edilebileceği gibi, ulusal para yabancı para cinsinden de ifade edilebilir. Ülkemizde birinci seçenek daha çok tercih edilmekte yabancı paralar ₺ cinsinden ifade edilmektedir.

Reel Döviz Kuru

Nominal döviz kuru parasal bir ifadedir. **Reel döviz kuru** ise iki ülke arasındaki benzer mal ve hizmetlerin dönüşüm oranıdır. Reel döviz kuru belirli bir grup mal ve hizmetin ülke arasındaki değişim oranıdır. Nominal ve reel döviz kurlarının son derece ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü reel döviz kuru aslında iki ülkenin fiyatları ile nominal döviz kurunun bir fonksiyonudur. Bu durum aşağıdaki reel döviz kuru formülünden kolaylık anlaşılabilir:

$$\text{Reel Döviz Kuru} = \text{Nominal Döviz Kuru} * \frac{\text{Yurtdışı fiyat düzeyi}}{\text{Yurtiçi fiyat düzeyi}}$$

Yukarıdaki formüle göre, eğer yurtiçi ve yurtdışı fiyat düzeyleri aynı ise o zaman reel döviz kuru nominal döviz kurundan farklı olmayacaktır.

Ortak bir para birimi ile ifade edilmiş GSYH veya kişi başına GSYH ülkeler arası refahın karşılaştırılabilmesi için yeterli olmayabilir. Çünkü aynı miktar para ile bir ülkede satın alabildiklerinizi başka bir ülkede satın alamayabilirsiniz. Nedeni çok basit: Mal ve hizmetlerin fiyatları ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Örneğin Amerika'da normal bir saç tıraşı için bir erkek 20 ile 50 Amerikan doları arasında bir ödeme yapması gerekir. Aynı saç tıraşını Türkiye'de olmak isterseniz ₺10 ila 30 arası bir para ödersiniz. Ya da şöyle bir soru soralım: Ankara'da cebinde 100 bin ₺'si olan mı, yoksa Londra'da cebinde 100 bin sterlin'i olan mı daha zengindir? Temmuz 2012 ortalama döviz kuruna ile 100 bin sterlin yaklaşık 280 bin ₺'ye eşittir. O zaman Londra'daki vatandaşın Ankara'daki vatandaştan daha zengin olduğunu söyleyebilir miyiz? Hayır. Önemli olan sahip olunan varlığın parasal değerinden ziyade satın alma gücüdür. Örneğin 100 bin ₺'ye Ankara'da 100 m² büyüklüğünde ortalama bir semtte bir apartman dairesi alabilirsiniz. Fakat Londra'da 100 m² büyüklüğünde bir daire alabilmeniz için yaklaşık 500 bin sterlin ödemeniz gerekecektir.

Tüm bunlar gösteriyor ki paranın satın alabildikleri, yani satın alma gücü, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. O zaman gerçek bir refah karşılaştırması yapabilmek için o ülkenin KBGSYH'nın **satın alma gücü**'ne bakmak gerekir.

Nominal döviz Kuru: Nominal döviz kuru bir ulusal paranın bir biriminin başka bir ulusal para cinsinden değeri yani fiyatıdır.

Reel döviz Kuru: Reel döviz kuru iki ülke arasındaki benzer mal ve hizmetlerin dönüşüm oranıdır.

Satın alma gücü paritesi (SGP): Belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gerekli ulusal para tutarlarının birbirine oranıdır.

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)

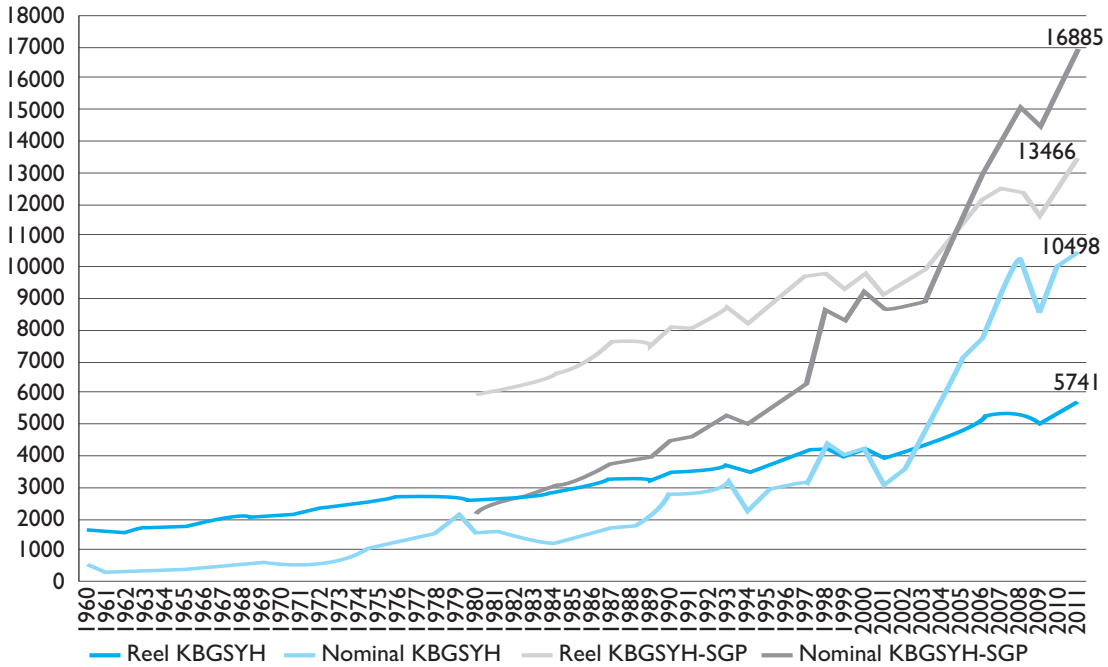
Satın alma gücü paritesi (SGP), ülkelerarasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran bir çeşit düzeltilmiş döviz kurudur. Satın alma gücü paritesi belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gerekli ulusal para tutarlarının birbirine oranıdır. Başka bir ifadeyle SGP, farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyen bir değişim oranıdır. Eğer ₺1'nin satın alma gücü Türkiye'de de yurtdışında da aynı ise o zaman iki ülke parası arasında reel döviz kurunda aynı olması gerekir. SGP'ye göre iki ülke parası arasındaki nominal döviz kuru bu ülkeler arasındaki fiyat farkını yansıtmalıdır.

SGP'yi bir örnekle açıklayalım: Türkiye'de bir porsiyon dönerin ortalama fiyatı 2012 yılında ₺10 olsun. Yine bir porsiyon dönerin Almanya'daki fiyatı ise 20 AVRO olsun. Eğer AVRO /₺ nominal döviz kurunu ₺2 varsayarsak, Almanya'da bir porsiyon dönerin fiyatı ₺40'ye eşit olur. O zaman Almanya'da 1 AVRO'nun satın alma gücünün ₺1'den daha düşük olduğunu (1/4) rahatlıkla söyleyebiliriz. Her ne kadar AVRO ile ₺ arasındaki nominal döviz kuru 1 AVRO =₺2 veya ₺1=0.5 AVRO olsada, nominal döviz kurunun satın alma gücünü yansıtmadığı bir gerçek. Bu ise nominal döviz kuru ile hesaplanan Alman GSYH'sının olduğundan daha yüksek, Türkiye GSYH'nın ise daha düşükmüş gibi görünmesine neden olur. O yüzden, SGP kullanılarak ortak bir para birimine dönüştürülen harcamalar, satın alınan mal ve hizmet hacmindeki farklılıkları yansıtarak, nominal döviz kuru ile hesaplanmış kişi başına düşen GSYH'dan daha iyi bir refah karşılaştırması yapabilmeye olanak sağlar.

Türkiye'nin 1960-2011 yılları arası Amerikan doları cinsinden reel ve nominal kişi başına düşen GSYH'ları ve satın alma gücü paritesiyle hesaplanmış reel ve nominal GSYH'ları Şekil 2.6'te görülmektedir. Dört seri içinde bazı yıllar azalmalar olsa da genelde bir artış eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. Şekil dikkatlice incelense iki husus dikkati çekmektedir. Birincisi reel değerler baz yılından önce nominal değerlerden daha yüksekken, baz yılından sonra daha düşük olarak gerçekleşmektedir. Bunun nedeni kuşkusuz fiyat artışlarıdır. İkinci husus SGP ile hesaplanan KBGSYH değerlerinin, ABD doları cinsinden hesaplanan değerlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin 2011 yılında cari fiyatlarla 10.498 ABD olan KBGSYH, SGP ile 16.885 ABD dolarıdır. Bunun anlamı şudur. Her ne kadar Türkiye'de bir kişinin ortalama geliri 10.498 dolar olsa da bu para ile aslında 16.885 dolar değerinde mal ve hizmet satın alabilmektedir. O zaman mevcut cari döviz kuru kullanılarak hesaplanan GSYH'nın, Türkiye'nin GSYH'nın olduğundan daha düşük gösterdiğini söyleyebiliriz.

Şekil 2.6

Türkiye'de kişi başına düşen reel ve nominal GSYH (KBGSYH): ABD ve SGP, 1960-2011

Kaynak: Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012.

Açıklamalar: Reel KBGSYH 2000 yılı fiyatlarıyladır. Reel KBGSYH-SGP 2005 fiyatlarıyladır. SGP cinsinden reel ve nominal GSYH serileri 1980 yılı öncesi mevcut değildir.

Kısaltmalar: KBGSYH: Kişi başına GSYH, KBGSYH-SGP: Satın alma gücü paritesiyle kişi başına GSYH.

İnsani Gelişme Endeksi

İster nominal ister reel hesaplınsın ya da SGP ile hesaplınsın kişi başına GSYH toplumun genelinin refah düzeyini yansıtmayabilir. Özellikle gelirin adil dağılımı, ekonomik gelişmeye sosyal gelişmelerin eşlik etmediği durumlarda kişi başına düşen ortalama gelir yüksek olsa bile toplum refahı yüksek olmayabilir. Çünkü KBGSYH gelir ya da harcamaya dayanan bir refah ölçütüdür. Gerçek yaşam kalitesini yansıtmayabilir. Nitekim bu petrol-doğal gaz gibi doğal kaynak zengini Arap ülkelerinin önemli bir kısmında gözlenen bir durumdur. Bu ülkelerin KBGSYH'ları oldukça yüksek olmasına rağmen, toplumun genelinin yaşam kalitesinin gelirle orantılı bir şekilde gelişmiş olduğunu söylemek güçtür.

Ülkeler arasında daha doğru bir refah karşılaştırması yapabilmek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen **İnsani Gelişme Endeksine (İGE)** bakmak gerekebilir. Birleşmiş Milletlerin hazırladığı bu endeks, insan refahını belirleyen üç temel unsuru göz önünde bulundurmaktadır: Gelir, eğitim ve sağlıklı yaşam süresi. Endeksin en önemli bileşeni SGP ile hesaplanan kişi başına reel GSMH'dir. Endeksin amacı, gelir düzeyinin ötesine geçen bir refah değerlendirmesi yapmaktır. Bunun da nedeni, gelir düzeyinin artmasının her zaman sosyal ve kültürel gelişmeye yol açmadığı gerçeğidir. Bu endekse göre Türkiye 2011 yılında insani gelişme açısından 187 ülke arasında 92. dir. Aslında Türkiye aynı yıl, SGP'ne göre hesaplanmış kişi başına reel GSMH'ya göre 57. sıradadır. Bu

İnsani Gelişme Endeksi (İGE): İGE gelir, eğitim ve sağlıklı yaşam süresini hesaba katarak ülkeleri insani gelişme düzeyine göre sıralayan bir endekstir.

İnsani Gelişim Endeksi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanmakta ve İnsani Gelişim Raporu içerisinde her yıl açıklanmaktadır.

Türkiye'deki iktisadi gelişmenin toplumun yaşam kalitesine ve sosyal gelişmeye tam olarak yansımadığının bir göstergesidir.

Seçilmiş bazı ülkelerin İGE sıralaması ve İGE'nin bileşenleri Tablo 2.4'te görülebilir. Tabloya göre insani gelişimde 1 numaralı ülke Norveç'tir. Norveç'in SGP'ne göre reel KBGSMH'sı 47.557 ABD, ortalama ömür 81.1 yıl ve ortalama eğitim süresi 12,6 yıldır. İnsani gelişim açısından sonuncu olan Kongo'da ise KBGSMH 280 ABD, ortalama ömür 48,4 yıl ve ortalama eğitim süresi 3,5 yıldır.

Tablo 2.4
Seçilmiş bazı
ülkelerde insani
gelişim, 2011.

Kaynak: UNDP,
2012.

	İGE Sırası	Ülke	İnsani Gelişim Endeksi (İGE)	Ortalama Ömür (Yıl)	Ortalama Eğitim Süresi	KBGSMH (2005, SGP \$)
Çok Yüksek İnsani Gelişim	1	Norveç	0,943	81,1	12,6	47.557
	2	Avustralya	0,929	81,9	12,0	34.431
	3	Hollanda	0,910	80,7	11,6	36.402
	4	ABD	0,910	78,5	12,4	43.017
	9	Almanya	0,905	80,4	12,2	34.854
	12	Japonya	0,901	83,4	11,6	32.295
	29	Yunanistan	0,861	79,9	10,1	23.747
Yüksek İnsani Gelişim	48	Uruguay	0,783	77	8,5	13.242
	56	S. Arabistan	0,77	73,9	7,8	23.274
	66	Rusya	0,755	68,8	9,8	14.561
	84	Brezilya	0,718	73,5	7,2	10.162
	88	İran	0,707	73	7,3	10.164
	92	Türkiye	0,699	74	6,5	12.246
Orta İnsani Gelişim	95	Ürdün	0,698	73,4	8,6	5.300
	101	Çin	0,687	73,5	7,5	7.476
	113	Mısır	0,644	73,2	6,4	5.269
	124	Endonezya	0,617	69,4	5,8	3.716
	134	Hindistan	0,547	65,4	4,4	3.468
Düşük İnsani Gelişim	143	Kenya	0,509	57,1	7	1.492
	172	Afganistan	0,398	48,7	3,3	1.416
	174	Etiyopya	0,363	59,3	1,5	971
	184	Mozambik	0,322	50,2	1,2	898
	187	Kongo	0,286	48,4	3,5	280

Özet

Bir ekonominin toplam basılasını tanımlayabilecek ve farklı metotlarla nasıl ölçüldüğünü açıklayabilmek;

Bir ekonomide işlerin nasıl gittiğinin en önemli göstergesi o ekonominin üretim miktarı ve onun nasıl geliştiğidir. Bir ekonominin ne kadar ürettiğinin en önemli göstergesi ise *Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)*'dir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) bir ülkenin sınırları içerisinde belirli bir dönemde üretilen tamamlanmış (nihai) mal ve hizmetlerin piyasa değerine denir.

Bir ekonominin GSYH'ı üç farklı metotla hesaplanabilir. Bunlar üretim yöntemi, gelir yöntemi ve harcama yöntemi'dir. Eğer ölçme hataları yoksa normal şartlar altında bu üç farklı yöntemle hesaplanan GSYH'ların birbirine eşit olması gerekir. GSYH'nın üretim yöntemi ile hesaplanması ekonomide üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplanması suretiyle yapılır. GSYH'nın gelir yaklaşımı ile hesaplanması bir ekonomide ekonomik faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerin toplanması suretiyle olur. Son olarak, GSYH'nın harcama yöntemi ile ölçülmesi bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin kullanıcıları tarafından yapılan ödemelerin yani harcamaların toplanmasıdır.

Farklı ulusal gelir ölçütlerini tanımlayabilmek;

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) bir ülkenin üretim faktörleri o ülke sınırları içerisinde ve dışarısında belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir. Dolayısıyla GSMH'yı elde edebilmek için o ülkenin GSYH'na net faktör gelirlerini (NFG) ilave etmek gerekmektedir.

GSYH brüt bir büyüklüktür. Diğer bir deyişle nihai mal ve hizmetlerin üretimi gerçekleştirilirken yıpranma ve eskime nedeni ile fiziksel sermayede meydana gelen değer kaybı, yani amortismanlar, hesaplama dahil edilmiştir. O yüzden safi (net) yurtiçi hasılaya (SYH) ulaşmak için GSYH'dan amortismanların çıkarılması gerekmektedir. Benzer şekilde safi milli hasılaya (SMH) ulaşmak için GSMH'dan amortismanları çıkarmak gerekir.

Ulusal gelir ölçümünde fiyatların etkisini açıklayabilmek;

GSYH'nın hesaplanmasının yapıldığı dönemdeki piyasa fiyatları cinsinden değerine *Nominal GSYH* denir. *Reel (yada sabit fiyatlarla)* GSYH ise belirli bir yıldaki GSYH'nın baz yılı fiyatları cinsinden değeridir. Bir ekonominin bir yıldan diğer yıla büyüme oranı reel GSYH kullanılarak ölçülebilir. *Ekonomik büyüme* bir ekonominin üretim kapasitesinin zaman içerisinde reel olarak artmasıdır. Ekonomideki tüm mal ve hizmetleri içeren fiyat endeksi GSYH Deflatörü'dür. GSYH deflatörü bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin genel fiyat ortalamasının değişimini yansıtır ve kabaca nominal GSYH'nın reel GSYH'ya oranı olarak hesaplanır.

Ülkeler arası refah karşılaştırmalarının nasıl yapılabileceğini açıklayabilmek;

Ülkelerin refahları karşılaştırılırken kullanılan en temel iktisadi değişken bir ekonominin kişi başına GSYH yada GSMH'dır. Fakat, ülkelerarası karşılaştırmalar yapabilmek için öncelikle ortak bir para birimine ihtiyaç vardır. Bu sorun günümüzde ülkelerin GSYH'ları Amerikan doları (ABD) cinsinden ifade edilerek çözülmektedir. Ortak bir para birimi ile ifade edilmiş kişi başına GSYH ülkelerarası refahın karşılaştırılabilmesi için yeterli olmayabilir. Çünkü aynı miktar para ile bir ülkede satın alabildiklerinizi başka bir ülkede satın alamayabilirsiniz. Gerçek bir refah karşılaştırması yapabilmek için o ülkenin KBGSYH'nın satın alma gücü paritesi (SGP) ile değerine bakmak gerekir. *Satın alma gücü paritesi* (SGP) belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gerekli ulusal para tutarlarının birbirine oranıdır.

İster nominal ister reel hesaplınsın, ister ortak bir para birimi ya da SGP ile hesaplınsın kişi ba-

şına düşen GSYH toplumun genelinin refah düzeyini yansıtmayabilir. Özellikle gelirin adil dağılmadığı, ekonomik gelişmeye sosyal gelişmelerin eşlik etmediği durumlarda kişi başına düşen ortalama gelir yüksek olsa bile toplum refahı yüksek olmayabilir. Ülkeler arasında daha doğru bir refah karşılaştırması yapabilmek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen *İnsani Gelişme Endeksine (İGE)* bakmak gerekebilir. Birleşmiş Milletler' in hazırladığı bu endeks, insan refahını belirleyen üç temel unsuru göz önünde bulundurmaktadır: Gelir, eğitim ve sağlıklı yaşam süresi. Bu endekse göre Türkiye 2011 yılında insani gelişme açısından 187 ülke arasında 92.'dir. Aslında Türkiye aynı yıl, 16.885 ABD doları olan SGP'ne göre hesaplanmış kişi başına düşen reel GSMH ile 57.dir. Bu Türkiye'deki iktisadi gelişmenin toplumun yaşam kalitesine ve sosyal gelişmeye tam olarak yansımadığının bir göstergesidir.

Kendimizi Sınayalım

1. Bir ülkenin üretim faktörleri ile o ülke sınırları içerisinde ve dışarısında belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri aşağıdakilerden hangisine eşittir?
 - a. Gayri safi yurtiçi hasıla
 - b. Gayri safi milli hasıla
 - c. Safi yurtiçi hasıla
 - d. Safi milli hasıla
 - e. Milli gelir
2. Aşağıdakilerden hangisi 2011 yılında Türkiye ekonomisinin en büyük harcama kalemidir?
 - a. Özel tüketim harcamaları
 - b. Kamu harcamaları
 - c. Yatırım harcamaları
 - d. İthalat
 - e. Net ihracat
3. Türkiye'nin 2011 yılı GSMH'sı 766 milyar dolar ve GSYH'sı 773 milyar dolardır. Bu durumda Türkiye'nin 2011 yılı net faktör gelirleri (NFG) aşağıdakilerden hangisine eşittir?
 - a. -7 milyar dolar
 - b. +7 milyar dolar
 - c. 14 milyar dolar
 - d. -14 milyar dolar
 - e. 0 milyar dolar
4. Aşağıdakilerden hangisi milli gelir (MG) hesaplamasında kullanılan değişkenlerden birisi **değildir**?
 - a. Dolaylı Vergiler
 - b. Net Faktör Gelirleri (NFG)
 - c. Sübvansiyonlar
 - d. Ücret
 - e. Faiz
5. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde GSMH eşitliği doğru biçimde verilmiştir?
 - a. $GSMH = GSYH + Amortismanlar$
 - b. $GSMH = GSYH - Amortismanlar$
 - c. $GSMH = GSYH + NFG$
 - d. $GSMH = GSYH - NFG$
 - e. $GSMH = GSYH - Dolaylı Vergiler$
6. Son 50 yılda Türkiye ekonomisinde aşağıdakilerden hangisi gözlenmiştir?
 - a. Hizmet ve tarım sektörlerinin GSYH içerisindeki payları birlikte artmıştır.
 - b. GSYH içerisinde tarımın payı artarken, hizmet sektörünün payı azalmıştır.
 - c. GSYH içerisinde tarımın payı azalırken, hizmet sektörünün payı artmıştır.
 - d. GSYH içerisinde imalat sanayiinin payı sürekli azalmıştır,
 - e. Madencilik, enerji ve inşaat sektörünün GSYH içerisindeki payı değişmemiştir.
7. Bir ülkedeki tüm mal ve hizmetleri içeren fiyat endeksine ne ad verilir?
 - a. Satın alma gücü paritesi
 - b. Enflasyon
 - c. Üretici Fiyat Endeksi
 - d. Tüketici Fiyat Endeksi
 - e. GSYH Deflatörü
8. I. Gelir
II. Eğitim
III. Sağlıklı yaşam süresi
Yukarıdaki seçeneklerden hangisi ya da hangileri İnsani Gelişme Endeksi'nin hesaplanmasında kullanılmaktadır?
 - a. I ve III
 - b. Yalnız II
 - c. I, II ve III
 - d. II ve III
 - e. I ve II
9. Birleşmiş Milletlerin 2011 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre aşağıdaki ülkelerden hangisi "Yüksek İnsani Gelişme" grubunda yer alan ülkelerden birisidir?
 - a. Hollanda
 - b. S. Arabistan
 - c. İran
 - d. Brezilya
 - e. Türkiye

10. Belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gerekli ulusal para tutarlarının birbirine oranına ne ad verilir?

- Deflatör
- Satın alma gücü paritesi
- Döviz kuru
- Fiyat endeksi
- İnsani gelişme endeksi

Yaşamın İçinden

Radikal

22 Mayıs 2012

Ekonomi

Şimdi 16 ama daha önce 15

Sıradan vatandaş açısından Türkiye'nin on altıncı büyük ekonomi olmasının anlamı ne?

Soruya yanıtım çok kısa: Hiçbir önemi yok.

Bazen –umarım sadece bazendir- anlayışım çok kıtlıyor ve takılıp kalıyorum. Bir türlü anlayıp ilerleyemiyorum. Bu zafiyetimin en

güncel örneği, şu Türkiye'nin dünyanın bilmem kaçınıncı büyük ekonomisi olması 'meselesi'.

Hazine Müsteşarlığı'nın her hafta güncellenen, bilgi vermek açısından çok yararlı olan ve müsteşarlığın internet sayfasından ulaşılabilecek 'Türkiye Ekonomisi' raporu 'Türkiye ekonomisinin dünyadaki yeri'yle başlıyor. 2010 sonuçlarına göre Türkiye, dünyanın on altıncı büyük ekonomisi. Bu büyüklük elbette yabancı yatırımcılara Türkiye pazarı hakkında önemli bir bilgi veriyor. Ayrıca dış ilişkiler açısından da Türkiye'nin büyük bir ekonomi olması önemli. Peki, sıradan vatandaş açısından Türkiye'nin on altıncı büyük ekonomi olmasının anlamı ne? Soruya yanıtım çok kısa: Hiçbir önemi yok. Neden yok?

İsviçre, İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkeler listede yer almıyorlar. Ekonomileri yeteri kadar büyük değil çünkü! Sanıyorum, sıradan kişileri derinden etkileyen ve ilgilendiren hemen her konuda olumluluk açısından dünyanın en önünde gelen bu ülkelerin vatandaşları çok üzülüyorlardır en büyük ilk yirmi ekonomiye sahip ülke arasında yer almadıkları için. Öyle ya, listede İran on yedinci, Meksika on birinci, Çin ise ikinci sırada. Uyuşturucu baronlarının sürekli cinayet işlettiği Meksika vatandaşlarına, baskı altında yaşayan Çin vatandaşlarına, saçları bir miktar göründü ya da pantolon giydiler diye karakola davet edilen İran kadınlarına bakıp iç geçiriyorlardı; "Hele de ne güzel yaşıyor büyük ekonomiye sahip Meksika, İran ve Çin vatandaşları" diye.

İki ülke düşünün. A ülkesinin ekonomisinin büyüklüğü 100 mangır, B ülkesininki ise 75 mangır olsun. Yani, A çok daha büyük bir ekonomi B'ye kıyasla. A'nın nüfusu 100, B'ninki 25 ise hangi ülkenin insanları daha zen-

gin sizce? A ülkesinde kişi başına gelir 1 mangır. Oysa B ülkesinde kişi başına gelir 3 mangır. Kişi başına gelir açısından B ülkesi A'ya kıyasla üç kat daha zengin. Demek ki ekonomik büyüklük bir şey ifade etmeyebiliyor vatandaşların zenginliği açısından.

Açık ki kişi başına gelir karşılaştırması, ekonominin büyüklüğüne göre yapılan karşılaştırmadan daha iyi. Şu durumu düşünün: Kebapçıda oturuyorsunuz. Toplam elli kişi var. Orada olanların toplam geliri 50 lira olsun. Bunu, oturan sayısına böldüğünüzde, ortalama kişi başına gelir 1 lira oluyor. Şimdi, içeriye Türkiye'nin en zenginlerinden biri girsin. Bu kişinin toplam geliri de 450 lira olsun. Artık kebabçıda elli bir kişi var, bunların toplam geliri 500 lira. Bu durumda, kebabçıda oturanların ortalama kişi başına gelirleri 9.8 liraya çıktı. Vay canına! O zengin gelmeden önce kebabçıda oturanlar, zengin gelmesiyle birlikte birden 9.8 kat zenginleşmiş gibi oldular. Ne yazık ki, rüya fazla sürmeyecek; zengin kebabını yiyip terk edince orayı, eski hamam eski tas olacak; elli kişinin kişi başına geliri tekrar 1 liraya düşecek.

Demek ki, vatandaşların zenginliğini ölçmek açısından bir ekonominin ne kadar büyük olduğu ölçütü hiç mi hiç yeterli değil. Ondandır daha iyi bir ölçüt olan kişi başına gelir ölçütü de yetersiz bir ölçüt. O kişi başına gelirin nasıl dağıldığı çok daha önemli. Birkaç zengin mi elinde, yoksa adil sayılabilecek bir dağılım mı var vatandaşlar arasında. Demek ki hem kişi başına gelir düzeyine hem de bu gelirin nasıl dağıldığına bakmak gerekiyor. Bu ölçütler de yetersiz kalabiliyor. Bu geliri yaratırken doğa tahrip edildi mi? Soluduğumuz hava, içtiğimiz su nasıl? Ne gam. Biz on altıncı büyük ekonomi olmakla övünelim. Ya da ama daha önce on beşinciydik diye polemik yapalım. Kolay gelsin.

Kaynak: Radikal, 22 Mayıs 2012

Okuma Parçası

Simon Smith Kuznets

(30 Nisan 1901 – 8 Temmuz 1985)

Simon Smith Kuznets 1971 yılında Nobel Ödülü kazanmış bir Rus-Amerikan iktisatçıdır. Kuznets bir Beyaz

Rus-Yahudi ailesinin çocuğu olarak 1901 yılında Beyaz Rusya'da doğmuştur. 1922 yılında Amerika'ya göç eden Kuznets Kolombiya Üniversitesi'nden 1923 yılında lisans, 1924 yılında yüksek lisans ve 1926 yılında Doktora derecelerini al-

mıştır. 1930-1954 yılları arasında İstatistik ve İktisat profesörü olarak Pensilvanya Üniversitesi'nde çalışmıştır. 1954-1960 yılları arasında John Hopkins Üniversitesi'nde İktisat Politikası profesörü olarak çalışmıştır. 1960 yılında Harvard üniversitesine geçen Kuznets emekli olduğu 1971 yılına kadar bu üniversitede çalışmıştır.

Kuznets konjonktürel dalgalanmalar (business cycles), ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir eşitsizliği gibi konularda iktisat bilimine çok önemli katkıları olmuş bir iktisatçıdır. Kuznets, Keynes'in "Mutlak Gelir Hipotezi"nin uzun dönemde geçerli olmadığı gösteren ilk iktisatçıdır. Nitekim daha sonra, kendi adıyla anılacak, ekonomik dalgalanmalar konusunda "Kuznets Döngüsü", gelir eşitsizliği konusunda ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliğini ilişkilendiren "Kuznets Eğrisi" gibi teoriler üretmiştir. Fakat Kuznets'in belki de en önemli katkısı 1942 yılında yayınladığı "Ulusal Gelir ve Kompozisyonu, 1919-1938" başlıklı kitabıdır. Bu çalışma ile Kuznets ulusal gelir hesaplarının toplanması ve hesaplanması konusunda ilk standartları koyan iktisatçı olmuştur. Kuznets iktisat bilimine yaptığı tüm bu katkılardan dolayı 1971 yılında Nobel Ödünü almaya hak kazanmıştır. Simon Kuznets 8 Temmuz 1985 tarihinde hayata veda etmiştir.

Kaynak: wikipedia.org

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “GSYH ve GSMH” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız yanlış ise “GSYH’nın Harcama Yaklaşımı ile Hesaplanması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız yanlış ise “GSYH ve GSMH” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Milli Gelir” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “GSYH ve GSMH” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “GSYH’nın Üretim Yöntemi ile Hesaplanması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “GSYH Deflatörü” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “İnsani Gelişme Endeksi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise “İnsani Gelişme Endeksi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Satın Alma Gücü Paritesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Ulusal gelir hesaplamaları bir ekonominin bir yılda ne kadar üretim gerçekleştirdiği ya da ne kadar gelir yarattığı hakkında fikirler verir. Bu doğrudur. Fakat o ülkenin vatandaşlarının refah düzeyi hakkında tam bilgiye sahip olabilmek için başka bazı iktisadi ve sosyal değişkenlere de bakmak gerekecektir. Bu aşamada özellikle yaratılan gelirin dağılımı son derece önemlidir. Eğer yaratılan gelir adil bir şekilde paylaşılmıyorsa o zaman herkes için geçerli tam olarak bir refahtan söz edemeyiz. Benzer şekilde iktisadi büyüme sosyal gelişmeyi beraberinde getiriyorsa yine refahtan bahsedemeyiz. Bu konuda belki en iyi bilgiyi hem ekonomik faktörleri hem de sosyal faktörleri birlikte dikkate alan Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “İnsani Gelişme Endeksi” verebilir. İnsani Gelişme Endeksi ve ülkelerin sıralamaları için <http://undp.org.tr> adresinden ulaşılabilir.

Sıra Sizde 2

Nominal GSYH o an piyasada geçerli cari fiyatlar hesaplanan GSYH’dır. Reel GSYH ise belirli bir baz yılın fiyatları ile hesaplanan GSYH’dır. Nominal GSYH içeri-

sinde fiyat değişmelerini de içerirken reel GSYH fiyat etkisinden arındırılmıştır. Dolayısıyla bir ekonomin gerçek performansı ancak reel GSYH kullanılarak değerlendirilebilir. Zira bir ekonomin üretim gücünde gerçekte hiç bir değişme olmazken sırf fiyat artışlarından dolayı sanki üretim artışı gibi gözükülebilir.

Sıra Sizde 3

Aşağıdaki büyüme formülü kullanılarak her bir yıl için büyüme oranları hesaplanabilir.

$$BÜYÜME_{GSYH_t} = \frac{GSYH_t - GSYH_{t-1}}{GSYH_{t-1}} * 100$$

Tablo 2.1.1: Türkiye reel ve nominal GSYH’ları ve büyüme oranları, 2000-2011.

YIL	Reel GSYH (t)	Nominal GSYH (t)	Büyüme Reel GSYH (%)	Büyüme Nominal GSYH (%)
2000	72.436.399.000	166.658.021.000	-----	-----
2001	68.309.352.000	240.224.082.000	-5,70	44,14
2002	72.519.831.000	350.476.090.000	6,16	45,90
2003	76.338.192.000	454.780.659.000	5,27	29,76
2004	83.485.591.000	559.033.025.000	9,36	22,92
2005	90.499.731.000	648.931.712.000	8,40	16,08
2006	96.738.320.000	758.390.785.000	6,89	16,87
2007	101.254.625.000	843.178.421.000	4,67	11,18
2008	101.921.730.000	950.534.250.000	0,66	12,73
2009	97.003.114.411	952.558.578.826	-4,83	0,21
2010	105.885.643.938	1.098.799.348.446	9,16	15,35
2011	114.873.979.334	1.294.892.893.091	8,49	17,85

Kaynak: Reel ve nominal GSYH’lar Dünya Gelişme Göstergeleri (WDI), Dünya Bankası, 2012’den alınmıştır. Büyüme oranları yazar tarafından hesaplanmıştır.

Sıra Sizde 4

Reel GSYH bir baz yıl seçilip o yılın fiyatları kullanılarak hesaplanır. Reel GSYH hesaplanırken kullanılan fiyatlar baz yılda nominal GSYH hesaplanırken kullanılan fiyatlarla aynı olduğu için, reel ve nominal GSYH’lar birbirine eşit olur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abel, A. B. ve Bernanke, B.S. (2001) **Macroeconomics**, 4. Baskı, USA: Addison Wesley Longman Inc.
- Begg, D., Fischer, S. ve Dornbusch, R. (2003) **Economics**, 7. Baskı, UK: McGraw Hill Education.
- Bozkaya, M. ve Kılıç, L. (2010). **Ders Kitabı Hazırlarken**, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Kılıçaslan, Y. ve Esen, E. (Editörler) (2012) **İktisada Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Lipsey, R. G. ve Courant, P. N. (1996) **Economics**, 11. Baskı, New York: HarperCollins
- Mankiw, N. G. (2009) **Principles of Economics**, 5. Baskı, Canada, South-Western.
- Parkin, M. (2010) **İktisat**, 9. Baskıdan çeviri, Çev. Uzun, Ö., Demir, S., Güneş, S. ve Sezgi, Ş., İstanbul: Akademi Yayıncılık.
- Parkin, M., Powell, M. ve Matthews, K. (1997). **Economics**, 3. Baskı, Essex, Addison and Wesley Longman Limited.
- Stiglitz, J. E. (1997) **Economics**, 2. Baskı, New York: W. W. Norton&Company Inc.
- Şıklar, İ. (Editör) (2009) **İktisada Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Taylor, J. B. (1998). **Economics**, 2. Baskı, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Yıldırım, K. ve Özer, M. (Editörler) (2003) **İktisada Teorisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.

Yararlanılan İnternet Kaynakları

- Central Intelligence Agency (CIA), the World Factbook, <http://www.cia.gov>
- Dünya Bankası (2012) Dünya Gelişim Göstergeleri: (WDI), <http://www.worldbank.org>
- Radikal, <http://www.radikal.com.tr>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>
- United Nations Development Program (UNDP), <http://www.undp.org>
- Wikipedia, the Free Encyclopedia, <http://en.wikipedia.org>

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Tüketim harcamaları, tasarruf ve yatırım arasındaki toplulaştırılmış ilişkileri açıklayabilecek,
- Tüketim harcamalarını etkileyen faktörleri açıklayabilecek,
- Keynesyen tüketim fonksiyonunu açıklayabilecek,
- Yatırımları belirleyen faktörleri açıklayabilecek,
- Yatırımlar ile tasarrufları eşitleyecek mekanizmayı açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Tüketim Harcamaları
- Tasarruflar
- Ödünleşim
- Cari Harcanabilir Gelir
- Sermaye Stoku
- Net Yatırımlar
- Net Bugünkü Değer
- Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasası

İçindekiler

Milli Gelirin Bileşenleri: Tüketim, Yatırım ve Tasarruf

GİRİŞ

Önceki bölümlerde toplam harcamaların dört temel bileşenden oluştuğunu görmüştük. Bu bileşenler, hanehalklarının tüketim harcamaları, özel sektörün yatırım harcamaları, kamu harcamaları ve dış âlem talebi olarak ifade edilebilecek net ihracattır. Toplam harcamaları oluşturan bu bileşenlerden kamu harcamaları siyasal hükümetin inisiyatifindedir. Bu nedenle genellikle, kamu harcamalarını veri kabul ederiz. Kamu harcamaları veri kabul edildiğinde elimizde açıklanmaya muhtaç üç bileşen kalmaktadır. Bunlar özel tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve net ihracattır. Net ihracat bileşenini daha sonra açık ekonomileri ele alırken detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Bu bölümde dış dünya ile ticaretin olmadığı, yani kapalı bir ekonomiyi ele alacak ve özel tüketim harcamaları ile yatırım harcamalarının nasıl belirlendiğini inceleyeceğiz. Öncelikle tüketim harcamaları, tasarruf ve yatırım harcamaları arasındaki ilişkiyi ele alacağız. Daha sonra tüketim harcamaları ile yatırım harcamalarını etkileyen faktörleri ele alacağız. Tüketim harcamalarını incelerken Keynesyen modelin temel taşı olan teşkil eden “Keynesyen Tüketim Fonksiyonu”nu oluşturacağız. Son olarak ekonomideki tasarrufların nasıl yatırımlara eşitlendiğini öğreneceğiz. Ödünç verilebilir fonlar piyasasını ele alacağımız bu son bölümde, bir ekonomide reel faiz oranının nasıl belirlendiğini göreceğiz.

TÜKETİM, TASARRUF VE YATIRIM İLİŞKİSİ

Bir ekonomide toplam harcamaların dört temel bileşeni olduğunu daha önceki bölümlerde görmüştük. Ekonomide bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin değerini ifade eden GSYH’yi “Y” ile gösterirsek, gelir-harcama ilişkisini aşağıdaki gibi ifade etmiştik:

$$Y \equiv C + I + G + NX \quad (3.1)$$

Hatırlanacağı gibi *milli gelir özdeşliği* adını verdiğimiz bu özdeşlik, bir ekonomideki toplam mal ve hizmet üretimini ifade eden *GSYH*’nin toplam tüketim (*C*), toplam yatırım harcamaları (*I*), kamu harcamaları (*G*) ve net ihracat (*NX*) olarak dört bileşeni olduğunu ifade etmektedir. Bu bir özdeşliktir çünkü ifadenin sol tarafındaki herhangi bir artış sağ taraftaki bileşenlerin toplamında da bir artış anlamına gelir. Bu eşitlik her durumda sağlandığı için özdeşlik adını veriyoruz. Bu özdeşliği kapalı bir ekonomi için aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Bir eşitlik değişkenlerin bütün değerleri için geçerli ise **özdeşlik** adı verilir ve “ \equiv ” işareti ile gösterilir.

Diğer ülkeler ile ticaretin söz konusu olmadığı ekonomilere **kapalı ekonomi** adı verilir. Kapalı bir ekonomide ihracat ve ithalat olmadığı için net ihracat sıfırdır. Diğer ülkeler ile ticari ilişkiler içinde olan ülkeler ise **açık ekonomi** olacak nitelendirilir.

$$Y \equiv C + I + G \quad (3.2)$$

Kapalı ekonomi, diğer ülkeler ile ticari ilişkilerin olmadığı bir ekonomi demektir. Diğer ülkeler ile ticari ilişkileri olan bir ekonomiye ise *açık ekonomi* adını veriyoruz. Dış ticaretin olmadığı bir durumda $NX=0$ olacağı için, özdeşlik yukarıdaki gibi ifade edilir. Özdeşliği yatırımlar için tekrar yazdığımızda

$$I \equiv \underbrace{Y - C - G}_{\text{Tasarruflar (S)}} \quad (3.3)$$

ifadesini elde ederiz. Eşitliğin sağ tarafındaki ifadeye “*toplam tasarruflar*” veya sadece “*tasarruflar*” adını veriyoruz. Toplam gelirin tüketilmeyen kısmı tasarruf olarak adlandırılmaktadır. Ekonomide bütün tüketim hanehalkları ve devlet tarafından yapıldığına göre toplam tasarruflar gelirin hanehalkları tarafından ve devlet tarafından tüketilmeyen kısmıdır. Dolayısıyla ekonomideki toplam tasarrufları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

$$S \equiv Y - C - G \quad (3.4)$$

Devletin topladığı vergilerden hanehalklarına yaptığı transfer ödemelerini çıkardıktan sonra kalan kısma “*net vergi hasılatı*” adını verelim ve aşağıdaki gibi ifade edelim:

$$T \equiv TA - TR \quad (3.5)$$

Bu ifadede TA devletin toplam vergi hasılatını, TR ise devletin sosyal güvenlik harcamaları veya sosyal yardımlar gibi hanehalklarına yaptığı ödemeleri ifade eder. Vergiler hanehalklarından alınıp devletin kasasına giren gelirden başka bir şey değildir. (3.4) ifadesi ile verilen toplam tasarrufun sağ tarafına net vergi hasılatını ekleyip çıkarırsak eşitliğin değeri değişmeyecektir:

$$S \equiv \underbrace{(Y - T - C)}_{\text{özel tasarruflar}} + \underbrace{(T - G)}_{\text{kamu tasarrufları}} \quad (3.6)$$

Yukarıdaki ifadenin sağ tarafındaki ilk terim olan $(Y - T - C)$, *özel tasarruflar* olarak adlandırılır. Özel tasarruflar hanehalklarının yaptığı tasarrufları ifade eder. Eşitliğin sağ tarafındaki ikinci terim olan $(T - G)$ ise “*kamu tasarrufları*” olarak adlandırılır. Kamu tasarrufları devletin elde ettiği net vergi hasılatından kamu harcamaları çıkarıldıktan sonra kalan kısımdır. Ekonomideki toplam tasarruflar özel tasarruflar ile kamu tasarruflarının toplamından oluşur.

Kapalı bir ekonomide gelirin tüketilmeyen kısmının tamamının yatırım için kullanıldığı varsayılır. Eşitlik bu durumu ifade etmektedir. Toplam tasarrufları “ S ” ile gösterirsek aşağıdaki tasarruf-yatırım eşitliğini elde ederiz:

$$I \equiv S \quad (3.7)$$

Bu bir özdeşlik olduğu için ekonomideki toplam tasarrufların daima yatırım harcamalarına eşit olduğunu ifade etmektedir.

Şimdi de ekonominin hanehalkı cephesine bakalım. Bir ekonomide yaratılan toplam $GSYH$ hanehalkları tarafından ya tasarruf edilir ya da tüketim harcamalarında kullanılır. Bununla birlikte hanehalklarının eline geçen gelirin tamamı kullanılamaz. Bu gelirin bir kısmı devlet tarafından vergi olarak toplanır. Toplam gelirin devlete ödenen vergilerden sonra kalan kısmına “*toplam harcanabilir gelir*” adı verilir.

Tasarruflar toplam gelirin devlet veya hanehalkları tarafından tüketilmeyen kısmına denir.

Devletin topladığı vergilerden hanehalklarına transfer ödemeleri çıkarıldıktan sonra kalan kısma **net vergi hasılatı** adı verilir.

Devletin sosyal güvenlik ödemeleri veya sosyal yardımlar gibi hanehalklarına yaptığı gelir transferleri **transfer harcamaları** olarak adlandırılır.

Toplam gelirin hanehalkları tarafından tüketilmeyen kısmına **özel tasarruflar** adı verilir.

Kamu tasarrufları devletin net vergi hasılatı ile kamu harcamaları arasındaki farktır.

Toplam gelirin devlete ödenen vergilerden sonra kalan kısmına “**toplam harcanabilir gelir**” adı verilir.

verilir. Ekonomideki hanehalklarının elde ettiği toplam harcanabilir geliri aşağıdaki gibi vergi sonrası gelir olarak ifade edebiliriz:

$$\begin{aligned} YD &\equiv Y - TA + TR \\ &\equiv Y - T \end{aligned} \quad (3.8)$$

Görüldüğü gibi, toplanan vergiler harcanabilir geliri azaltırken, hanehalklarına yapılan transferler harcanabilir geliri artırmaktadır. Hanehalklarının elde ettiği harcanabilir gelirin bir kısmı tüketim harcamalarına giderken, bir kısmı da tasarruf edilecektir:

$$YD \equiv S + C \quad (3.9)$$

Bu eşitlikteki harcanabilir gelirin tanımını yerine yazarak toplam gelir (Y) için çözersek,

$$Y \equiv S + C + T \quad (3.10)$$

eşitliğini elde ederiz. Buna göre toplam GSYH, toplam tasarruflar, toplam tüketim harcaması ve devletin net vergi hasılatının toplamına eşittir. Buradan toplam tasarrufları

$$S \equiv Y - T - C \quad (3.11)$$

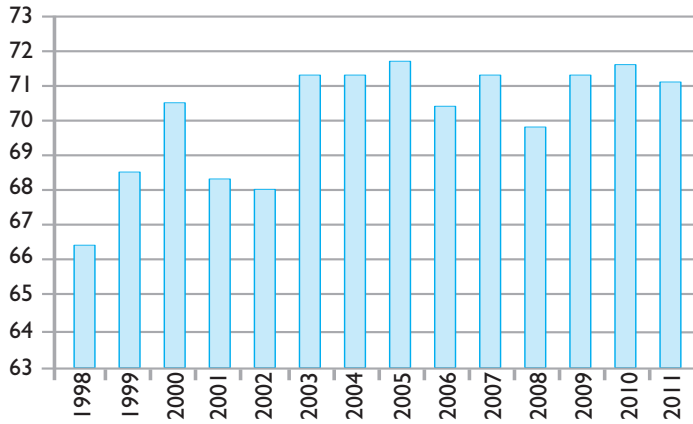
olarak ifade etmemiz mümkündür. Diğer bir ifade ile ekonomideki toplam tasarruflar, toplam gelirin tüketim harcamaları ve net vergi hasılatından sonra kalan kısmına eşittir. Eşitlik daha önce (3.4) ve (3.6) ile verilen toplam tasarrufların bir başka ifadesidir.

Yukarıdaki özdeşliklerden ekonomideki toplam tüketim harcamaları, toplam tasarruflar ve yatırım harcamalarının birbirleri ile yakından ilişkili olduğunu anlıyoruz. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında ekonomik aktörlerin tüketim, tasarruf ve yatırımı kararlarını nasıl verdiklerini inceleyeceğiz.

Şekil 3.1

Tüketim harcamalarının GSYH içindeki payları

Kaynak: TÜİK, 2012

TÜKETİM VE TASARRUF

Tüketim harcamaları toplam harcamaların en önemli bileşenidir. Toplam harcamalar içerisindeki en büyük pay tüketim harcamalarına aittir. Örneğin 2011 yılında Türkiye ekonomisindeki toplam tüketim harcamaları 920 milyar ₺ olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar gayrisafi yurtiçi hasılanın %71'ine karşılık gelmektedir. Son 15

yıl için tüketim harcamalarının GSYH içindeki paylarına bakıldığında, %66'nın üstünde kaldığını görürüz (Şekil 3.1). Tüketim harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının bu derece yüksek olması Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Diğer ülkelerde de tüketim harcamalarının toplam harcamaları GSYH'nin en büyük kısmını oluşturmaktadır.

Toplam harcamaların, dolayısıyla milli gelirin önemli bir kısmını teşkil eden tüketim harcamalarını belirleyen faktörler nelerdir? Burada cevap arayacağımız temel soru bu olacaktır. Bu soruya ilişkin cevaplarımız aynı zamanda ekonomideki toplam tasarruflar hakkında da aydınlatıcı olacaktır.

Bu bölümde tüketim harcamalarını incelerken nihai amacımızın tek bir hane-nin veya tek bir bireyin tüketim davranışından ziyade, ekonomideki toplam tüketim harcamalarının nasıl belirlendiğini anlamak olduğunu hatırlatmakta yarar görüyoruz. Ekonomideki toplam tüketim harcamaları ekonomideki bireylerin tüketim harcamalarının toplamından oluşmaktadır. O hâlde, toplam tüketim harcamalarını hanehalklarının tek tek gösterdikleri tüketim davranışıyla ilişkili olduğu açıktır. Bu nedenle bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını nasıl verdiklerini ve bu kararın hangi faktörler tarafından etkilendiğini anlamak toplam tüketim harcamalarını belirleyen faktörlerin daha iyi kavranmasına yardımcı olacaktır.

Tüketim ve Tasarruf Davranışı

Bir bireyin tüketim ve tasarruf kararlarını nasıl verdiğini anlayabilmek için basit bir örneği ele alalım. Zeynep'in aylık geliri ₺2000'dir. Buna "ilgili dönemin geliri" anlamına gelen "cari gelir" adını veriyoruz. Cari gelir her dönem elde edilen geliri ifade eder. Burada cari gelirin vergiler ödendikten sonraki gelire, yani *cari harcanabilir gelire* eşit olduğunu varsayacağız. Bu nedenle bu bölümde aksi belirtilmedikçe "cari gelir" ifadesinden cari harcanabilir gelir anlaşılmalıdır. Zeynep cari gelirinin tamamını kullanarak ₺2000 değerinde tüketim harcaması yapabilir. Zeynep'in diğer bir seçeneği ise bu gelirin daha az bir kısmını tüketim için harcayarak, kalan kısmını tasarruf etmektir. Örneğin eğer Zeynep gelirinin ₺1750'sini harcamaya karar verirse, bu ₺250 tasarruf yapacağı anlamına gelir. Görüldüğü gibi Zeynep tüketim kararını verirken, aynı zamanda ne kadar tasarruf yapacağına da karar vermiş olacaktır.

Burada cevap vermemiz gereken soru, Zeynep'in neden ₺2000'nin hepsini harcamaya daha fazla mal veya hizmet satın almak dururken bir kısmını tasarruf ettiğidir. İnsanlar geleceği düşünerek tasarruf yaparlar. Tasarruflar ertelenen satın alma gücünü ifade eder. Her ay yaptığı tasarruflar Zeynep'in gelecekte, elde edeceği gelirden daha fazla tüketim yapabilmesini sağlayacaktır. Gelecekte bugünkünden daha az gelir elde edebileceğimiz ihtimali söz konusu ise tasarruf yapmak akıllıca olacaktır. Örneğin, gelecekte herhangi bir nedenle işsiz kalma ihtimali böyle bir gelir azalmasını ifade eder. Bir diğer örnek ise emeklilik dönemidir. Tüketiciler eğer emekli olduklarında elde edecekleri gelirin çalışırken elde ettikleri gelirden çok daha az olacağını, ve tüketim seviyelerini azaltacağını düşünüyorlarsa, çalıştıkları yıllarda emeklilik günleri için tasarruf etmeye çalışırlar. Böylelikle emeklilik dönemlerinde tüketim seviyelerini çok fazla düşürmelerine gerek kalmaz.

Zeynep aylık gelirinden daha az tüketim yapabileceği gibi, daha fazla tüketim yapabilmesi de söz konusudur. Bunun yolu borç almak veya daha önce yaptığı tasarrufları kullanmaktır. Şimdi Zeynep'in bankadan ₺1000 tüketici kredisi aldığını düşünelim. Böylelikle bu ay ₺3000 harcaması yapabileceği mümkün olacaktır. Bu durum Zeynep için iyi bir şey olsa da aldığı krediyi önümüzdeki aylarda geri öde-

Her dönem elde edilen gelire o dönemin **cari geliri** adı verilir. Vergiler ödedikten sonra kalan cari gelire ise **cari harcanabilir gelir** adı verilir. Bu bölümde ayrıca belirtilmedikçe, cari gelir kavramından cari harcanabilir gelir anlaşılmalıdır.

Elde edilen harcanabilir gelirin tamamı tüketim harcaması ve tasarruf arasında bölüşülür: **harcanabilir gelir = tüketim + tasarruf.**

mek zorundadır. Bu durumda önümüzdeki aylarda elde ettiği cari gelirinden daha azını tüketim için kullanabilecektir. O hâlde, gelecek dönemlerde cari gelirinden daha az tüketim yapacak olması, Zeynep'in bu dönem borç alarak yaptığı tüketimin alternatif maliyetini oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile Zeynep bugünkü tüketimi ile gelecekteki tüketimi arasında bir *ödünleşim* ile karşı karşıyadır.

Herhangi bir şeyden daha fazla almak için başka bir şeyden vazgeçmek zorunda olmamıza *ödünleşim* adını veriyoruz. Zeynep bugün cari gelirinden daha fazla tüketmek istediğinde gelecekte cari gelirinden daha az tüketmek zorunda kalacaktır. Benzer şekilde, gelecekte cari gelirinden daha fazla tüketim yapmak için bugün cari gelirinden bir kısmını tasarrufa ayırarak daha az tüketim yapması gerekmektedir.

Örneğimizdeki Zeynep isimli tüketici bu ay üç seçenek ile karşı karşıyadır:

1. Bu ay tam olarak cari geliri kadar harcama yapmak.
2. Bu ay borç alarak cari gelirinden daha fazla harcama yapmak.
3. Bu ay tasarruf ederek gelecekte cari gelirinden daha fazla harcama yapmak.

Zeynep borç almak veya tasarruf etmek seçeneklerinden birine karar verdiğinde, ne kadar borç alacağına veya ne kadar tasarruf edeceğine de karar vermek durumundadır. Zeynep karşı karşıya kaldığı bu alternatifler arasından kararını nasıl verecektir? Bu kararı verirken Zeynep, bu dönem ertelediği tüketimin, yani tasarruflarının gelecekteki tüketimini ne kadar artıracaklarını veya bu dönem borç alarak yaptığı fazla tüketimin gelecek dönemlerdeki tüketimini ne kadar azaltacağını göz önüne alarak karar vermek durumundadır.

Zeynep'in yaptığı tasarrufların gelecekteki satın alma gücünü ne kadar artıracaklığı, bu dönem tasarruflara ödenen reel faiz oranı ile ilişkilidir. Reel faiz oranını "r" ile göstereyim. Ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarında bir değişme olmadığını, yani enflasyon oranının sıfır olduğunu varsayarsak, Zeynep yaptığı her ₺1 tasarruf karşılığında gelecek dönem $₺(1+r)$ ilave satın alma gücü elde edecektir. Diğer bir ifade ile bugünkü ₺1 değerindeki tüketim ile gelecek dönemin $₺(1+r)$ değerindeki tüketimi arasında karar verecektir. Benzer şekilde, Zeynep'in bugün aldığı borcun gelecekteki gelirini ne kadar azaltacağı da bu dönem borç vermek için talep edilen reel faiz oranına bağlıdır. Tasarruflara ödenen reel faiz ile borç verme faizlerinin aynı olduğunu varsayarsak, bugün borç alınarak yapılan ₺1 değerindeki tüketim, bir dönem sonra $₺(1+r)$ değerinde daha az bir tüketim anlamına gelecektir. Görüldüğü gibi Zeynep'in bu dönem borç alarak artıracakları tüketim seviyesinin her ₺1'si için gelecek dönem ne kadar bir tüketimden vazgeçeceği cari dönem reel faiz oranına bağlıdır. Reel faiz oranı arttıkça borç alarak tüketim seviyesini artırmanın maliyeti, yani gelecek dönem vazgeçmesi gereken tüketim seviyesi artacaktır. Reel faiz oranı düştükçe söz konusu maliyet azalacaktır.

Görüldüğü gibi bu dönem ne kadar tüketeneğine karar verirken Zeynep'in göz önünde bulundurması gereken önemli bir faktör reel faiz oranıdır. Bununla birlikte Zeynep bu dönem çok az tüketerek gelecek dönem çok fazla tüketmek veya bu dönem çok fazla tüketerek gelecek dönem açlık sınırında yaşamak istememektedir. Bunun yerine her iki dönem de yaklaşık aynı miktarda tüketimi tercih etmektedir. Bu davranışı bütün insanlar için genelleştirebiliriz. İnsanlar tüketimlerinin zaman içerisinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemesi yerine, daha istikrarlı olmasını tercih ederler. Bu tercih insanların tüketim-tasarruf kararlarını etkileyen en önemli faktördür. Tüketicilerin zaman içerisindeki tüketimlerini nasıl daha istikrarlı halde tutabileceklerini belirleyen ise reel faiz oranlarıdır.

Bir şeyden daha fazla elde etmek için başka bir şeyden vazgeçme zorunluluğuna **ödünleşim** adı verilir. Yarın daha fazla tüketmek için bugün daha az tüketmek zorunda kalmamız bir ödünleşimdir.

İnsanlar tüketimlerinin zaman içerisinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemesi yerine istikrarlı olmasını tercih ederler. Bu tercih bireylerin tüketim-tasarruf kararlarını etkiler.

Cari Gelir

Cari harcanabilir gelir ile tüketim harcamaları arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Cari gelirdeki artışların bireylerin tüketim harcamalarını artırmasını bekleriz. Örneğin Zeynep'in aylık gelirinde bir defaya mahsus bir artış olduğunu düşünelim. Zeynep sadece bu ay için geçerli olmak üzere ₺1000 ikramiye almıştır. Bu Zeynep'in cari gelirinde %50 oranında bir artış demektir. Zeynep cari gelirindeki sadece bu defaya mahsus bu artışı nasıl kullanacaktır? Zeynep'in bir seçeneği ₺1000'lik artışın tamamını tüketim için ayırarak harcamaktır. Diğer bir seçeneği ise ₺1000'nin tamamını tasarruf etmektir. Her iki seçenek de uç durumları ifade etmektedir. İnsanlar genellikle cari gelirlerindeki böyle bir defalık bir artışın tamamını harcamak veya tamamını tasarruf etmek yerine, bir kısmını harcayarak kalanını tasarruf etme yolunu seçerler. Bu davranışın nedeni insanları tüketimlerini zaman içinde istikrarlı kılma arzularıdır.

Cari gelirindeki artışın ne kadarını tüketime ayıracağı, Zeynep'in tüketim isteğine bağlıdır. Bu tüketim isteği "*marjinal tüketim eğilimi*" olarak ifade edilir. Marjinal tüketimi eğilimi, tüketicinin artan gelirinin ne kadarlık kısmını tüketime ayırdığını gösterir. Marjinal tüketim eğilimini genellikle "*MPC*" ile gösteririz. Eğer Zeynep cari gelirindeki artışın hepsini tüketime ayırırsa *MPC* bire eşit olacaktır. Eğer ₺1000'lik artışın hepsini tasarruf ederse *MPC* sıfıra eşit olacaktır. Zeynep cari gelirindeki artışın bir kısmını tüketecek bir kısmını ise tasarruf edeceğine göre, *MPC* sıfır ile bir arasında bir değer alacaktır.

Artan gelirin ne kadarının tüketim için ayrılacağı bireylerin marjinal tüketim eğilimleri tarafından belirlenir. "*MPC*" olarak gösterilen marjinal tüketim eğilimi 0 ile 1 arasında bir değerdir.

DİKKAT

Diğer faktörler değişmemek kaydıyla, cari gelirdeki artışlar hem tüketim harcamalarını hem de tasarrufları artıracaktır. Cari gelirdeki artışın sadece tüketim harcamasını artırması marjinal tüketim eğiliminin 1'e eşit olması demektir. Bu durum ise gözlemlediğimiz tüketici davranışı ile çelişmektedir.

Zeynep'in marjinal tüketim eğiliminin 0.75 olduğunu düşünelim. Bu durumda Zeynep cari gelirindeki ₺1000'lik artışın ₺750'sini, yani %75'lik bir kısmını tüketim için ayıracaktır. Bu değeri Zeynep'in *MPC*'si ile cari gelirindeki artışı çarparak elde ettik: $0,75 \times \text{₺}1000 = \text{₺}750$ Bu durumda Zeynep'in bu ayki toplam tüketim harcaması ₺750 artacaktır. Zeynep'in düzenli olarak aylık geliri olan ₺2000'nin ₺1500'sini tükettiğini varsayarsak, bu ayki toplam tüketim harcaması $\text{₺}1500 + \text{₺}750 = \text{₺}2250$ olacaktır. Aynı şekilde Zeynep'in bu ay yaptığı tasarruf miktarı da artacaktır. Aylık gelirinden tasarruf ettiği ₺500'ye ek olarak, ₺1000'lik ikramiyenin de ₺250'sini tasarruf eden Zeynep'in bu ay yaptığı tasarruf miktarı $\text{₺}500 + \text{₺}250 = \text{₺}750$ olacaktır. Görüldüğü gibi, cari gelirden bir defaya özgü bir artış olduğunda hem tüketim harcaması hem de tasarruf miktarı artacaktır. Bu artışın boyutu marjinal tüketim eğilimine bağlıdır.

Gelirdeki bir artışın ne kadarının tüketime gideceğini marjinal tüketim eğilimi belirlemekte iken toplam gelirin ne kadarının tüketime gideceğini *ortalama tüketim eğilimi* belirler. Ortalama tüketim eğilimi bize elimize geçen toplam gelirin her ₺1'sinin kaç kuruşunun tüketim için kullanıldığını gösterir. Kısaca "*APC*" ile gösterilen ortalama tüketim eğilimi, marjinal tüketim eğilimi gibi 0 ile 1 arasında bir değer alır.

Toplam gelirin ne kadarının tüketim için ayrılacağı bireylerin *ortalama tüketim eğilimleri* tarafından belirlenir. "*APC*" olarak gösterilen ortalama tüketim eğilimi 0 ile 1 arasında bir değerdir.

Ortalama tüketim eğilimi 0,7, marjinal tasarruf eğilimi ise 0,2 olan bir tüketicuyu ele alalım. Bu tüketicinin ₺3000 olan geliri bu dönem ₺3600'ye yükselmiştir. Söz konusu tüketicinin bu dönem yapacağı toplam tasarruf miktarını ve gelirindeki artışın ne kadarının tüketime ayrılacağını bulunuz.

Cari gelirdeki değişimleri bireylerin tüketim kararlarındaki etkisini ekonominin geneline, yani toplam tüketim harcamalarına da uygulayabiliriz. Toplam tüketim harcamalarının cari harcanabilir gelirdeki değişimlere tepki verdiğini biliyoruz. Cari harcanabilir gelirdeki artışlar toplam tüketim harcamalarını artırmaktadır. Bu konuyu Keynesyen tüketim fonksiyonu başlığıyla ayrıca ele alacağız.

Beklentiler

Bireyler her dönem yapacakları tüketim harcamasına sadece o dönemin cari geliri dikkate alarak karar vermezler. Tüketicilerin dikkate aldıkları bir diğer önemli faktör gelecek dönemlerde beklenen gelirleridir. Üniversiteden yeni mezun olmuş ve iş arayan bir bireyi ele alalım. Bu birey henüz bir işi olmadığı için büyük olasılıkla düşük bir gelire sahip olacaktır. Eğer söz konusu birey tüketim kararını verirken sadece cari geliri dikkate alıyorsa, tüketim seviyesi oldukça düşük olacaktır için refah seviyesi de düşük olacaktır. Bununla birlikte, üniversite mezunu bir birey olarak gelecekte iyi bir gelir seviyesine sahip olacağı açıktır. Bu durumda iş aradığı dönemde açlık sınırında yaşayıp, iş bulduğunda ise lüks bir hayat sürmek pek mantıklı bir davranış olmayacaktır. Çünkü zaman içerisindeki tüketimini daha istikrarlı hâle getirmesi mümkündür. Zaman içerisindeki tüketimini daha istikrarlı hale getirmenin yolu, iş aradığı dönemde borçlanarak tüketim seviyesini artırmak, iş bulduktan sonra da bu borçlarını ödemektir. Böylece birey gelecekteki tüketiminin küçük bir kısmından vazgeçerek bugünkü tüketimini artıracaktır. Bir anlamda birey “*dönemler arası ticaret*” yapmaktadır. Gelecek dönemin tüketimini vererek bu dönemin tüketimini satın almaktadır. Mikroiktisat derslerinden hatırlayacağınız gibi, ticaret refahı artırmanın önemli bir aracıdır.

Yukarıdaki durumun tam tersine oldukça iyi bir ücretle çalışan bir bireyi ele alalım. Böyle bir birey cari dönemdeki tüketim kararını verirken sadece cari geliri göz önünde bulundurduğunda, tüketim harcamalarında herhangi bir kısıtlama yapmayacaktır. Fakat şöyle bir durumu düşünelim. Ülke ekonomisinin küresel bir ekonomik krizden etkilenmesi beklenmektedir. Eğer bu gerçekleşirse, işsizlik oranları yükselecek ve birçok çalışan işsiz kalacaktır. Böyle bir durumun ortaya çıkması hâlinde, bizim örneğimizdeki iyi ücretle çalışan bireyin işsiz kalma olasılığı artacaktır. İşsiz kalınması ise gelecekteki gelir seviyesinde önemli bir düşüş anlamına gelir. Bütün bu beklentiler örneğimizdeki birey tarafından dikkate alındığında, bu dönemin tüketim harcamasını azaltarak tasarruf yapma eğiliminde olacaktır. Bu davranışın nedeni insanların tüketimlerini zaman içerisinde istikrarlı kılma arzularıdır. Böylelikle hayat boyu refah düzeyi artacaktır çünkü tüketim seviyesinin istikrarsız olması refahı azaltıcı bir etkiye sahiptir.

Beklenen gelir seviyesindeki değişimlerin etkisini daha somut bir örnek yardımı ile açıklamaya çalışalım. Daha önce tanıdığımız Zeynep'in bu dönem değil ama gelecek dönem sadece bir kereye mahsus ₺1000 ikramiye alacağını varsayalım. Acaba bu haberi Zeynep'in tüketim kararlarını değiştirecek midir? Eğer değiştireceğini bekliyorsak nasıl değiştirecektir? Zeynep'in bir seçeneği, cari geliri değişmediği için bu dönemin tüketiminde bir değişiklik yapmadan, gelecek dönemi bekle-

mesidir. Tüketim kararlarını sadece cari gelirdeki değişikliklere göre veren bir tüketici de aynen böyle davranacaktır. Diğer bir seçenek ise gelecek dönemde ikramiye nedeniyle artacak olan gelirini bu dönemin tüketimini artırmak için kullanmasıdır. İşte, zaman içerisindeki tüketimini istikrarlı yapmayı arzulayan bir tüketici böyle davranacaktır.

Tablo 3.1
Gelirdeki bir artış beklentisinin etkisi

		2. Dönem (İkramiye Yok)	2. Dönem (İkramiye Var)
1. Dönem	Gelir	₺2000	₺2000
	Tüketim	₺1500	₺1800
	Tasarruf	₺500	₺200
2. Dönem	Gelir	₺2000	₺3000
	Tüketim	₺1500	₺2000
	Tasarruf	₺500	₺1000
Toplam	Gelir	₺4000	₺5000
	Tüketim	₺3000	₺3800
	Tasarruf	₺1000	₺1200

Gelecek dönem ₺1000 ikramiye almayı bekleyen Zeynep, bu dönem yapacağı tasarruf miktarını azaltarak tüketim miktarını artıracaktır. Örneğin bu dönem yapacağı tüketimi ₺300 artıracığını varsayalım. Daha önceki örneklerde olduğu gibi Zeynep'in cari gelirinin ₺2000 olduğunu ve bu gelirin ₺1500'sini tüketime ayırdığını varsayarsak, bu dönemin tüketimi ₺300 artarak ₺1800 olacaktır. Zeynep'in cari geliri değişmediği için bu dönem yapacağı tasarruf miktarı da ₺300 azalarak ₺200 olacaktır. Bununla birlikte gelecek dönem Zeynep'in toplam geliri ₺3000 olacağı için, gelecek dönem hem tüketimini hem de tasarruf miktarını artırması mümkündür. Bu durum Tablo 3.1 ile gösterilmiştir. Tablodan görüleceği üzere, ikinci dönem alınacak ikramiye beklentisi birinci dönemin tüketimini artırmıştır. İkinci dönemde ise artan cari gelirin etkisini görmekteyiz. İkinci dönemin cari gelirindeki artış, hem tüketimi hem de tasarrufu artırmıştır. Sonuçta iki dönemin toplam geliri arttığı için, toplam tüketim ve toplam tasarruf da artmıştır. Burada dikkat etmemiz gereken en önemli nokta, ikinci dönemde gerçekleşmesi beklenen bir gelir artışının birinci dönemin tüketim davranışını etkilemesidir. Bütün bu hikâyede basitlik sağlamak amacıyla, birinci dönem yapılan tasarrufların ikinci dönemde getireceği faiz geliri göz ardı edilmiştir.

Beklenen gelirin cari dönem tüketimini artırması, bireylerin tüketimlerini zaman içinde istikrarlı hale getirmek istemelerinin bir sonucudur. Yukarıda ele aldığımız davranış şekli, beklenen gelirdeki azalmalar durumunda da geçerlidir. Böyle durumlarda bireyler cari dönem tüketimlerini azaltarak, tasarruf ettikleri miktarı artıracaklardır.

Servet

Bireylerin veya hanehalklarının her dönem yaptıkları tasarrufların toplamı onların servetlerini oluşturur. Daha formel olarak tanımlayacak olursak, bir hanehalkının serveti sahip olduğu varlıkların toplamından borçlarının toplamının çıkarılmasıyla elde edilen miktardır. Servet seviyesindeki değişikliklerin bireylerin tüketim davranışlarını etkilemesi beklenebilecek bir sonuçtur. Servet seviyesindeki artışlar cari tüketim seviyesini artıracaktır. Bu etkiyi daha önce ele aldığımız gibi Zeynep örneği ile açıklamaya çalışalım.

Uzun zamandır görüşmediği bir akrabasından Zeynep'e ₺10000 miras kalmıştır. Bu miras Zeynep'in servetinin artması anlamına gelir. Cari gelirinde bir değişiklik olmamasına rağmen Zeynep tüketim harcamalarını artıracaktır. Zeynep'in servetinde meydana gelen artışın tüketim harcamalarına etkisi beklenen gelir seviyesindeki artışın etkisi ile aynıdır. Servet seviyesindeki artış nedeniyle Zeynep'in bu dönemki tüketimi artarken, cari gelirinden yapacağı tasarruf miktarı azalacaktır. Cari tasarruf miktarının azalması Zeynep'in cari gelirinin değişmemiş olmasının bir sonucudur. Servet miktarındaki azalmalar ise yukarıdakinin tam tersi bir sonuç doğuracaktır. Servet miktarının azalması cari dönem tüketimini azaltarak, tasarruf edilen miktarı artıracaktır.

Hanehalklarının servetlerini etkileyen makroekonomik gelişmeler, hanehalklarının tüketimlerini de etkileyeceği için, toplam tüketim harcamalarını da etkileyecektir. Örneğin ev fiyatlarının diğer mal ve hizmetlerin fiyatlarından daha fazla artması, ev sahibi olan hanehalklarının servetlerinin artması anlamına gelir. Benzer şekilde, hisse senedi piyasasında fiyatı endeksin üzerinde artan bir firmanın hisselerine sahip olanların servetleri artmış demektir. Sözüünü ettiğimiz bu etkiler hanehalklarının tüketimlerini artırmalarına neden olabileceği gibi, azaltmalarına da neden olabilir. Örneğin hisse senetlerinin fiyatlarındaki ani ve yüksek orandaki düşüşler hanehalklarının servetlerinin azalmasına yol açacaktır. Aynı şeyleri ev fiyatlarındaki düşüşler için de söyleyebiliriz. 2008 yılında baş gösteren küresel ekonomik krizde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ev fiyatları hızlı bir şekilde düşmüştür. Bu düşüş hanehalklarının servetlerini önemli ölçüde azalttığı için tüketim harcamalarını da etkilemiştir. Diğer başka faktörlerin yanı sıra ev fiyatlarındaki büyük düşüş, Amerika Birleşik Devletleri'nde gözlemlenen toplam tüketim harcamalarındaki düşüşün sebeplerinden biridir.

Reel Faiz Oranı

Reel faiz oranının bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını verirken göz önünde tutmaları gereken önemli bir faktör olduğunu daha önce ele almıştık. Tüketim davranışlarını etkileyen cari gelir, beklenen gelir seviyesi ve servet seviyesi gibi faktörleri incelerken reel faiz oranından bahsetmedik. Bunun nedeni zımni olarak reel faiz oranının sabit olduğunu, yani değişmediğini varsaymamızdır. Burada, diğer faktörler sabit iken reel faiz oranında gerçekleşen bir değişimin bireylerin tüketim kararlarını nasıl etkileyeceğini inceleyeceğiz.

Öncelikle reel faiz kavramını açıklamakla başlayalım. Reel faiz oranı fiyat artışlarının etkisinden arındırılmış faiz oranıdır. Bu nedenle satın alma gücü cinsinden ifade edilen bir orandır. Bunu basit bir örnek yardımı ile açıklayabiliriz. Zeynep'in tasarruflarını faiz getirisi elde etmek için vadeli bir mevduat hesabına yatırdığını düşünelim. Bankanın bir yıl sonra ödemeyi garanti ettiği faiz oranı %12 olsun. Buna *nominal faiz oranı* veya sadece faiz oranı diyoruz. Zeynep yatırdığı her ₺1 karşılığında bir yıl sonra ₺0,12 faiz getirisi elde edecektir. Yani bugün yatırdığı her ₺1, bir yılın sonunda ₺1,12 olacaktır.

Şimdi bu bir yıl içerisinde mal ve hizmetlerin fiyatlarının %8 arttığını varsayalım. Bu durumda Zeynep bugün ₺1 ile alabileceği mal ve hizmete bir yıl sonra ₺1,08 ödeyecektir. Bu nedenle Zeynep'in bir yıl sonra elde edeceği faiz getirisi kendisine sadece $1,12 - 1,08 = 0,04$ miktarında ilave mal ve hizmet almasına izin vermektedir. Diğer bir ifade ile Zeynep'in mal ve hizmet cinsinden elde edeceği faiz getirisi %12 değil sadece %3'tür. İşte bu %3'lük orana reel faiz oranı adını veriyoruz.

Nominal faiz oranı Türk Lirası cinsinden ödeme garantisiz ile vaat edilen faiz oranıdır. **Reel faiz oranı** ise nominal faiz oranından mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış oranı çıkarıldıktan sonra elde edilen faiz oranıdır.

Buradan hareketle reel faiz oranını fiyatlardaki artış oranı çıkarıldıktan sonraki faiz oranı olarak tanımlayabiliriz. Fiyat artışlarının enflasyon oranı ile ölçeriz. Bu nedenle reel faiz oranını (yaklaşık olarak) aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz:

$$r=i-\pi \quad (3.12)$$

Bu formülde r reel faiz oranını, i nominal faiz oranını, π ise enflasyon oranını ifade etmektedir. Bura önemli bir nokta reel faiz oranının gelecek bir yılın enflasyon oranı yardımı ile hesaplanmasıdır. Önümüzdeki bir yılın enflasyon oranını bilmemiz mümkün olmadığına göre, bugünkü reel faizi nasıl hesaplayabiliriz? Bunun için önümüzdeki dönemin gerçekleşen enflasyon oranı yerine, gerçekleşmesini beklediğimiz enflasyon oranını kullanırız. Önümüzdeki dönem gerçekleşmesini beklediğimiz enflasyon oranını π^e ile gösterecek olursak, reel faiz oranını aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$r=i-\pi^e \quad (3.13)$$

Görüldüğü gibi, bugünkü reel faiz oranı aslında beklenen reel faiz oranıdır. Buradan çıkarılacak önemli bir sonuç şu olacaktır: Eğer tüketiciler tüketim kararlarını verirken gerçekten reel faiz oranını göz önünde bulunduruyorlarsa, bu tüketicilerin tüketim kararlarını geleceğe dönük olarak verdikleri anlamına gelir.

Hatırlayacağınız gibi reel faiz oranı bugünkü tüketimin gelecekteki tüketim cinsinden maliyetini ifade etmekteydi. Dolayısıyla reel faiz oranındaki değişikliklerin tüketim kararlarını etkilemesini bekleriz. Şimdi borç alma ve vermede kullanılan faiz oranının aynı olduğunu kabul edelim ve reel faiz oranındaki değişikliklerin Zeynep'in tüketim kararlarını nasıl etkileyeceğine bakalım.

Reel faiz oranındaki bir artışın birbirinin tam tersi iki etkisi söz konusudur. Reel faiz oranındaki bir artış Zeynep'in tasarruf ettiği her ₺1 karşılığında gelecek dönem elde edeceği faiz getirisini artıracaktır. Bu nedenle bugünkü tüketimden feragat ederek gelecek dönemdeki tüketimini artırmak daha cazip hale gelecektir. Bu davranışı fiyatı artan bir maldan daha az tüketmek gibi düşünebiliriz. Reel faiz oranı bugünkü tüketimin maliyeti ise reel faiz oranı arttığında bugünkü tüketimin maliyeti de artacaktır. Bu nedenle Zeynep bu dönem daha az tüketmeyi tercih edecek ve daha fazla tasarruf yapacaktır. Bu etkiye "ikame etkisi" adını veriyoruz. İkame etkisi reel faiz oranlarındaki bir artış halinde tüketimini azaltacaktır.

Reel faiz oranındaki bir artış aynı zamanda Zeynep'in gelecekteki belirli bir miktar tüketim seviyesine bugün daha az miktar tasarruf yaparak ulaşabilmesini mümkün hale getirir. Örneğin reel faiz oranı %10 iken gelecek dönem ₺1500 değerinde bir satın alma gücüne ulaşabilmesi için Zeynep'in bu dönem yaklaşık ₺1363 tasarruf yapması gerekir. Reel faiz oranı %20'ye yükseldiğinde gelecek dönem aynı miktardaki satın alma gücüne ulaşabilmesi için bu dönem sadece ₺1250 tasarruf etmesi yeterli olacaktır. Aynı şeyi başka bir bakış açısı ile değerlendirebiliriz. Reel faiz oranı %10 iken gelecek dönemde ₺1 faiz getirisi elde etmesi için bu dönem ₺0,90 tasarruf yapması gerekirken, reel faiz oranı %20 olduğunda gelecek dönem ₺1 faiz getirisi elde etmek için Zeynep'in sadece ₺0,83 tasarruf etmesi gerekecektir.

Bu nedenle reel faiz oranının yükselmesi tasarruf miktarını azaltarak tüketim miktarını artıracaktır. Bu etkiye "gelir etkisi" adını veriyoruz. Gelir etkisi reel faizdeki bir artış halinde tasarrufların azalmasına ve tüketim harcamasının artmasına yol açar. Görüldüğü gibi ikame ve gelir etkileri ters yönlere çalışmaktadır. Birisi tü-

ketimi azaltırken diğeri artırmaktadır. Diğer faktörler sabit iken reel faiz oranındaki bir değişme sonucu tüketim miktarında meydana gelecek net değişme ikame ve gelir etkilerinden hangisinin daha büyük olduğuna bağlıdır. Eğer ikame etkisi daha büyük ise tüketim harcaması azalacak, gelir etkisi daha büyük ise tüketim harcaması artacaktır.

İkame etkisi borç alan bireyler ile tasarruf yapan bireyler için aynı şekilde işleyecektir. Her iki tür birey için de reel faiz oranındaki bir artış tüketimi azaltacak ve tasarrufu artıracaktır. Bununla birlikte gelir, borç alan bir bireyler için farklı işleyecektir. Borç alan bir birey için reel faiz oranındaki artış, aldığı her ₺1 için ödemesi gereken faiz miktarını artıracığı için, gelecek dönem servetinde bir azalma anlamına gelecektir. Bu durum servet seviyesinin azalması ile aynı etkiyi yapacak ve tüketimi azaltarak tasarrufları artıracaktır.

	İkame etkisi	Gelir etkisi	Net etki
Borç veren (tasarruf yapan)	tüketim azalır,	tüketim artar,	belirsiz
	tasarruf artar	tasarruf azalır	
Borç alan	tüketim azalır	tüketim azalır,	tüketim azalır,
	tasarruf artar	tasarruf artar	tasarruf artar

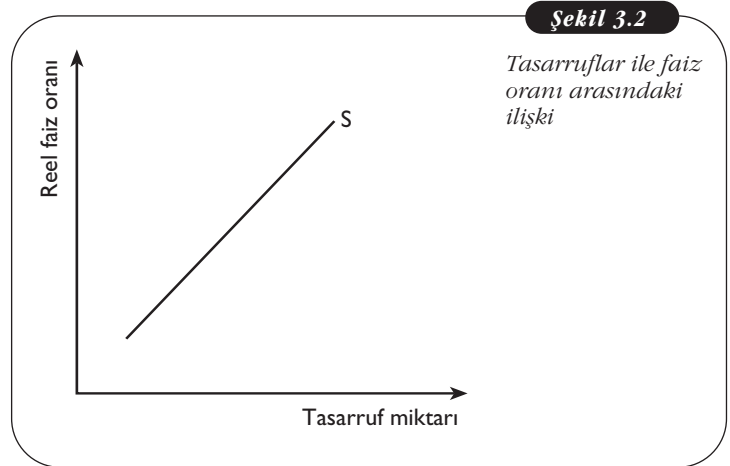
Tablo 3.2

Reel faiz oranındaki bir artışın bugünün tüketimi üzerine etkileri

Borç alan ve tasarruf eden bireyler için reel faiz oranındaki bir artışın etkileri Tablo 3.2'de özetlenmiştir. Tablodan görüldüğü gibi borç alan bir birey için faiz oranındaki artışın etkisi bellidir: Cari tüketim azalır ve tasarruf artar. Borç alan bireylerin tasarrufu negatif olduğu için, buradaki tasarruf artışı aslında daha az borç alınması olarak anlaşılmalıdır. Tasarruf yapan bir birey için ise bugünkü tüketimin azalıp azalmayacağı belirsizdir. Tüketimin azalıp azalmayacağı gelir ve ikame etkilerinin büyüklüklerine bağlıdır. Her iki etki de birbirine çok yakın ise cari tüketim harcamasında bir değişiklik olmayacaktır. İktisatçıların yaptığı araştırmalar tasarruf yapan bireylerde genellikle ikame etkisinin gelir etkisinde daha büyük olduğunu göstermektedir.

Özet tablodan görüldüğü üzere, faiz oranındaki artış borç alan bireyleri daha az borç almaya teşvik ederken, borç veren, yani tasarruf yapan bireyler üzerindeki etkisi belirsizdir. Ekonomideki toplam tasarruflar bireyler tarafından yapılan tasarrufların toplamından oluşmaktadır. Tasarruf yapan bireyler için ikame etkisinin daha baskın olduğunu varsayarsak, ekonomideki toplam tasarruflar ile faiz oranı arasında doğru yönlü bir ilişki öngörebiliriz. Böyle bir ilişki Şekil 3.2'deki grafikte gösterilmiştir. Bu grafikte dikey ekseninde reel faiz oranı, yatay ekseninde ise tasarruf miktarı çizilmiştir. Yüksek reel faiz oranlarında tasarruf miktarı artarken, düşük faiz oranlarında tasarruf miktarı azalmaktadır.

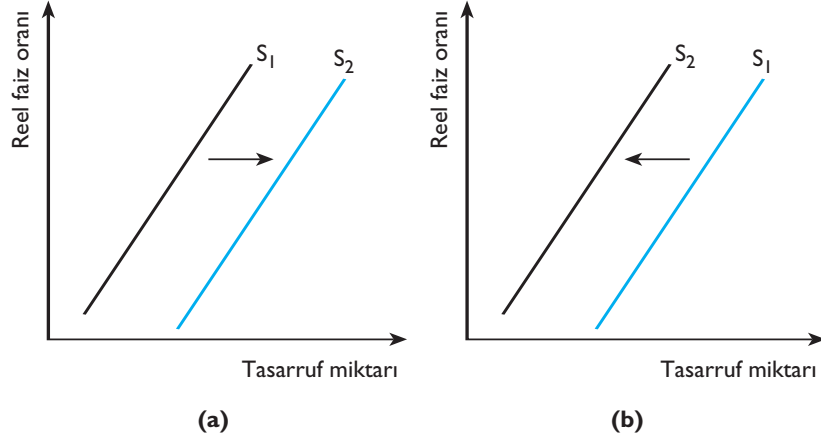
Reel faiz oranı dışında tasarrufu etkileyen diğer faktörler, örneğin cari gelir veya servet seviyesi değiştiğinde, Şekil 3.2'deki tasarruf fonksiyonu kayacaktır. Tasarrufu etkileyen diğer faktörler tasarruf miktarını artırıyorsa, tasarruf fonksiyonu sa-

ğa kayacak, aksine tasarruf miktarını azaltıyorsa sola kayacaktır. Bu kaymalar Şekil 3.3 ile gösterilmiştir. Şeklin (a) panelinde cari gelirdeki veya servet miktarındaki bir artmanın etkisi görülmektedir. Cari gelir veya servetin artması tasarruf miktarını artıracığı için, tasarruf fonksiyonunu sağa kaydıracaktır. Bu durumda tüketiciler bütün reel faiz oranlarında daha fazla tasarruf yapacaklardır. Aynı şeklin (b) panelinde ise reel faiz dışında başka bir faktörün tasarruf miktarını azaltması gösterilmiştir. Bu durumda tasarruf fonksiyonu sola kayacaktır.

Şekil 3.3

Tasarruf
Fonksiyonundaki
Kaymalar

Keynesyen Tüketim Fonksiyonu

Cari harcanabilir gelirdeki değişmelerin bireylerin tüketim kararlarını nasıl etkilediğini yukarıda ele almıştık. Buna göre cari harcanabilir gelirdeki artışlar marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak bireylerin tüketim harcamalarını artıracaktır. İktisatçı John Maynard Keynes bu ilişkinin toplam tüketim harcamalarında da geçerli olduğu gerçeğinden hareketle, tüketim harcamalarını cari harcanabilir gelir ile açıklayan bir tüketim fonksiyonu önermiştir. Keynesyen tüketim fonksiyonu adı verilen bu fonksiyona göre, bir ekonomideki toplam tüketim harcamaları cari dönemin toplam harcanabilir gelirine bağlıdır. Burada Keynesyen tüketim fonksiyonunu ele alacağız.

Keynesyen tüketim fonksiyonu harcanabilir gelir ile tüketim harcamaları arasında pozitif, yani aynı yönde bir ilişki öngörmektedir. Toplam tüketim harcamalarının cari harcanabilir gelir tarafından belirlenen kısmına "uyarılmış tüketim harcamaları" veya "gelire bağlı tüketim harcamaları" adı verilir. Harcanabilir gelirdeki artışın tüketim harcamalarını ne kadar artıracığı ise harcanabilir gelir ile tüketim harcamaları arasındaki ilişkinin doğasına bağlıdır. Harcanabilir gelir ile tüketim harcamaları arasındaki ilişkiyi ise daha önce gördüğümüz marjinal tüketim eğilimi (MPC) belirlemektedir.

Ekonominin bütünü açısından bakıldığında, marjinal tüketim eğilimi toplam harcanabilir gelirdeki artışın ne kadarlık bir kısmının tüketim harcamalarına gittiğini gösterir. Örneğin harcanabilir gelirdeki her ₺100'lik artış tüketim harcamalarını ₺75 artırıyorsa, bu durumda marjinal tüketim eğilimi 0,75 olacaktır. Diğer bir ifade ile elde edilen ₺100 ilave gelirin %75'i tüketim harcamalarına gitmektedir. Dolayısıyla harcanabilir gelirdeki artışın tüketime ayrılan kısmı artarsa, marjinal tüketim eğilimi de artacaktır. Marjinal tüketim eğiliminin 0 ile 1 arasında bir değer alması gerektiğini cari gelir ile bireylerin tüketim kararları arasındaki ilişkiyi incelerken ele almıştık. Bu koşul toplam tüketim harcamaları için de geçerlidir.

Toplam tüketim harcamalarının toplam harcanabilir gelir tarafından belirlenen kısmına "uyarılmış tüketim harcamaları" veya "gelire bağlı tüketim harcamaları" adı verilir.

Marjinal tüketim eğilimi toplam harcanabilir gelirdeki artışın ne kadarlık bir kısmının tüketim harcamalarına gittiğini gösterir. Marjinal tüketim eğilimi kısaca "MPC" olarak yazılır ve "c" ile gösterilir.

Şimdi marjinal tüketim eğilimini daha formel bir şekilde ifade etmeye çalışalım. Öncelikle bir dönemden diğer döneme harcanabilir gelirdeki değişimi aşağıdaki gibi ifade edelim:

$$\Delta YD = YD_2 - YD_1 \quad (3.14)$$

Yukarıdaki ifadede YD_1 birinci dönemin harcanabilir gelirini, YD_2 ise ikinci dönemin harcanabilir gelirini ifade etmektedir. İkinci dönemdeki harcanabilir gelirin birinci döneme göre artmış olması durumunda harcanabilir gelirdeki değişimi ifade eden ΔYD sıfırdan büyük, yani pozitif bir değer olacaktır. İkinci dönemdeki harcanabilir gelirin birinci döneme göre azalması durumunda ise ΔYD sıfırdan küçük, yani negatif bir değer olacaktır. Aynı mantıkla, toplam tüketim harcamalarındaki değişimi aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

$$\Delta C = C_2 - C_1 \quad (3.15)$$

Bu ifadede C_1 birinci dönemdeki tüketim harcamalarını, C_2 ikinci dönemdeki tüketim harcamalarını, ΔC ise toplam tüketim harcamalarındaki değişimi göstermektedir. Yukarıda verilenler yardımı ile marjinal tüketim eğilimini aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta YD} \quad (3.16)$$

Görüldüğü gibi marjinal tüketim eğilimi tüketim harcamalarındaki değişimin harcanabilir gelirdeki değişime oranı olarak ifade edilmektedir. Keynes, marjinal tüketim eğiliminin kısa dönemde toplam gelirin düzeyine göre değişmediğini varsaymıştır. Diğer bir ifade ile Keynes'e göre düşük harcanabilir gelir seviyelerindeki marjinal tüketim eğilimi ile yüksek harcanabilir gelir seviyelerindeki marjinal tüketim eğilimi aynıdır. Marjinal tüketim eğiliminin sabit olmasını Tablo 3.3'de verilen bir örnek yardımı ile açıklayabiliriz. Bu örnekte toplam harcanabilir gelirin 500 milyar ₺'den 600 milyar ₺'ye arttığı bir durumda marjinal tüketim eğiliminin 0,80 olduğu varsayılmıştır. Yani toplam harcanabilir gelirin 100 milyar ₺'lik arttığı bir durumda, bu artışın 80 milyar ₺'si tüketim harcamalarına gitmektedir. Marjinal tüketim eğiliminin harcanabilir gelire göre değişmediği bir durumda, toplam harcanabilir gelirin 900 milyar ₺'den 1 trilyon ₺'ye artması halinde de marjinal tüketim eğilimi yine 0,80 olacaktır. Yani toplam harcanabilir gelirdeki 100 milyar ₺'nin yine 80 milyar ₺'si tüketim harcamalarına gidecektir. Burada sabit marjinal tüketim eğilimini kısaca "c" sembolü ile ifade edeceğiz.

YD_1	YD_2	$\Delta YD = YD_2 - \Delta YD_1$	ΔC	MPC $\Delta C / \Delta YD = c$
₺500 milyar	₺600 milyar	₺100 milyar	₺80 milyar	0,80
₺800 milyar	₺900 milyar	₺100 milyar	₺80 milyar	0,80

Tablo 3.3
Sabit Marjinal
Tüketim Eğilimi

Marjinal tüketim eğilimi bilindiğinde, toplam harcanabilir gelirdeki bir artışın ne kadarının tüketime ayrılacağını hesaplayabiliriz. Bunun için gelirdeki artışı marjinal tüketim eğilimi ile çarpmamız yeterlidir. Tablo 3.4'teki örnekte, toplam harcanabilir gelirdeki 200 milyar ₺'lik bir artışın tüketimi ne toplam tüketim harcamalarını ne kadar artıracığı gösterilmiştir. Marjinal tüketim eğiliminin 0,75 olduğu bir durumda 200 milyar ₺'lik bir gelir artışı toplam tüketim harcamalarını 150 milyar artıracaktır.

Tablo 3.4

Toplam harcanabilir gelirdeki artışın tüketime ayrılan kısmının besaplanması

ΔYD	$MPC=c$	$\Delta C=c\Delta YD$
₺200 milyar	0,75	₺150 milyar

Toplam harcanabilir gelir ya tüketime ya da tasarrufa gitmek zorundadır. Daha önce (3.9) ile gösterdiğimiz bu ilişkiyi tekrar yazalım:

$$YD \equiv C + S \quad (3.17)$$

Toplam harcanabilir gelir ile toplam tüketim harcamaları ve toplam tasarrufları gösteren yukarıdaki ifadeyi değişimler cinsinden aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$\Delta YD \equiv \Delta C + \Delta S \quad (3.18)$$

Yukarıdaki eşitlikte ΔYD toplam harcanabilir gelirdeki değişimi, ΔC toplam tüketim harcamalarındaki değişimi, ΔS ise toplam tasarruflardaki değişimi göstermektedir. Görüldüğü gibi toplam harcanabilir gelirdeki değişimin tamamı tüketim ve tasarruf arasında bölüştürülmüş haldedir. Dolayısıyla toplam harcanabilir gelirdeki bir artış sadece tüketim harcamalarını değil, toplam tasarrufları da etkileyecektir.

Toplam harcanabilir gelirdeki artışın ne kadarlık kısmının tasarrufa ayrıldığı “*marjinal tasarruf eğilimi*” tarafından belirlenir. Marjinal tasarruf eğilimi toplam harcanabilir gelirdeki artışın ne kadarının tasarrufa ayrıldığını gösterir. Örneğin toplam harcanabilir gelirdeki 100 milyon ₺’lik bir artışın 20 milyon ₺’si tasarrufa ayrılıyor ise marjinal tasarruf eğilimi 0,20 olacaktır. Burada marjinal tasarruf eğilimini kısaca “*MPS*” olarak yazacağız ve “*s*” sembolü ile göstereceğiz.

Toplam tasarruflardaki bir değişimi daha önce yaptığımız gibi aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz:

$$\Delta S \equiv S_2 - S_1 \quad (3.19)$$

Bu ifadede S_1 birinci dönemin toplam tasarruflarını, S_2 ikinci dönemin toplam tasarruflarını, ΔS ise toplam tasarrufların birinci dönemden ikinci döneme ne kadar değiştiğini göstermektedir. Toplam tasarruflarda birinci döneme göre bir artış söz konusu ise ΔS pozitif olacaktır. Buna karşılık, toplam tasarruflar ikinci dönemde birinci döneme göre azalmışsa ΔS negatif olacaktır. Marjinal tasarruf eğilimini aşağıdaki gibi yazalım:

$$MPS \equiv \frac{\Delta S}{\Delta YD} = s \quad (3.20)$$

Toplam harcanabilir gelirdeki artışın tamamından daha fazla tasarruf yapılamayacağına göre, marjinal tasarruf eğilimi de marjinal tüketim eğilimi gibi en fazla 1’e eşit olabilir. Toplam harcanabilir gelirin tamamı tüketim veya yatırıma gittiğine göre, marjinal tasarruf eğilimi ile marjinal tasarruf eğiliminin toplamının 1’e eşit olması gerekir. Bu görebilmek için daha önce ele aldığımız ve toplam harcanabilir gelirdeki değişimin toplam tüketim harcamaları ve toplam tasarruflar arasında paylaşıldığı eşitliği kullanabiliriz:

$$\Delta YD \equiv \Delta C + \Delta S \quad (3.21)$$

Bu eşitliğin her iki tarafını ΔYD ile bölersek eşitlik değişmeyecektir:

Marjinal tasarruf eğilimi toplam harcanabilir gelirdeki artışın ne kadarlık bir kısmının tasarruf edildiğini gösterir. Marjinal tasarruf eğilimi kısaca “*MPS*” olarak yazılır ve “*s*” ile gösterilir.

$$\frac{\Delta YD}{\Delta YD} = \frac{\Delta C}{\Delta YD} + \frac{DS}{\Delta YD} \quad (3.22)$$

Yukarıdaki ifadede eşitliğin sol tarafındaki bölüm 1'e eşittir. Eşitliğin sağ tarafındaki ilk terimin marjinal tüketim eğilimine, eşitliğin sağ tarafındaki ikinci terim ise marjinal tasarruf eğilimine eşit olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle ifadeyi tekrar aşağıdaki gibi yazabiliriz:

$$1 = MPC + MPS$$

$$1 = c + s$$

Buna göre marjinal tasarruf eğilimini $c = 1 - s$ şeklinde yazabileceğimiz gibi, marjinal tasarruf eğilimini de $s = 1 - c$ olarak yazmamız mümkündür. Bu ilişkiyi bir örnek yardımı ile açıklayalım. Tablo 3.5'in ilk sütununda toplam harcanabilir gelirden 200 milyar ₺ bir artış olduğu görülmektedir. Tablonun ikinci sütununda, bu artışın 150 milyar ₺'lik kısmının tüketim harcamalarına gittiği görülmektedir. Yani toplam tüketim harcamalarındaki artış 150 milyar ₺ olmuştur. Artan harcanabilir gelirin tüketime ayrılan kısmından sonra artakalan kısım 50 milyar ₺'dir. Doğal olarak bu 50 milyar ₺ tasarrufa gidecektir. Toplam tasarruflardaki artış 50 milyar ₺'dir. Tablonun 4. ve 5. sütununda sırasıyla marjinal tüketim eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimi hesaplanmıştır. Buna göre marjinal tüketim eğilimi 0,75, marjinal tasarruf eğilimi ise 0,25 olacaktır. Tablonun son sütununda görüldüğü gibi, marjinal tüketim eğilimi ve marjinal tasarruf eğiliminin toplamı 1'e eşittir. Buradan anlaşılacağı üzere, herhangi bir sebepten dolayı marjinal tüketim eğilimindeki bir artış, marjinal tasarruf eğilimindeki bir azalış anlamına gelecektir. Örneğin marjinal tüketim eğilimi 0,75'ten 0,80'e yükseldiğinde, marjinal tasarruf eğilimi de 0,25'ten 0,20'ye düşecektir.

ΔYD	ΔC	ΔS	$c = \frac{\Delta C}{\Delta YD}$	$s = \frac{\Delta S}{\Delta YD}$	$c + s$
₺200 milyar	₺150 milyar	₺50 milyar	0,75	0,25	1

Tablo 3.5
Toplam harcanabilir gelirdeki artışın tüketim ve tasarrufa etkisi

Marjinal tasarruf eğilimi ve marjinal tasarruf eğiliminin toplamı 1'e eşittir: $1 = c + s$. Marjinal tüketim eğilimindeki bir artış, marjinal tasarruf eğiliminde bir azalma anlamına gelir.

DİKKAT

Bireylerin elde ettiği toplam gelirin ne kadarının tüketim harcamalarına gideceğinin ortalama tüketim eğilimi tarafından belirlendiğini daha önce görmüştük. Ortalama tüketim eğilimini, marjinal tüketim eğilimi gibi toplam tüketim harcamalarına da uygulayabiliriz. Bir ekonomideki ortalama tüketim eğilimi bir dönemde yaratılan toplam gelirin ne kadarının tüketim harcamalarına gittiğini gösterir. Ortalama tüketim eğilimini gelirin tüketime ayrılan miktarını toplam cari harcanabilir gelire bölerek bulabiliriz:

$$APC \equiv \frac{C}{YD} \quad (3.23)$$

Toplam gelirin en fazla tamamı tüketime ayrılabilir için ortalama tüketim eğilimi 0 ile 1 arasında bir değer olacaktır. Toplam gelirin tasarrufa giden kısmı ise *ortalama tasarruf eğilimi (APS)* tarafından belirlenir. Ortalama tasarruf eğilimi de ortalama tüketim eğilimi gibi 0 ile 1 arasında bir değer olacaktır. Ayrıca ortalama tüketim eğilimi ile ortalama tasarruf eğiliminin toplamı 1'e eşit olacaktır:

$APC+APS=1$. Ortalama tasarruf eğilimi toplam tasarrufların toplam harcanabilir gelire bölünmesi ile elde edilir:

$$APS \equiv \frac{S}{YD} \quad (3.24)$$

Otonom Tüketim Harcamaları

Tüketim harcamalarını belirleyen tek faktörün harcanabilir olmadığını daha önce görmüştük. Faiz oranlarındaki değişikliklerin, servet seviyesindeki değişikliklerin ve gelir ile ilgili beklentilerin tüketim harcamalarında etkili olduğunu biliyoruz. Bunlara ek olarak ekonomideki belirsizlikler ve tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki değişiklikler de tüketim harcamalarını da etkileyebilecektir. Örneğin siyasal istikrarsızlıkların hanehalklarının ihtiyat amacıyla yaptıkları tasarrufları artırıp, tüketim harcamalarını azaltabileceğini biliyoruz. Aynı şekilde ekonomik krizlerin işsizliği artırarak insanların işsiz kalma ihtimaline karşı harcamalarını azalttığı da bilinmektedir. Ekolojik bilincin gelişmesi ile otomobil kullanımının azalması durumunda, tüketim harcamalarında bir azalma görülecektir. Böyle bir durum insanların zevk ve tercihlerindeki bir değişmeyi yansıtır. Keynes, toplam harcamaların harcanabilir gelir dışındaki bütün bu faktörler tarafından belirlenen kısmını “*otonom tüketim harcamaları*” olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla otonom tüketim harcamalarını, toplam tüketim harcamalarının harcanabilir gelire bağlı olmayan kısmı olarak tanımlayabiliriz. Keynes kısa dönemde otonom harcamaların değişmeyeceğini öne sürmüştür. Burada otonom tüketim harcamalarını \bar{C} sembolüyle göstereceğiz.

Toplam tüketim harcamalarının harcanabilir gelir dışındaki faktörler tarafından belirlenen kısmına **otonom tüketim harcamaları** adı verilir.

Tüketim Fonksiyonu

Şimdi yukarıda açıkladığımız otonom tüketim harcamaları ve gelire bağlı tüketim harcamalarını matematiksel bir denklem olarak yazmaya çalışalım.

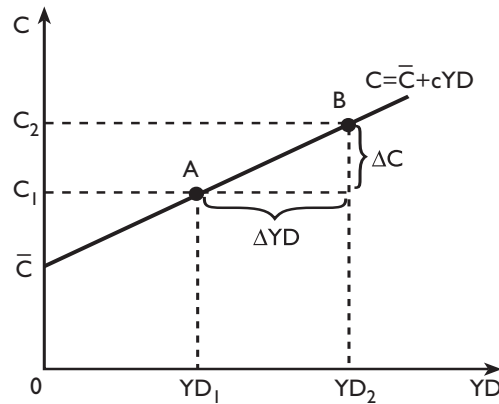
$$C = \bar{C} + cYD \quad (3.25)$$

Bu fonksiyon *Keynesyen tüketim fonksiyonu* olarak adlandırılır. Böyle bir fonksiyonun grafiği tüketim-harcanabilir gelir ekseninde pozitif eğimli bir doğru olarak çizilir. Bu doğrunun sabit terimi \bar{C} , eğimi ise c dir. Böyle bir tüketim fonksiyonu Şekil 3.4 ile gösterilmiştir.

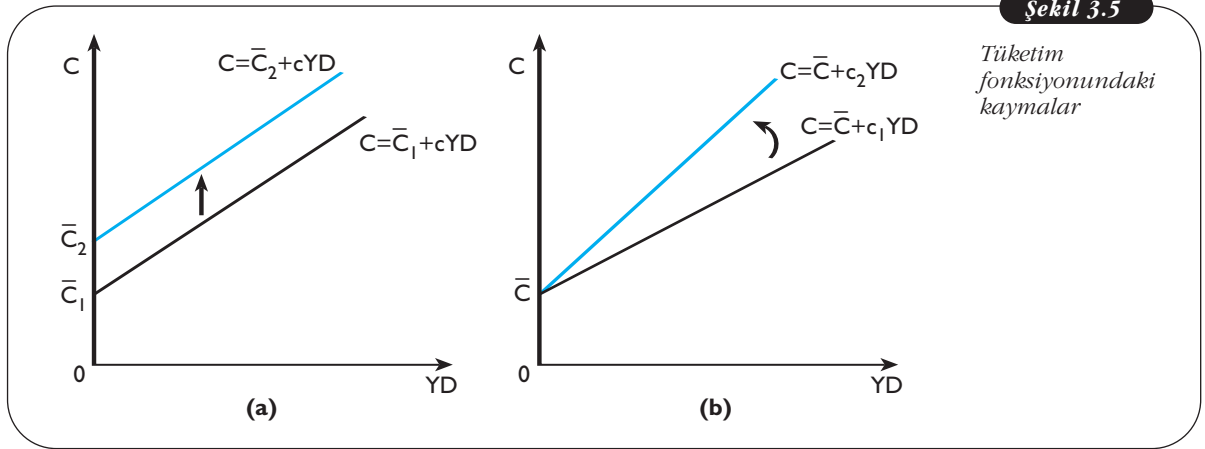
Şekil 3.4 ile verilen tüketim fonksiyonunda, otonom tüketim harcamaları değiştiğinde tüketim fonksiyonu paralel olarak kayacaktır. Örneğin otonom tüketim harcamalarında bir artış olduğunda tüketim fonksiyonu yukarı kayacaktır. Bu durum Şekil 3.5'te (a) grafiğinde gösterilmiştir. Tüketim doğrusunun eğimi değişmeden yukarıya kaydığına dikkat ediniz. Marjinal tüketim eğilimi c değiştiğinde ise tüketim fonksiyonunun eğimi değişecektir. Örneğin marjinal tüketim eğiliminin artması durumunda tüketim doğrusu dikleşecektir. Bu durum Şekil 3.5'in (b) grafiğinde gösterilmiştir. Bu grafikte otonom harcamalarda bir değişiklik olmadığı için doğru tüketim eksenini yine aynı yerden kesmektedir.

Şekil 3.4

Keynesyen Tüketim Fonksiyonu

Bu durum Şekil 3.5'te (a) grafiğinde gösterilmiştir. Tüketim doğrusunun eğimi değişmeden yukarıya kaydığına dikkat ediniz. Marjinal tüketim eğilimi c değiştiğinde ise tüketim fonksiyonunun eğimi değişecektir. Örneğin marjinal tüketim eğiliminin artması durumunda tüketim doğrusu dikleşecektir. Bu durum Şekil 3.5'in (b) grafiğinde gösterilmiştir. Bu grafikte otonom harcamalarda bir değişiklik olmadığı için doğru tüketim eksenini yine aynı yerden kesmektedir.

YATIRIM

Yatırımdan bahsedildiğinde iktisatçıların dışında herkesin aklına büyük olasılıkla hisse senedi, bono veya gayrimenkul satın almak gelir. İktisatçılar için bunların hiçbiri yatırım kapsamına girmez. Hisse senedi, hazine bonusu veya gayrimenkul alışverişi aslında var olan varlıkların el değiştirmesinden başka bir şey değildir. Yatırım ise üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik harcamalardır.

İktisatçılar için yatırım harcamaları, bir dönem içerisinde *sermaye malları* olarak adlandırılan bina, makine ve teçhizat harcamaları ile firmaların ürün stoklarında meydana gelen artışlardan oluşmaktadır. Sabit sermaye stokunun en önemli kısmını oluşturan binalar, *konutlar ve konut dışı yapılar* olarak iki gruba ayrılır. Fabrika, ofis, dükkan vb. binalar ile depo, antrepo, silo gibi yapılar konut dışı bina kategorisine girerler. Yeni konut ve konut dışı bina inşaatları yatırım harcamaları içerisinde değerlendirilirken, daha önceki yıllarda yapılmış bir binanın satılarak el değiştirmesi yatırım harcaması olarak kabul edilmez.

Yatırım harcamaları makroiktisat açısından iki nedenle önemlidir:

1. Yatırım harcamaları toplam harcamaların tüketim harcamalarından sonra ikinci en büyük bileşendir. Ayrıca yatırım harcamaları toplam harcamalar arasında en fazla iniş-çıkış yaşayan bileşendir. Bu nedenle yatırım harcamalarındaki dalgalanmalar, yani bir dönemden diğer döneme gerçekleşen değişimler GSYH'de önemli iniş çıkışlara neden olmaktadır. Bu açıdan yatırım harcamalarının belirleyicilerini anlamak önem taşır.
2. Yatırımlar bina, makine ve teçhizattan oluşan sermaye stokunu artırdığı için ekonominin üretim kapasitesini artırır. Bu nedenle yatırımlar uzun dönemli ekonomik büyümenin itici gücüdür diyebiliriz.

Net Yatırımlar ve Sermaye Stoku

İktisatçılar sermaye stokunu geleneksel olarak "K" harfi ile gösterirler. Bir yıldan diğer yıla sermaye stokundaki değişimi aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

$$\Delta K = K_2 - K_1 \quad (3.26)$$

Bu ifadede K_1 birinci yılın başındaki sermaye stokunu, K_2 ikinci yılın başındaki sermaye stokunu, ΔK ise sermaye stokundaki değişimi göstermektedir. Eğer sermaye stoku birinci yıldan ikinci yıla artış göstermiş ise $\Delta K > 0$ olacaktır. Sermaye stokundaki bu artış birinci dönemde yapılan net yatırımları ifade eder.

Konutlar, konut dışı binalar, makine ve teçhizat **sermaye malları** olarak adlandırılırlar. Sermaye mallarının özelliği diğer mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan dayanıklı mallar olmalarıdır.

Yatırım harcamaları: Konut ve konut dışı bina inşaatları; makine ve teçhizat alımları; firmaların ürün stoklarındaki artışlar.

Üretimde kullanılabilecek durumda olan her türlü **bina, makine, teçhizat** ekonomideki **sabit sermaye stokunu** oluşturur.

Bir dönemden diğerine sermaye stokundaki artış **net yatırımlar** olarak adlandırılır.

Üretim sürecinde kullanılan sermaye malları zaman içerisinde aşınır, bozulur, kullanılamaz hale gelirler. Örneğin binalar her geçen yıl eskirler ve bir zaman sonra kullanılamaz hâle gelirler. Kullanılamaz hale gelen konut ve ticari amaçlı binaların yerine yenilerinin yapılması gerekir. Aynı şekilde, üretimde kullanılan aletler ve makineler belli bir kullanım zamanından sonra sık sık arıza yapmaya başlarlar ve verimleri azalır. Bu makinelerin de yerine yenilerinin konması gerekir. Dönem içerisinde yapılan yatırımların bir kısmı bütün bu aşınmaları telafi etmek için yapılır. Sermaye stokunun fiziksel veya teknolojik olarak eskimesi veya kullanılamaz hale geldiği için yenilenmesi gereken kısmını *amortisman* olarak adlandırıyoruz. Aşınan sermaye miktarını yerine koymak için yapılan yatırımlara ise *amortisman yatırımları* veya *yenileme yatırımları* adını veriyoruz.

Mevcut sermaye miktarını muhafaza etmek için gerekli amortisman yatırımının miktarı, sermaye stokunun yıl içerisindeki aşınan miktarının sermaye stoku içerisindeki oranı aşınma oranı veya *amortisman oranı* olarak adlandırılır. Amortisman oranını " d " ile gösterirsek bir yıl içerisinde sermaye stokunun dK kadar aşınacak ve yenilenmesi gerekecektir. Diğer bir ifade ile amortisman yatırımları dK kadar olacaktır. Amortisman yatırımları sermaye stokunun azalmasını önlemek, yani mevcut miktarını muhafaza etmek için yapılması gereken en az yatırım miktarını oluşturmaktadır. Eğer yapılan yatırımlar amortisman yatırımlarından daha az ise sermaye stoku azalacaktır. Amortisman oranı sermaye mallarının ortalama kullanım ömrünü yansıtır. Örneğin sermaye mallarının ortalama kullanım ömrü 25 yıl ise ve her yıl eşit oranda aşındığını varsayarsak, bir birim sermayenin yıllık aşınma oranı $d=1/25=0,04$ veya %4 olacaktır.

Yatırım harcamaları net yatırımlar ile amortisman yatırımlarının toplamından oluşur. Yatırım harcamalarını " I " ile gösterirsek, bir yıl içerisinde yapılan toplam yatırım harcamalarını aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

$$I=\Delta K+dK \quad (3.27)$$

Yukarıdaki eşitlikte ΔK bir yıl içerisinde sermaye stokunda meydana gelen artışı, yani net yatırımları ifade etmektedir. dK ise yenileme veya amortisman yatırımlarını göstermektedir.

DİKKAT

Sadece yeni bina inşaatları için yapılan harcamalar yatırım harcaması kapsamında değerlendirilir. Önceki dönemlerde yapılmış binaların satın alınması için yapılan harcamalar yatırım harcaması kapsamında değildir. Çünkü bu zaten üretilmiş olan bir sermaye malının el değiştirmesinden ibarettir.

Firmaların Yatırım Kararları

Yatırım harcamalarının tanımından, yatırımların firmalar tarafından yapıldığı sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla yatırım harcamalarını belirleyen faktörleri anlamak için firmaların neden yatırım yaptıkları sorusu üzerinde durmalıyız. Bir firma açısından yatırım harcamaları, gelecekteki üretim kapasitesini artırmak amacıyla bugünden yapılan harcamalardır. Firmalar gelecek dönemlerde ürünlerine olan talebin artacağını bekliyorlar ise üretim kapasitelerini artacak olan talebi karşılayabilecek düzeye çıkarmak için yatırım harcamaları yaparlar. Bu harcamalar yeni bina inşaatları ve yeni makine ve teçhizat alımları şeklinde gerçekleşir. Firmaların yatırım kararlarında en önemli iki faktör sermayenin maliyeti ve yatırımın getirisi ile ilgili beklentileridir.

Beklenen Kârlılık

Firmaların yeni yatırımlar yapmasının amacı kâr elde etmektir. Bir yatırımdan kâr elde edileceği düşünülüyorsa o yatırım projesi gerçekleştirilebilir. Yatırım projelerinin kârlılık oranı arttıkça yatırımın gerçekleşme olasılığı artacaktır. Yapılan bir yatırımın getirisi o yatırım yapıldıktan sonra elde edilecek kârdır. Kâr ise hatırlayacağınız gibi hasılat ile maliyet arasındaki farktır. Firmalar yatırım kararlarını verirken yatırımın kârlılığını göz önünde bulundurlar. Bununla birlikte yapılan bir yatırımdan elde edilecek kâr yatırımın yapılmasından daha sonra elde edilecektir. Dolayısıyla burada gelecekte elde edilecek bir getiriden bahsediyoruz. Bu getiriyi belirleyecek olan ise gelecekte elde edilecek hasılat ile yatırım için katlanılacak maliyetlerdir.

Bir ekmek fırını ele alalım. Fırın sahibi yeni bir elektrikli fırın olarak ekmek üretme kapasitesini artırmayı düşünmektedir. Bu bir yatırım projesidir. Ekmek fırını yeni bir makine olarak, kullandığı sermaye miktarını artıracaktır. Bu projenin hayata geçebilmesi için fırın sahibinin projenin kârlı olduğuna karar vermesi gerekir. Yeni bir elektrikli fırın için gerekli maliyete katlandıktan sonra daha fazla ekmek üretilmesi için fırının hasılatı artacaktır. Fakat hasılatındaki bu artış ekmek talebine bağlıdır. Yeterince talep olmadığında ekmekler satılmayacak ve hasılat artmayacaktır. Bu noktada yatırıma karar verecek olan fırın sahibinin gelecekteki ekmek talebi ile ilgili beklentileri önemli hale gelmektedir. Eğer ekmek talebinde bir artış olmasını bekliyorsa, bu durumda yatırım projesini gerçekleştirecektir.

Diğer faktörler sabit kalmak koşuluyla, firmalar talepte bir artış bekliyorlarsa yeni yatırım projelerini hayata geçireceklerdir. Eğer talepte bir azalma olacağını düşünüyorlarsa, bu durumda yatırım projelerini iptal edecekler ve daha az yatırım harcaması yapacaklardır.

Talep ile ilgili beklentilerin nasıl oluşturulduğunu daha iyi anlayabilmek için küçük bir fotokopi dükkânını ele alalım. Temel faaliyeti öğrenciler için ders notlarının fotokopilerini çekmek ve tezleri çoğaltmak olan bu firmanın sahibi gelecekte fotokopi talebinin artacağını beklemektedir. Bu nedenle yeni bir fotokopi makinesi almayı planlamaktadır. Yeni bir fotokopi makinesinin alınması bir yatırım harcamasıdır. Yeni bir fotokopi makinesi alınması firmanın kullandığı sermaye miktarının artması anlamına gelir. Bu şekilde daha fazla fotokopi çekebilecek ve hasılatını, dolayısıyla kârını artırması mümkün olabilecektir. Şimdi firma sahibinin tablet bilgisayarların yaygınlaşmasının fotokopiye olan ihtiyacı azaltacağını düşündüğünü varsayalım. Bu durumda firma sahibi büyük olasılıkla yeni fotokopi makinesi almaktan vazgeçecektir. Aynı karar verme süreci daha büyük ölçekli firmalar için de geçerlidir. Bir otomobil firmasını ele alalım. Daha fazla ülkeye otomobil ihracatı yapmayı bekleyen otomobil firması ilave bir fabrika binası inşa etmek ve yeni makineler almak isteyecektir. Buna karşılık firmanın ihracat yaptığı ülkelerde ekonomik kriz ihtimalinin ortaya çıkması firma yöneticilerinin talepte bir azalma olacağını düşünmesine yol açabilir. Talep konusunda ortaya çıkan bu olumsuz beklenti, büyük olasılıkla yeni bir otomobil fabrikası kurulması projesinin iptal edilmesine yol açacaktır.

Görüldüğü gibi talep ile ilgili olumlu, yani talebin artacağı yönündeki beklentiler yatırım firmaları yeni yatırım projelerini hayata geçirmelerine neden olurken, talep ile ilgili olumsuz, yani talebin azalacağı yönündeki beklentiler yeni yatırım

projelerinin iptal edilmesine neden olacaktır. Bunun nedeni talepteki artışın yatırımın hasılatını, dolayısıyla kârını artıracığı gerçeğidir.

Ekonomideki firmaların büyük bir kısmının benzer beklentilere sahip olmaları halinde toplam harcamalar beklentilerin yönüne göre artacak veya azalacaktır. Örneğin ekonomik daralma beklentilerinin yükseldiği dönemlerde firmalar yatırım harcamalarını azaltacaklardır. Ekonominin genişleme dönemine gireceği konusundaki beklentilerin yükselmesi ise yeni yatırım projelerinin gerçekleştirilmesine ve yatırım harcamalarının artmasına neden olacaktır.

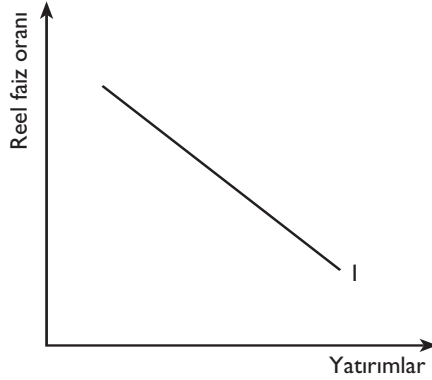
Sermayenin Maliyeti ve Yatırım

Yatırımları etkileyen bir diğer önemli unsur da yatırımın maliyetidir. Bir firmanın sermaye maliyetini karşılamak için paraya ihtiyacı vardır. İhtiyaç duyulan bu paraya *finansal sermaye* adını veriyoruz. İhtiyaç duyulan finansal sermaye borç alınarak sağlanacaktır. Borç almanın maliyeti ise faiz oranıdır. Firmalar finansal sermayeyi kendi öz kaynaklarından da sağlayabilirler. Örneğin yukarıda ele aldığımız fırının sahibi, yeni elektrikli fırını almak için gerekli finansal sermayeyi kendi birikimlerinden sağlayabilir. Böyle bir durumda bu finansal sermayenin bir alternatif maliyeti söz konusudur. Fırın sahibi bu para ile yeni bir elektrikli fırın almak yerine, bir bankaya yatırarak veya hazine bonosu alarak faiz getirisi elde edebilir. Fırın sahibinin bu para ile bir elektrikli fırın alarak vazgeçtiği faiz getirisi elindeki finansal sermayeyi elektrikli fırın almak için kullanmasının alternatif maliyetidir. Finansal sermayenin maliyeti sermaye maliyetlerinin önemli bir unsurudur. Bu nedenle finansal sermayenin maliyetini ifade eden faiz oranlarındaki değişiklikler yatırım maliyetlerini etkileyerek yatırım projelerinin kârlılığını etkileyecektir. Bütün bunlardan sonra yatırımın maliyetini aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Yatırımın Maliyeti = Sermaye mallarının maliyeti + Finansal sermayenin maliyeti

Şekil 3.6

Yatırımlar ile faiz oranı arasındaki ilişki

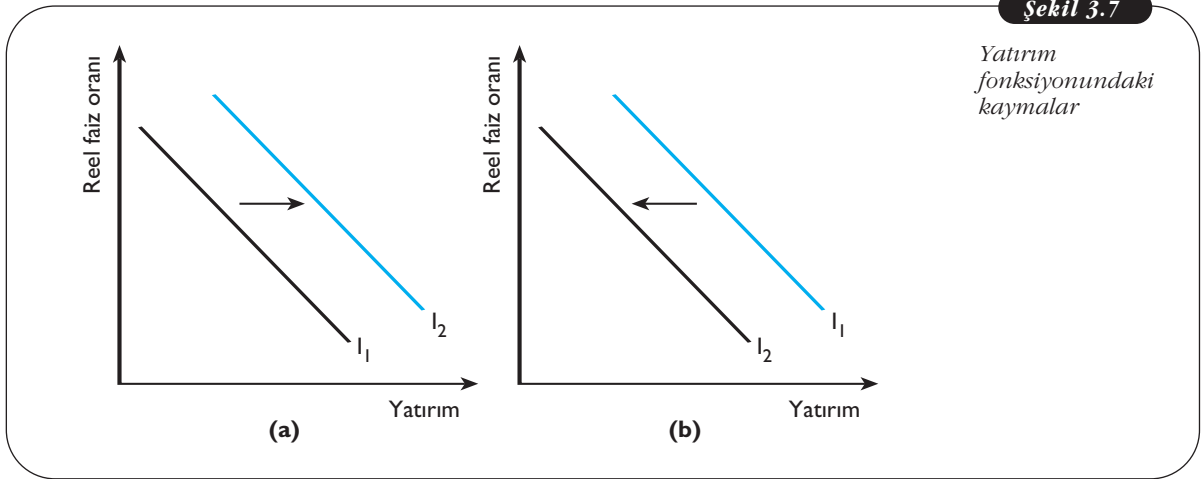

Bu formülde geçen “finansal sermayenin maliyeti” faiz oranıdır. Faiz oranı arttığında yatırımların maliyeti de artacaktır. Yatırımların maliyeti arttığında kârlılıkları azalır ve firmalar yatırım yapmaktan vazgeçerler. Faiz oranı düştüğünde ise yatırımların maliyeti azalacağı için yatırım projelerinin kârlılığı artacak ve firmalar yatırımlarını artıracaklardır. Bu durumda faiz oranı ile yatırımlar arasında ters yönlü bir ilişki söz edebiliriz. Bu ilişkiyi bir grafik yardımı ile görelim. Şekil 3.6’da yatırımlarla faiz oranı arasındaki ilişki

gösterilmiştir. Grafiğin dikey ekseninde faiz oranı yatay ekseninde ise yatırım miktarı vardır. Yüksek faiz oranlarında yatırımın maliyeti artacağı için firmalar daha az yatırım yapacaklardır. Düşük faiz oranlarında ise yatırımın maliyeti azaldığı için yatırımlar daha karlı hale gelecek ve firmalar daha fazla yatırım yapacaklardır.

Firmaların sermaye malları alabilmek için ihtiyaç duydukları paraya **finansal sermaye** adı verilir.

Bir **yatırımın maliyeti** sermaye mallarının maliyeti ile finansal sermayenin maliyetinden oluşur. **Sermaye mallarının maliyeti** bu malların fiyatları tarafından belirlenir. **Finansal sermayenin maliyeti** ise faiz oranıdır.

Yatırımları etkilenen faiz oranı dışındaki faktörlerde bir değişiklik olduğunda, Şekil 3.7 ile verilen fonksiyon kayacaktır. Örneğin yatırımcıların gelecekle ilgili beklentileri olumlu olduğunda her bir faiz oranında daha fazla yatırım yapacakları için, yatırım fonksiyonu sağa kayacaktır. Yatırımcıların gelecekteki talep ile ilgili beklentileri olumsuz olduğunda ise her bir faiz oranında daha az yatırım yapacakları için fonksiyon sola kayacaktır. Yatırım fonksiyonundaki bu kaymalar Şekil 3.7 ile gösterilmiştir. Şeklin (a) panelinde yatırım fonksiyonunun sağa kayması, (b) panelinde ise yatırım fonksiyonunun sola kayması gösterilmiştir.

Net Bugünkü Değer ve Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi

Yatırım projelerinin kabul edilmesi için kârlılıklarının değerlendirilmesi gerekir. Burada önemli bir problem yatırımın gerçekleşmesinin ve hasıllattaki artışın zaman almasıdır. Yatırım harcaması bu dönem gerçekleşmesine rağmen yatırım projesinin getirisi gelecek dönemlerde elde edilecektir. Dolayısıyla bugün yapılan bir harcama ile gelecekte ortaya çıkacak bir getirinin karşılaştırılması gerekmektedir.

Gelecekte elde edilecek bir getirinin bugünkü değerini hesaplayabilmek için "net bugünkü değer" kavramından yararlanacağız. Bir yatırım projesinin net bugünkü değeri aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanır:

$$NPV = \frac{R_1 - E_1}{(1+i)} + \frac{R_2 - E_2}{(1+i)^2} + \frac{R_3 - E_3}{(1+i)^3} + \dots + \frac{R_n - E_n}{(1+i)^n} \quad (3.28)$$

Yukarıdaki formülde NPV net bugünkü değeri, R_1, R_2, R_3, \dots, n her dönem elde edilecek hasılatı veya nakit girişini, E_1, E_2, E_3, \dots, n ise her dönem gerçekleşen harcamaları veya nakit çıkışını göstermektedir. Formüldeki i ise *indirgeme faktörü* olarak adlandırılır. İndirgeme faktörü gelecekteki değerleri bugünkü değerlere indirmek için kullanılan orandır. Genellikle bu indirgeme faktörü olarak nominal faiz kullanılır.

Bir yatırım projesinin kabul edilecek hayata geçirilmesi için kârlı olması gerekir. Diğer bir ifade ile projenin getirisinin maliyetinden daha fazla olması gerekir. Bir projenin kârlı olabilmesi için projenin net bugünkü değeri pozitif olmalıdır. Dolayısıyla eğer $NPV > 0$ ise proje kabul edilir ve gerçekleştirilir, $NPV < 0$ ise proje reddedilir ve yatırım gerçekleşmez.

Net bugünkü değer kullanılarak bir yatırım projesinin kabul veya reddedilmesini bir örnek yardımı ile açıklamaya çalışalım. Bunun için Tablo 3.6'da verilen yatırım projesinin net bugünkü değerini hesaplamaya çalışalım.

Tablo 3.6

Örnek bir yatırım projesinin hasılat ve harcama tablosu

	R (hasılat)	E (harcama)	Net nakit akışı (R-E)	NPV (i=0,12)
Birinci yıl	₺0	₺200	₺200	₺190.48
İkinci yıl	₺100	₺0	₺100	₺90.70
Üçüncü yıl	₺180	₺0	₺180	₺155.49
Toplam	₺280	₺200	₺80	₺55.72

Tablo 3.6'nın ikinci sütununda projeden elde edilecek hasılat tahmini verilmiştir. Dikkat ediniz, bu değerler gelecekteki nakit akışını gösterdiği için sadece birer tahmindir. Bu tahminler gelecekle ilgili beklentiler tarafından şekillenir. İkinci ve üçüncü yıllardaki beklenen talep arttıkça tahmin edilecek R değerleri artacak, aksi halde azalacaktır. Tablonun üçüncü sütununda projeyi gerçekleştirmek için yapılması gereken harcamalar verilmiştir. Görüldüğü gibi harcamaların tamamı ilk yıl yapılmaktadır. Tablonun son sütununda ise her yıl için net bugünkü değerler verilmiştir. Bizim için önemli olan tablonun son sütununun son satırındaki değerdir. Bu değer projenin net bugünkü değerini göstermektedir. Tablo 3.6'deki değerleri kullanarak, net bugünkü değer formülünü yazalım:

$$NPV = \frac{0 - 200}{(1 + 0,05)} + \frac{100 - 0}{(1 + 0,05)^2} + \frac{180 - 0}{(1 + 0,05)^3} = 55,72 \quad (3.29)$$

Net bugünkü değer $NPV=55,72>0$ olduğu için proje kârlı bir projedir ve kabul edilir.

Dikkat edilirse net bugünkü değer üç önemli değişkene bağlıdır. Bunlar beklenen hasılat veya nakit girişi, sermaye maliyetlerine bağlı olan harcamalar veya nakit çıkışı ve faiz oranı ile ifade edilen indirgeme oranıdır. Harcamalardaki ve faiz oranındaki artışlar net bugünkü değeri azaltırken, beklenen hasılatındaki artışlar net bugünkü değeri artırarak projenin kabul edilme olasılığını yükseltecektir.

SIRA SİZDE

2

Bir firma ₺120,000 maliyeti olan yeni bir iş makinesi almayı planlamaktadır. Firma yöneticisinin tahminlerine göre 5 yıl kullanım ömrü olan bu makine 5 yıl boyunca her yıl toplam hasılatla ₺30,000 artış meydana getirecektir. Her yıl makinenin ₺3,000 civarında bir bakım maliyeti olmaktadır. Kullanım ömrü bittiğinde makineyi ₺10,000'ye hurda olarak satmak mümkün olacaktır. Faiz oranının sırasıyla %10 ve %12 olduğu durumlarda bu yatırım projesinin kabul edilebilirliğini tespit ediniz.

ÖDÜNÇ VERİLEBİLİR FONLAR PİYASASI

Bu bölümün gelir-harcama özdeşliğinden hareket ederek ile verilen tasarruf-yatırım eşitliğine ulaştığımız:

$$S=I \quad (3.30)$$

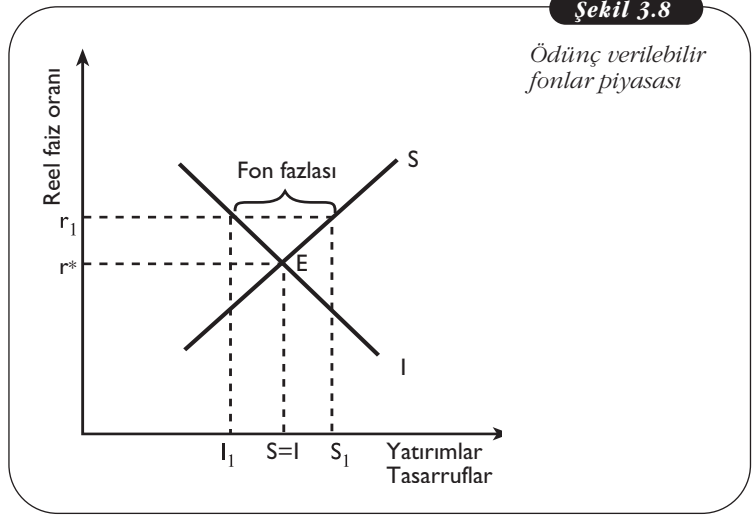
Bu ifadenin bir özdeşlik olduğunu hatırlayalım. Bu nedenle ekonomide toplam tasarruflar her zaman yatırım harcamalarına eşit olacaktır. Burada bu eşitliği sağlayan mekanizmayı inceleyeceğiz. Bu mekanizmanın adı "ödünç verilebilir fonlar piyasası"dır. Ödünç verilebilir fonlar piyasası bankalarda ve diğer kredi veren kuruluşlardaki, firmalara kredi olarak verilebilecek durumda olan fonlar ile firmaların

bu fonlara olan talebini ifade eder. Söz konusu fonlar hanehalklarının tasarruflarından oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile ödünç verilebilir fon arzı hanehalklarının tasarruflarından oluşmaktadır. Ödünç verilebilir fonlara olan talep ise firmaların yatırım amacıyla talep ettikleri fonlardan oluşmaktadır. Ödünç verilebilir fonlar piyasasını reel faiz oranının ödünç verilebilir fon arzı ve talebi tarafından belirlendiği bir piyasadır.

Daha önce tasarrufların reel faiz oranı ile aynı yönde değiştiğini, yatırımların ise ters yönde değiştiğini görmüştük. Şekil 3.2 ve 3.5 ile verilen tasarruf ve yatırımı aynı grafik üzerinde gösterirsek, ödünç verilebilir fonlar piyasasını elde ederiz. Şekil 3.7 ödünç verilebilir fonlar piyasasını göstermektedir. Ödünç verilebilir fon arzı ile talebinin eşit olduğu nokta piyasadaki reel faiz oranını verecektir. Bu faiz oranında ekonomideki toplam tasarruflar yatırımlara eşit olacaktır. r^* faiz oranının dışındaki herhangi bir faiz oranında fon arzı fazlası veya fon talebi fazlası ortaya çıkacaktır. Böyle bir durum sürdürülebilir değildir. Fon arzı fazlası olduğunda reel faiz oranı r^* seviyesine gelene kadar düşecek, fon talebi fazlası olduğunda ise reel faiz oranı r^* seviyesine gelene kadar yükselecektir.

Şekil 3.8'deki r_1 faiz oranında bir fon fazlası söz konusudur. Hanehalkları bu reel faiz oranında firmaların talep ettikleri fondan daha fazla tasarruf yapmaktadırlar. Hanehalklarının tasarrufları S_1 seviyesindedir. Firmalar için ise bu yüksek bir faiz oranıdır. Bu nedenle daha az firma yatırım yapmak istemektedir. Dolayısıyla firmaların fon

talebi I_1 seviyesindedir. Ellerindeki atıl fonları azaltmak isteyen kredi kuruluşları faiz oranını düşüreceklerdir. Nihayet reel faiz oranı denge seviyesi olan r^* seviyesine kadar düşecektir. Reel faiz oranı düşerken hanehalkları tasarruflarını azaltacak, firmalar ise fon taleplerini artıracaklardır. r^* seviyesinde tasarruflar yatırımlara eşit olacaktır.

Bazı iktisatçılar devletin yaptığı harcamaların toplanan vergileri aşan kısmının borçlanma ile finanse edilmesinin özel sektörün yatırım harcamalarını dışlayacağını iddia etmektedir. Bu durumu Şekil 3.7 ile verilen ödünç verilebilir fonlar piyasası çerçevesinde analiz ediniz.

Özet

Tüketim harcamaları, tasarruf ve yatırım arasındaki toplulaştırılmış ilişkileri açıklayabilmek

Toplam harcamalar dört bileşenden oluşur: Tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları (I), kamu harcamaları (G) ve net ihracat (NX). Gelir-harcama özdeşliği $Y=C+I+G+NX$ olarak ifade edilir.

Toplam tasarruflar, toplam özel tasarruflar ve kamu tasarruflarının toplamından oluşur : $S=(Y-T-C)+(T-G)$. Kapalı bir ekonomide toplam tasarruflar daima toplam yatırım harcamalarına eşittir.

Toplam gelirin devlete ödenen vergilerden sonra kalan kısmına "toplam harcanabilir gelir" adı verilir. Toplanan vergiler harcanabilir geliri azaltırken, hanehalklarına yapılan transferler harcanabilir geliri artırmaktadır. Hanehalklarının elde ettiği harcanabilir gelirin bir kısmı tüketim harcamalarına giderken, bir kısmı da tasarruf edilecektir.

Tüketim harcamalarını etkileyen faktörleri açıklayabilmek

Toplam harcamalar içerisindeki en büyük pay tüketim harcamalarına aittir. Tüketim harcamalarını etkileyen başlıca faktörler cari gelir, beklenen gelir, servet ve reel faiz oranıdır.

Her dönem elde edilen gelire o dönemin cari geliri adı verilir. Cari gelirin vergiler ödendikten sonra kalan kısmına *cari harcanabilir gelir* adı verilir. Elde edilen harcanabilir gelirin tamamı tüketim harcaması ve tasarruf arasında bölüşülür.

Herhangi bir şeyden daha fazla almak için başka bir şeyden daha az almak zorunda olmamıza ödünleşim adını veriyoruz.

İnsanlar tüketimlerinin zaman içerisinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemesi yerine istikrarlı olmasını tercih ederler. Bu tercih bireylerin tüketim-tasarruf kararlarını etkiler. Reel faiz oranı bireylerin tüketimlerini nasıl istikrarlı hale getireceklerini belirleyen en önemli faktördür.

Marjinal tüketimi eğilimi, tüketicinin artan gelirinin ne kadarlık kısmını tüketime ayırdığını gösterir. Marjinal tüketim eğilimi 0 ile 1 arasında değişir.

Gelecek dönemlerin gelirinde artış beklentisi tüketim harcamalarını artıracaktır. Aynı şekilde bireylerin servet seviyelerindeki artışlar tüketim harcamalarını artıracaktır.

Nominal faiz oranı Türk Lirası cinsinden ödeme garantisi ile vaat edilen faiz oranıdır. Reel faiz oranı ise nominal faiz oranından mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış oranı çıkarıldıktan sonra elde edilen faiz oranıdır. Reel faiz oranındaki bir artışın tüketim üzerinde iki farklı etkisi söz konusudur. Bunlar ikame ve gelir etkileridir. İkame etkisi reel faiz oranındaki bir artış sonucunda borç alan ve tasarruf yapan bireylerin tüketim harcamalarını azaltır. Gelir etkisi ise reel faiz oranındaki bir artış neticesinde tasarruf yapan bireylerin tüketimlerini artırırken, borç alan bireylerin tüketimlerini azaltır.

Keynesyen tüketim fonksiyonunu açıklayabilmek

Keynesyen tüketim fonksiyonu harcanabilir gelir ile tüketim harcamaları arasında pozitif, yani aynı yönde bir ilişki öngörmektedir. Toplam tüketim harcamaları otonom tüketim harcamaları ve gelire bağlı tüketim harcamaları olarak iki bileşenin toplamından oluşur. Tüketim fonksiyonunun eğimi marjinal tüketim eğilimine eşittir.

Yatırımları belirleyen faktörleri açıklayabilmek.

Konutlar, konut dışı binalar, makine ve teçhizat sermaye malları olarak adlandırılırlar. Yatırım harcamaları, bir dönem içerisindeki bina, makine ve teçhizat harcamaları ile firmaların ürün stoklarında meydana gelen artışlardan oluşmaktadır. Yeni konut ve konut dışı bina inşaatları yatırım harcamaları içerisinde değerlendirilirken, daha önceki yıllarda yapılmış bir binanın satılarak el değiştirmesi yatırım harcaması olarak kabul edilmezler.

Yatırım harcamaları toplam harcamaların tüketim harcamalarından sonra ikinci en büyük bileşenidir. Ayrıca yatırım harcamaları toplam harcamalar arasında en fazla iniş-çıkış yaşayan bileşendir. Yatırımlar bina, makine ve teçhizatın oluşan sermaye stokunu artırdığı için ekonominin üretim kapasitesini genişletirler.

Bir dönemden diğerine sermaye stokundaki artış net yatırımlar olarak adlandırılır.

Sermaye stokunun fiziksel veya teknolojik olarak eskimesi veya kullanılamaz hale geldiği için yenilenmesi gereken kısmını *amortisman* olarak

adlandırıyoruz. Aşınan sermaye miktarını yerine koymak için yapılan yatırımlara ise *amortisman yatırımları* veya *yenileme yatırımları* adını veriyoruz. Yatırım harcamaları net yatırımlar ile amortisman yatırımlarının toplamından oluşur.

Diğer faktörler sabit kalmak koşuluyla firmalar talepte bir artış bekliyorlarsa yeni yatırım projelerini hayata geçireceklerdir. Eğer talepte bir azalma olacağını düşünüyorlarsa, bu durumda yatırım projelerini iptal edecekler ve daha az yatırım harcaması yapacaklardır.

Yatırım projelerini gerçekleştirmek için firmaların ihtiyaç duydukları paraya *finansal sermaye* adı verilir. Yatırımın toplam maliyeti sermaye mallarını satın almak için ödenen miktar ile finansal sermayenin maliyetinin toplamına eşittir. Gelecekte elde edilecek bir getirinin bugünkü değerini hesaplayabilmek için “*net bugünkü değer*” kavramından faydalanılır. Bir projenin kârlı olabilmesi için projenin net bugünkü değeri pozitif olmalıdır. Dolayısıyla eğer $NPV > 0$ ise proje kabul edilir ve gerçekleştirilir, $NPV < 0$ ise proje reddedilir ve yatırım gerçekleşmez.

Yatırımlar ile tasarrufları eşitleyecek mekanizmayı açıklayabilmek

Ekonomide tasarrufların yatırımlara eşit olmasını ödünç verilebilir fonlar piyasasında oluşan reel faiz oranı sağlar. Ödünç verilebilir fonlar piyasası bankalarda ve diğer kredi veren kuruluşlarda ki, firmalara kredi olarak verilebilecek durumda olan fonlar ile firmaların bu fonlara olan talebini ifade eder. Ödünç verilebilir fonlar piyasasını reel faiz oranının ödünç verilebilir fon arzı ve talebi tarafından belirlendiği bir piyasadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Kapalı bir ekonomi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- İhracat yoktur
- İthalat yoktur
- Net ihracat sıfırdır
- Sınırları kapalıdır
- Yatırımlar tasarruflara eşittir

2. Bir ekonomide tasarruflar ne zaman yatırımlara eşit olur?

- Tasarruf sahipleri bilinçli olduğu zaman
- Yatırımcılar yeteri kadar tasarruf yaptığı zaman
- Hanehalkları tasarrufa teşvik edilirse
- Devlet hanehalklarından vergi almazsa
- Her zaman

3. Aşağıdakilerden hangisi bir bireyin içinde bulunduğu dönemin geliri anlamına gelmektedir?

- Safi gelir
- Harcanabilir gelir
- Cari gelir
- Nominal gelir
- Beklenen gelir

4. Aşağıdakilerden hangisi bir vergiler ödendikten sonraki gelir anlamına gelmektedir?

- Safi gelir
- Harcanabilir gelir
- Cari gelir
- Nominal gelir
- Beklenen gelir

5. Aşağıdakilerden hangisi bireylerin cari dönem tasarruflarının azalmasına neden olacak bir faktördür?

- Gelecek yıl tahsil edilecek büyük bir miras kalması
- Bu ay piyangodan ₺100,000 ikramiye çıkması
- Bu dönem maaşımıza zam yapılması
- Borç alan bir birey için reel faiz oranının artması
- Hisse senetlerimizin değer kazanması

6. Aşağıdakilerden hangisi "ödünleşim" kavramına bir örnek olarak gösterilemez?

- Pazara ayırdığımız bütçemiz sınırlı olduğu için, daha fazla portakal almak için aldığımız elma miktarını azaltmak
- Firmaların ürün fiyatları yükselirken, ürettikleri ürün miktarını artırmaları
- Üniversite eğitimi alırken çalışmaya ara vermemiz.
- Ders kitapları okumak için roman vb. kitaplara daha az vakit ayırmamız
- Tekelci bir firmanın daha fazla ürün satmak için fiyatını düşürmek zorunda kalması

7. Aşağıdakilerden hangisi tüketim seviyesini artırmak için borçlanan bir bireyin reel faiz oranındaki bir artışa vermesini bekleyeceğimiz bir tepkidir?

- Tüketimini artırmak
- Tasarruf miktarını artırmak
- Tasarruf miktarını azaltmak
- Vergiden kaçınmak
- Vereceği tepki belirsizdir

8. Marjinal tasarruf eğiliminin artması aşağıdakilerden hangisine yol açar?

- Keynesyen tüketim fonksiyonunun sola-yukarıya kayması
- Keynesyen tüketim fonksiyonunun sağa-aşağıya kayması
- Tasarruf fonksiyonunun sola-yukarıya kayması
- Keynesyen tüketim fonksiyonunun eğiminin artması
- Keynesyen tüketim fonksiyonunun eğiminin azalması

9. Aşağıdakilerden hangisi yatırım harcaması değildir?

- Şehir merkezinde eski binaların yıkılarak yerine yenilerinin yapılması
- Yeni bir iplik makinesi alınması
- Satılmayan televizyonların gelecek yıla kalması
- Fabrika binası için devletten arazi satın alınması
- Otomobil fabrikasına ilave montaj hattı kurulması

10. Yatırımcıları gelecek dönemlerde talebin azalacağını beklemeleri ödünç verilebilir fonlar piyasasını nasıl etkiler?

- Tasarruf fonksiyonu sağa kayar
- Tasarruf fonksiyonu sola kayar
- Yatırımlar artar
- Faiz oranı azalır
- Faiz oranı artar

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Tüketim, Tasarruf ve Yatırım İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “Tüketim, Tasarruf ve Yatırım İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Tüketim ve Tasarruf Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Tüketim ve Tasarruf Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Beklentiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise “Tüketim ve Tasarruf Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Reel Faiz Oranı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise “Keynesyen Tüketim Fonksiyonu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “Yatırım” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasası” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Toplam gelirin ne kadarının tasarrufa gittiğini bulabilmek için ortalama tüketim eğilimini kullanmalıyız. Ortalama tasarruf eğilimi ile ortalama tüketim eğiliminin toplamı 1 olduğuna göre, ortalama tasarruf eğilimi $1 - 0,7 = 0,3$. Buna göre söz konusu tüketici bu dönem toplam olarak tasarruflar $(0,3) \cdot 3600 = \text{₺}1080$ tasarruf yapacaktır. Bu aynı zamanda toplam gelirin $3600 - 1080 = 2520 \text{₺}$ 'sinin tüketime gittiğini gösterir.

Şimdi de gelirdeki artışın ne kadarının tüketime gittiğini bulalım. Tüketicinin gelirinde $\text{₺}600$ bir artış olmuştur. Bu artışın ne kadarının tüketime gideceği marjinal tüketim eğilimi tarafından belirlenir. Marjinal tasarruf eğilimi verildiğine göre marjinal tüketim eğilimini de bulabiliriz. Marjinal tüketim eğilimi ile marjinal tasarruf eğiliminin toplamı 1'e eşit olduğuna göre, marjinal tüketim eğilimi $1 - 0,2 = 0,8$ olacaktır. Böylece artan gelirin ne kadarının tüketime gideceğini, gelirdeki artış ile marjinal tüketim eğilimini çarparak elde ederiz:

$$\begin{aligned} \Delta C &= MPC \times \Delta YD \\ &= 0,8 \times 600 \\ &= \text{₺}480 \end{aligned}$$

Buradan tüketicinin gelirindeki $\text{₺}600$ 'lük artışın $\text{₺}120$ 'sini tasarruf ettiğini anlamaktayız.

Sıra Sizde 2

Bu problem için net bugünkü değer kavramına ihtiyacımız vardır. Projenin net bugünkü değeri pozitif ise proje kârlıdır ve kabul edilir. Net bugünkü değeri hesaplamak için önce nakit akım tablosunu düzenlemek aydınlatıcı olacaktır.

Yıl	Nakit Girişi R	Nakit Çıkışı E	R-E
1	30000	120000	-90000
2	30000	3000	27000
3	30000	3000	27000
4	30000	3000	27000
5	40000	3000	37000

Bu tabloyu hazırlarken, makinenin getireceği hasılat artışının ilk yıl için de gerçekleştiğini varsayalım. Ayrıca 5. yılda makinenin $\text{₺}10,00$ hurda değeri ile satılacağını da unutmamalıyız. Yukarıdaki tabloyu kullanarak net bugünkü değeri hesaplayabiliriz. Piyasadaki faiz oranı %10 olduğunda net bugünkü değer aşağıdaki gibi olacaktır.

$$\begin{aligned} NPV &= \frac{-90000}{(1+0,10)} + \frac{27000}{(1+0,10)^2} + \frac{27000}{(1+0,10)^3} \\ &\quad + \frac{27000}{(1+0,10)^4} + \frac{27000}{(1+0,10)^5} \\ &\approx 2196 \end{aligned}$$

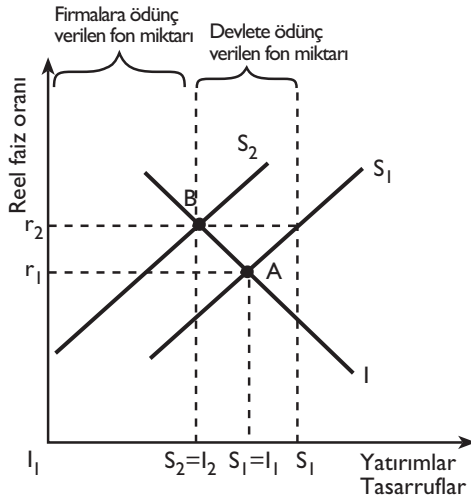
Görüldüğü gibi net bugünkü değer pozitifdir. Bu nedenle faiz oranının %10 olduğunda projenin kabul edilebilir olduğunu söyleyebiliriz. Piyasa faiz oranı %12 olduğunda ise net bugünkü değer

$$\begin{aligned} NPV &= \frac{-90000}{(1+0,12)} + \frac{27000}{(1+0,12)^2} + \frac{27000}{(1+0,12)^3} \\ &\quad + \frac{27000}{(1+0,12)^4} + \frac{27000}{(1+0,12)^5} \\ &\approx -1461 \end{aligned}$$

olacaktır. Görüldüğü gibi net bugünkü değer negatiftir. Bu nedenle proje kabul edilemez.

Sıra Sizde 3

Devletin harcamaları ile vergi hasılatı arasındaki farka bütçe açığı adını veriyoruz. Bütçe açıkları genellikle vergileri artırmak yerine borçlanarak finanse edilir. Bu işlem devletin hanehalklarına hazine bonosu satmasıyla gerçekleşir. Bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanının özel sektör yatırımlarını dışlayacakları iddiası, devletin ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki faiz oranını artıracığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Başlangıçta tasarruf fonksiyonu S_1 ve yatırım fonksiyonu I dir. A noktasında tasarruf-yatırım eşitliği sağlanmaktadır. Bu noktada denge faiz oranı r_1 olarak oluşur. Devlet bütçe açığını borç alarak finanse ettiğinde, hanehalklarının tasarruflarına talep olacaktır. Şekilde devletin toplam borçlanması S_1-S_2 olarak gösterilmiştir. Hanehalklarının yaptığı tasarrufların bir kısmı devletin bütçe açığını finanse etmek için kullanıldığı için, firmaların yatırımları için ödünç alabileceği fon miktarı azalacaktır. Firmalara sunulan fon miktarı azaldığı için faiz oranı r_2 'ye yükselecek ve yatırımlar I_1 'den I_2 'ye düşecektir. Tasarruf yatırım eşitliği B noktasında gerçekleşecektir. Bu noktada hem yatırım harcaması başlangıçtakine göre daha azdır hem de faiz oranı daha yüksektir. İşte devletin bütçe açığını borçlanarak finansmanı sonunda özel sektör yatırım harcamalarının azalması "dışlama" olarak nitelendirilmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Abel, A. B., Bernanke B. S.ve Croushore D. (2008). **Macroeconomics**, 6th Edition, Boston: Addison-Wesley.
- Case, K. E., Fair R. C. ve Oster S. M. (2012). **Principles of Macroeconomics**, 10th Edition, Boston: Prentice Hall.
- Mankiw, G. (2009). **Principles of Economics**, 5th Edition, Ohio: South Western Publishing.
- Nellis, J. G. ve Parker D. (2009). **Principles of Macroeconomics**, London: Prentice Hall.
- Yıldırım, K., Karaman D. ve Taşdemir M. (2012). **Makroekonomi**, 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi
- Yıldırım, K., Yılmaz R., Bakırtaş İ. ve Esen E. (2011). **Makro İktisada Giriş**, 7. Baskı, Ankara: Pelikan Yayınları.

Yararlanılan İnternet Kaynakları

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),
<http://www.tuik.gov.tr>